

SOSIAALI- JA TERVEYSALA

PUHEENVUOROJA VARHAISEN TUEN KEHITTÄMISESTÄ

TOIMITTANUT: Pirjo Pehkonen, Sanna Savela ja Pirjo Turunen

Sisältö

Esipuhe	5
Preface	7
<i>Veera Haverinen, Jessika Jylhä ja Piia Lehmusoksa</i> Arvokas lapsuus – lapsuuden ajan kokemusten yhteys syrjäytymisriskiin	8
<i>Heikkinen Jenni ja Leppänen Anu</i> Lapsiperheköyhyys vaikuttaa haitallisesti lapsen elämään.....	15
<i>Minni Immonen, Sirpa Rytkönen ja Satu Soininen</i> Valmentava johtaminen luo mahdollisuuksia varhaisen tuen kehittämiselle	21
<i>Jonna Karhapää</i> Perhe- ja lähisuhdeväkivalta- miten ja kenen kuuluu puuttua?	29
<i>Karppelin Karoliina, Kärsämä Laura and Manninen Enni</i> Inclusion as a tool to tackle segregation in Finnish schools - How to ensure equal education and opportunities for children in Finland	34
<i>Anna Keränen ja Katja Kurikka</i> “Kun itse voi hyvin, arki lapsen kanssa on sujuvampaa” Varhaiskasvatuksen perheohjaus – positiivisella diskriminaatiolla tukea vanhemmuuteen	38
<i>Nguyen Thi Cam Huong, Nguyen Ha My, Nguyen Nu Tam An, Ripatti Johanna, Tams Hannele, Tran Thi Bich Ngoc and Turunen Pirjo</i> E-counselling in co-creation: excellent experience of confidential cooperation	45
<i>Minja Pahalahti</i> Sosiaalipedagoginen hevostoiminta nuorten tunne- ja vuorovaikutustaitojen tukijana.....	50
<i>Sanna Riikonen ja Päivi Silvennoinen</i> Inklusiivinen varhaiskasvatus etsii yhä muotoaan	55

SAVONIA-AMMATTIKORKEAKOULUN JULKAISUSARJA 10/2024

COPYRIGHT © TEKIJÄT JA
SAVONIA-AMMATTIKORKEAKOULU

Teksti, kuvat ja taulukot
CC BY-SA 4.0 poislukien kuvat
ellei toisin alla mainittu

KANNEN KUVA
Pexels

ISBN 978-952-203-347-5 (e-julkaisu)
ISSN 2343-5496

JULKAISIJA
Savonia-ammattikorkeakoulu
Julkaisutoiminta
PL 6 70201 KUOPIO
julkaisut@savonia.fi

ULKOASU JA TAITTO
PunaMusta Oy, Sisältö- ja
suunnittelupalvelut

PAINOPAIKKA
PunaMusta Oy, 2024

Kirjoittajat/Writers

Haverinen Veera, sosionomi (YAMK) varhaisen tuen asiantuntija -opiskelija Savonia-ammattikorkeakoulussa, varhaiskasvatuksen opettaja, sosionomi (AMK)

Heikkinen Jenni, sosionomi (YAMK) varhaisen tuen asiantuntija -opiskelija Savonia-ammattikorkeakoulussa, varhaiskasvatuksen opettaja, varhaiskasvatuksen erityisopettaja, sosionomi (AMK)

Immonen Minni, sosionomi (YAMK) varhaisen tuen asiantuntija -opiskelija Savonia-ammattikorkeakoulussa, vastaava perheohjaaja ja Lapset puheeksi -menetelmäkouluttaja, sosionomi (AMK)

Jylhä Jessika, sosionomi (YAMK) varhaisen tuen asiantuntija -opiskelija Savonia-ammattikorkeakoulussa, opiskeluhuollon kuraattori, sosionomi (AMK)

Karhapää Jonna, sosionomi (YAMK) varhaisen tuen asiantuntija -opiskelija Savonia-ammattikorkeakoulussa, sosionomi (AMK)

Karpelin Karoliina, sosionomi (YAMK) varhaisen tuen asiantuntija -opiskelija Savonia-ammattikorkeakoulussa, muotoilija (AMK), estenomi (AMK), ammatillinen erityisopettaja

Keränen Anna, sosionomi (YAMK) varhaisen tuen asiantuntija -opiskelija Savonia-ammattikorkeakoulussa, varhaiskasvatuksen perheohjaaja, sosionomi (AMK)

Kurikka Katja, sosionomi (YAMK) varhaisen tuen asiantuntija -opiskelija Savonia-ammattikorkeakoulussa, varhaiskasvatuksen opettaja, sosionomi (AMK)

Kärsämä Laura, sosionomi (YAMK) varhaisen tuen asiantuntija -opiskelija Savonia-ammattikorkeakoulussa, sosionomi (AMK)

Lehmusoksa Piia, sosionomi (YAMK) varhaisen tuen asiantuntija -opiskelija Savonia-ammattikorkeakoulussa, varhaiskasvatuksen opettaja, sosionomi (AMK)

Leppänen Anu, sosionomi (YAMK) varhaisen tuen asiantuntija -opiskelija Savonia-ammattikorkeakoulussa, perheohjaaja lastensuojelun avopalveluissa, sosionomi (AMK)

Manninen Enni, sosionomi (YAMK) varhaisen tuen asiantuntija -opiskelija Savonia-ammattikorkeakoulussa, yhteisöpedagogi (AMK), ratkaisukeskeinen neuropsykiatrinen valmentaja, palveluohjaaja

Nguyen Ha My, M.A., Faculty of Special Education, Faculty of Education Management, Hanoi National University of Education (HNUE)

Nguyen Nu Tam An, Ph.D., Faculty of Special Education, Hanoi National University of Education (HNUE)

Nguyen Thi Cam Huong, Ph.D. Faculty of Special Education, Hanoi National University of Education (HNUE)

Pahalahti Minja, sosionomi (YAMK) varhaisen tuen asiantuntija -opiskelija Savonia-ammattikorkeakoulussa, varhaiskasvatuksen opettaja, sosionomi (AMK)

Pehkonen Pirjo, YTM, lehtori Savonia-ammattikorkeakoulussa

Riikonen Sanna, sosionomi (YAMK) varhaisen tuen asiantuntija -opiskelija Savonia-ammattikorkeakoulussa, varhaiskasvatuksen opettaja, sosionomi (AMK)

Ripatti Johanna, KTM, YTM, lehtori Savonia-ammattikorkeakoulussa

Rytkönen Sirpa, sosionomi (YAMK) varhaisen tuen asiantuntija -opiskelija Savonia-ammattikorkeakoulussa, perheohjaaja, lasten edunvalvojakoulutus, sosionomi (AMK)

Savela Sanna, FM, lehtori Savonia-ammattikorkeakoulussa

Silvennoinen Päivi, sosionomi (YAMK) varhaisen tuen asiantuntija -opiskelija Savonia-ammattikorkeakoulussa, sosionomi (AMK)

Soininen Satu, sosionomi (YAMK) varhaisen tuen asiantuntija -opiskelija Savonia-ammattikorkeakoulussa. Ohjaaja, Pelastakaa lapset ry, fysioterapeutti (AMK), sosionomi (AMK)

Tams Hannele, KTM, lehtori, kansainvälisyyskoordinaattori Savonia-ammattikorkeakoulussa

Tran Thi Bich Ngoc, PH.D., Faculty of Education Management, Hanoi National University of Education (HNUE)

Turunen Pirjo, YTL, sosiaalialan yliopettaja Savonia-ammattikorkeakoulussa

Esipuhe

Varhainen tuki edistää yksilön, yhteisön ja laajemmin ajateltuna myös koko yhteiskunnan kokonaisvaltaista hyvinvointia. Kun mahdollisiin elämän haasteisiin reagoidaan varhain, se tarjoaa apua tarvitseville paremmat mahdollisuudet selviytyä vaikeista tilanteista elämässään nyt ja myöhemmin elämän eri vaiheissa. Esimerkiksi lapsille tarjottu varhainen tuki voi parantaa oppimistuloksia, lisätä itsetuntoa ja vähentää käyttäytymisongelmia, mikä vaikuttaa myönteisesti heidän tulevaisuuden näkymiinsä ja uskoon itseensä. Varhainen tuki antaa toivoa selviämisestä ja pystyvyydestä.

Varhaisen tuen avulla voidaan tunnistaa ja puuttua ongelmiin ennen kuin ne pahenevat tai aiheuttavat vakavampia seurauksia. Tämä voi auttaa ehkäisemään monia pitkäaikaisia haittoja ja vähentämään tarvetta raskaammille ja kalliimmille interventioille myöhemmin.

Ennaltaehkäisevät toimenpiteet ovat usein taloudellisesti kannattavampia kuin ongelmien korjaaminen jälkikäteen. Investoimalla varhaiseen tukeen yhteiskunta voi vähentää sosiaalihuollon kustannuksia, erityispalvelujen tarvetta sekä lisätä työllisyyttä ja taloudellista tuottavuutta pitkällä aikavälillä. Näin ollen varhaisen tuen kehittäminen on pitkän aikavälin strateginen sijoitus yhteiskunnan hyvinvointiin ja kestäväan kehitykseen.

Nykyisessä taloudellisesti haastavassa yhteiskunnallisessa tilanteessa varhaisen tuen vaikuttavuuden ja merkityksen pohdinta korostuu. Tämän julkaisusarjan idea syntyi, kun huomattiin, miten vähän varhaisen tuen merkityksestä ja vaikuttavuudesta löytyy ajankohtaista julkaistua materiaalia. Julkaisusarjan kirjoittajina toimivat Savonian sosionomi YAMK-opiskelijat, opettajat ja työelämäyhteistyökumppanit.

Ensimmäinen vuoden 2023 julkaisu **Puheenvuoroja varhaisen tuen merkityksestä** on luettavissa ja tutustuttavissa www.theseus.fi sivustolla: <https://www.theseus.fi/handle/10024/803746>. Tämän vuotisen julkaisun nimi **Puheenvuoroja varhaisen tuen kehittämisestä** pohjautuu ajatukseen varhaisen tuen kehittämisen tarpeista ja mahdollisuuksista sekä kehittämistyön vaikuttavuuden merkityksestä. Julkaisun artikkeleiden sisältöön on haettu työelämälähtöistä näkökulmaa sekä sivistystoimen, erityisesti varhaiskasvatuksen että laajasti sosiaalialan erilaisista työtehtävistä.

Sosionomi YAMK -tutkinnon tavoitteena on tukea opiskelijaa ymmärtämään, soveltamaan, analysoimaan, arvioimaan ja luomaan uusia lähestymistapoja varhaisen tuen työkäytäntöihin. Lisäksi tavoitteena on vahvistaa opiskelijoiden valmiuksia alan tutkitun tiedon hankkimisessa sekä tiedon analysoinnissa ja soveltamisessa.

YAMK-tutkintokoulutus painottaa varhaisen tuen kehittämisen merkitystä asiakkaan ja heidän läheistensä arjessa. Tämä näkökulma näkyy myös tässä julkaisussa. Varhaisen tuen tavoitteena on ennaltaehkäistä ja estää mahdollisten vaikeuksien kasautumista sosiaalipalvelurakenteita ja varhaisen tuen työprosesseja kehittämällä ja kehittämistyön vaikuttavuutta analysoimalla.

Kirjoittajat pohtivat artikkeleissaan erilaisia näkökulmia varhaisen tuen kehittämisestä eri konteksteissa. Tämä julkaisu sisältää artikkeleita lapsiperheköyhyydestä, syrjäytymisen riskitekijöistä lapsuudessa, yhteisöllisyydestä, monikulttuurisuudesta, varhaiskasvatuksen perheohjauksesta ja valmentavan johtajuuden mahdollisuuksista.

Yksi artikkeli on kirjoitettu englanniksi yhteistyössä Hanoin kasvatustieteellisen yliopiston kanssa. Ko. artikkelissa kuvataan e-ohjauksen mahdollisuuksia erityistä tukea tarvitsevan lapsen ja perheen ohjaamisessa.

Kuten edellisenäkin vuonna on artikkelien kirjoittaminen edellyttänyt monipuolista työskentelyä eikä haasteiltakaan ole välttytty. Käsitteiden määrittely ja uudenlaisen ajattelutavan rakentamisen äärellä on käyty lukuisia asiantuntijakeskusteluja ja pohdintoja. Tärkeää koko prosessin ajan on ollut varhaisen tuen asiantuntijana kehittyminen, yhdessä oppiminen ja uusien oivalluksien löytäminen. Tämä yhdessä oppiminen ja oivaltaminen, jos mikä, toimii loistavana alustana laajemmalle monialaiselle varhaisen tuen kehittämistyölle.

Artikkeleita työstäessämme olemme huomanneet, että kehittämisen sarkaa löytyy. Keskeisinä oivalluksina on ollut huomata, että kehittäminen edellyttää laajaa yhteistyötä ja yhdessä tekemisen kulttuuria. Käsitys lapsuusajasta elämänvaiheena ja lapsen/perheen kuulemisen tärkeys on syventynyt ja vahvistunut. Aito kohtaaminen ja kuuleminen/kuulluksi tuleminen on varhaisen tuen asiantuntijuuden ydintä.

Toivomme tämän julkaisun innostavan kaikkia varhaisen tuen kehittämisestä kiinnostuneita pohtimaan varhaista tuen merkitystä, kehittämisen tarpeita ja mahdollisuuksia sekä kehittämistyön vaikuttavuutta. Ehkä julkaisu johtaa uusiin oivalluksiin, jotka edistävät varhaisen tuen monialaista työtä ja sen näkyväksi tekemistä.

Kiitämme kaikkia niitä, jotka ovat osallistuneet ja mahdollistaneet tämän julkaisun tekemisen.

Kuopiossa 2.6.2024

Pirjo Pehkonen, Sanna Savela ja Pirjo Turunen

Savonia-ammattikorkeakoulu

Preface

This publication **Puheenvuoroja varhaisen tuen kehittämistä** (Articles on Developing Early Support) highlights the need and possibilities to develop early support and brings out the effectiveness of development work. The articles in this publication have a working-life focus and discuss especially early childhood education but also early support in various social work sectors. The authors of the publication are social services master's degree students, lecturers and working life collaboration partners of Savonia University of Applied Sciences.

The authors write about various perspectives on developing early support in different contexts. There are articles about poverty in families with children, risk factors for marginalization in childhood, communality, multiculturalism, family guidance in early childhood education, and the potential of coaching leadership style.

One article is written in collaboration with Hanoi National University of Education. The article describes the opportunities for e-counselling children with special needs and their families.

We hope this publication will inspire all interested in developing early support to discuss the significance of early support, the need and opportunities to develop it, and the effectiveness of this development work. We also hope that this publication will lead to new insights that foster multi-professional work in early support and make it visible.

We thank all those who have contributed and made this publication possible.

Kuopio 2.6.2024

Pirjo Pehkonen, Sanna Savela and Pirjo Turunen

Savonia University of Applied Sciences

Arvokas lapsuus – lapsuuden ajan kokemusten yhteys syrjäytymisriskiin

Veera Haverinen, Jessika Jylhä ja Piia Lehmusoksa

JOHDANTO

Lapsuus on ainutlaatuinen ja merkittävä elämänvaihe ihmisen elämässä. Se on aikaa, jolloin kasvua, kehittymistä ja oppimista tapahtuu nopeaan tahtiin. Lapsuus luo myös pohjan myöhemmin opittaville tiedoille ja taidoille. Lapsuudessa kehitys tapahtuu aina vuorovaikutuksessa ympäristön kanssa, ja sen vuoksi lapsuuden kasvuympäristöillä ja sosiaalisilla suhteilla on iso merkitys yksilön elämänmahdollisuuksille. Lapsuudesta tulee sitä suuremmalla todennäköisyydellä hyvä, mitä paremmin ympäristön odotukset sopivat yhteen lapsen ikävaiheiden ja yksilöllisten piirteiden kanssa. (Saarinen, Lyytinen, Ahonen & Lyytinen 2023, luku 2; Saari, Eskelin & Björklund 2020, 101.)

Lapsuuden aikaiset kokemukset luovat pohjan tulevaisuudelle, ja niiden kautta muodostuu ihmiselämän perusta. Yhdessä ympäristön kanssa ne vaikuttavat ihmisen kehitykseen ja terveyteen koko elämän ajan. Pienet lapset ovat kaikkein herkempiä haitallisille kokemuksille ja olosuhteille, mutta heillä on myös vastaavasti kaikista parhaimmat mahdollisuudet selvitä ja kasvaa tasapainoisiksi aikuisiksi, jos asioihin puututaan tarpeeksi varhaisessa vaiheessa. (Browne & Sege 2017, 1; Harris Burke 2019, 206.) Lapsen kannalta oleellista on se, ovatko lapsuuden ajan kokemukset ja kasvuympäristöt lapsen kasvua ja kehitystä tukevia vai vaarantavia. Sillä on myös merkitystä, kuinka paljon haitallisia ja positiivisia kokemuksia sekä haasteita lapsen kasvuympäristöissä esiintyy. Lapsen eläessä haastavassa kasvuympäristössä, jossa hän kohtaa paljon lapsuuden ajan haitallisia kokemuksia, lapsi on vaarassa syrjäytyä aikuisuudessa. Täten voidaan todeta, että lapsuuden aikaisilla kokemuksilla ja kasvuympäristöillä on vahva vaikutus niin yksilöön kuin yhteiskuntaan. (Westerlund-Cook 2023, 78–81; Pulli ym. 2018.)

Tässä artikkelissa tarkastelemme lapsuuden ajan positiivisia (PCE- Positive Childhood Experiences) ja haitallisia kokemuksia (ACE- Adverse Childhood Experiences) kansainvälisten tutkimusten sekä teorian valossa. Keskitymme artikkelissa erityisesti siihen, mikä näitä kokemuksia aiheuttaa ja millaisia vaikutuksia niillä on. Tarkastelemme myös sitä, onko näillä kokemuksilla mahdollisesti yhteyttä myöhempään syrjäytymiskehitykseen ja mitkä kokemukset taas vastaavasti vahvistavat kohti myönteistä aikuisuutta. Pohdimme, miksi toiset mahdollisesti syrjäytyvät ja toiset taas eivät, vaikka heillä esiintyisi samanlaisia haitallisia lapsuuden ajan kokemuksia sekä muita syrjäytymisen riskitekijöitä elämässä. Artikkelissa haluamme tuoda esille myös lapsuuden ajan kokemusten varhaisen tunnistamisen ja tuen merkitystä.

POSITIIVISET LAPSUUDEN AJAN KOKEMUKSET (PCE)

Positiivisia lapsuuden ajan kokemuksia kutsutaan PCE-kokemuksiksi (Positive Childhood Experiences), ja niillä on vahva vaikutus muun muassa aikuisiän hyvinvointiin. Tutkimusten mukaan lapset, joilla on paljon positiivisia lapsuuden ajan kokemuksia, pärjäävät myöhemmässä elämässään hyvin. Heillä on suuremmalla todennäköisyydellä parempi mielen terveys kuin niillä, joilla PCE-kokemuksia on vähemmän. (Villafuerte 2023; Pinetree Institute 2024.)

Yhdysvaltalainen Christina Bethell on tutkinut lapsuuden ajan positiivisia kokemuksia, ja hän on tunnistanut seitsemän positiivista kokemusta, jotka vaikuttavat lapseen suojaavasti. Kokemukset perustuvat lapsen subjektiiviseen kokemukseen. Kuviossa 1. esitellään nämä Bethellin (2019) tutkimuksessa havaitut positiiviset kokemukset.

Mahdollisuus puhua perheen kanssa tunteista
Tunne siitä, että perhe on tukena vaikeina aikoina
Osallistuminen yhteisön rutiineihin ja perinteisiin
Yhteenkuuluvuuden tunne yläkoulussa ja toisen asteen opinnoissa
Tunne siitä, että ystävät ovat tukena
Vähintään kaksi perheen ulkopuolista aikuista, jotka välittävät aidosti
Kotona vähintään yksi aikuinen, joka tuo turvaa ja suojaa

Kuvio 1. Lasta suojaavat positiiviset kokemukset (mukailien Bethell 2019)

Lapsuuden ajan positiiviset kokemukset myös suojaavat lasta lapsuuden ajan haitallisilta kokemuksilta. Lapsilla, joilla on paljon lapsuuden ajan haitallisia kokemuksia, mutta vastaavasti myös paljon positiivisia kokemuksia, on paremmat mahdollisuudet pärjätä elämässä sekä voida hyvin. Näin ollen PCE-kokemukset suojaavat sekä kannattelevat lasta haitallisista kokemuksista ja olosuhteista huolimatta. Lapsuuden ajan positiivisia ja haitallisia kokemuksia tarkasteltaessa on myös havaittu, että positiivisten kokemusten puute voi olla lapselle jopa haitallisia kokemuksia vahingollisempaa. (Westerlund-Cook 2023, 80–82; Villafuerte 2023; Pinetree Institute 2024.)

Monet lapsuuden ajan positiiviset kokemukset ovat myös syrjäytymiseltä suojaavia tekijöitä. Esimerkiksi läheissuhteista, kuten huoltajalta, sukulaiselta, opettajalta tai valmentajalta, saatava tuki toimii suojavana tekijänä eri elämäntilanteissa ja tukee lapsen kasvua. (Westerlund-Cook 2023, 80–82; Lämsä 2009, 208.) Bethellin tutkimuksen mukaan PCE-kokemusten määrällä ja laadulla on myös vaikutusta aikuisiän mielenterveyden hyvinvointiin. Tutkimuksessa todettiin, että aikuisista, joilla oli 0–2 PCE-kokemusta, lähes puolet raportoivat mielenterveyden haasteista aikuisuudessa, kun taas 6–7 PCE-kokemusta omaavista aikuisista vain noin 12 prosenttia raportoivat mielenterveyden haasteista. (Bethell 2019, 4–8.)

Suomessa lastenpsykiatrit Sinkkonen (2020) ja Cacciatore jakavat näkemyksen siitä, että lapsella olisi hyvä olla ainakin yksi luotettava aikuinen elämässään. Kuitenkin he korostavat, että mitä enemmän luotettavia aikuisia lapsen elämässä on, sen parempi. Lapsen tulisi myös saada tuntee, että hänet hyväksytään ja hän riittää juuri sellaisena kuin hän on. Cacciatore onkin todennut, että: *”Kun lapsella on tunne, että olen hyvä, ja minua kannattaa suojella, se suojaaa syrjäytymiseltä”* (Ellilä 2021).

LAPSUUDEN AJAN HAITALLISET KOKEMUKSET (ACE)

Lapsuuden ajan haitalliset kokemukset (Adverse Childhood Experiences) tarkoittavat lapsuudessa tapahtunutta lapsen kehitykseen vahingollisesti vaikuttavia tapahtumia, ja niillä on todettu olevan pitkäkestoisia vaikutuksia fyysiseen, psyykkiseen ja sosiaaliseen hyvinvointiin. Alun perin ACE-tekijät jaettiin kolmeen eri luokkaan, joita olivat väkivalta (fyysinen, psyykinen, seksuaalinen), laiminlyönti (fyysinen, psyykinen) sekä kotitalouden haasteet (vanhempien ero, vanhempien päihde- ja mielenterveysongelmat, väkivalta, vankila-aika). Nykyään on nostettu puheeksi myös muita luokitteluja sekä haitallisten kokemusten moninaisuus. Esimerkkinä tällaisista muista haitallisista lapsuuden ajan kokemuksista voidaan pitää muun muassa äidin raskauden aikaista stressiä sekä koulukiusaamista. (Westerlund-Cook 2023, 78; Sarvela 2024.)

Yhdysvalloissa alettiin jo kaksikymmentä vuotta sitten tutkia lapsuuden ajan haitallisia kokemuksia. Alkuperäisen Kaiser Permanentin tutkimuksen mukaan ACE-kokemukset ovat varsin yleisiä. 67 prosenttia tutkimukseen osallistuneista oli kokenut vähintään yhden ACE-kokemuksen ja 12,6 prosenttia osallistujista oli kokenut neljä tai useamman ACE-kokemuksen. ACE-kokemusten yleisyydestä Suomessa ei ole vielä vastaavaa tutkimusta, mutta ei ole syytä olettaa, että esiintyvyys olisi Suomessa merkittävästi erilainen kuin muissa maissa. (Westerlund-Cook 2023, 78; Felitti ym. 1998, 2–12.)

Viime aikoina myös Suomessa on alettu tutkia lapsuuden ajan haitallisia kokemuksia. ACElife-tutkimushanke tutkii haitallisten lapsuuden kokemusten seurauksia ja vaikuttavia ehkäisykeinoja. Hanke on monitieteinen, ja se toteutetaan yhteistyössä useiden sidosryhmien kanssa. (ACElife 2023.) Saija Westerlund-Cook tekee myös parhaillaan väitöskirjatutkimusta ACE-kokemusten esiintyvyydestä ja yhteyksistä negatiivisiin ja positiivisiin indikaattoreihin. Väitöskirja on osa Helsingin kaupungin hanketta, jossa uudistetaan lapsiperheiden palveluketjua. (Alli Paasikiven säätiö 2021.) Lisäksi Turun yliopistossa on käynnissä FinnBrain-kohorttitutkimus, jossa tutkitaan muun muassa laajasti neuropsykologisia toimintoja sekä toksisen stressin vaikutuksia. (Turun yliopisto 2024.)

Tutkimusten mukaan perheen sisäiset ACE-kokemukset ovat lapsen näkökulmasta usein kaikista haitallisimpia. Erityisen haitallista on, jos lapsi ei saa turvaa vanhemmastaan. Kipeiden tapahtumien vaikutukset korostuvat etenkin lapsen jäädessä vaille aikuisen tarjoamaa vakautta ja turvaa. Lapsen näkökulmasta on myös tärkeää, että haitalliset kokemukset tunnistetaan mahdollisimman varhain. Jos tunnistaminen viivästy, voidaan saada paljon vahinkoa aikaan lapsen elämässä ja tulevaisuudessa. (Harris Burke 2019, 208–209; Westerlund-Cook 2023, 79.)

ACE-kokemukset eivät kuitenkaan kaikesta haitallisuudestaan huolimatta aiheuta pelkkää kärsimystä. Lapsuuden ajan haitalliset kokemukset voivat nimittäin synnyttää myös lapsessa sitkeyttä, syventää empatiakykyä ja saada aikaan pieniä supervoimia. (Harris Burke 2019, 295–296.) Yhteenvetona kuitenkin voidaan todeta, että lapsuuden ajan haitalliset kokemukset ovat lapselle vahingollisia ja aiheuttavat inhimillistä kärsimystä. Monet kasautuvat ACE-kokemukset ovat myös syrjäytymisen riskitekijöitä ja näin ollen ne voivat johtaa mahdolliseen syrjäytymiseen aikuisuudessa.

LAPSUSAJAN SYRJÄYTYMINEN YHTEISKUNNALLISENA ONGELMANA

Syrjäytyminen on itsessään jo terminä haasteellinen, koska se mielletään usein leimaavaksi ja ulkopuolelta määritellyksi. Syrjäytymisen määrittäminen on kuitenkin tärkeää, jotta siihen voitaisiin vaikuttaa mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Tässä artikkelissa tarkoitamme syrjäytymisellä huono-osaisuuden kasautumista, mikä johtaa yhteiskunnan normaaleina pidettyjen toimintojen ja toimintamallien ulkopuolelle jäämiseen. (Kajantie ym. 2013, 23.)

Syrjäytyminen ei tapahdu hetkessä, vaan se on usein pitkä prosessi. Lapsen näkökulmasta syrjäytyminen voi alkaa jo sikiöaikana. Syrjäytyneeksi ei kuitenkaan synnytä, eikä se ole automaattisesti pysyvä tila. Syrjäytyminen voi kuitenkin periytyä sukupolvelta toiselle. Ennaltaehkäisevillä toimenpiteillä ja oikea-aikaisilla palveluilla voidaan mahdollisesti katkaista syrjäytymisen ylisukupolvista kierrettä. (Kajantie ym. 2013, 23, 36; Pulli ym. 2018.)

Syrjäytymistä voidaan tarkastella lapsen näkökulmasta huolena, jossa psykososiaalinen kasvu ja kehitys vaarantuvat. Perushoidon ja -turvallisuuden puute lisäävät syrjäytymisriskiä. Lasten syrjäytymisessä ei kuitenkaan ole kysymys syrjäytymisestä lasten maailmassa, vaan enemmänkin syrjäytymisriskistä myöhemmässä elämässä. (Raunio 2009, 283–291; Lämsä 2009, 7.) Eurostatin mukaan alle 18-vuotiaista lapsista 24,7 prosenttia kosketti vuonna 2022 köyhyys- tai syrjäytymisriski EU-maissa. Köyhyys- tai syrjäytymisriskin prosenttisuus vaihtelee EU-maiden kesken ja Suomessa prosenttiluku oli noin 15 prosenttia. Näin ollen Suomessa köyhyys- tai syrjäytymisriski kosketti noin lähes 154 000 lasta. Tilastokeskuksen oman arvioin mukaan luku olisi kuitenkin huomattavasti suurempi, lähes 30 prosenttia ikäryhmistä. (Eurostat 2023; Sosiaali- ja terveysministeriö 2022, 4; Pyykkönen 2023, 16–17.)

Suomessa syrjäytymisestä on tehty kattavaa tutkimusta. Syrjäytymisen ehkäisemiseen ja syrjäytyneiden auttamiseen Suomessa käytetään hyvin paljon julkisia varoja. (Pulli ym. 2018.) Suomessa on myös laadittu toimintasuunnitelma köyhyyden ja syrjäytymisen vähentämiseksi. Toimintasuunnitelman tavoitteena on vähentää köyhyys- tai syrjäytymisriskissä olevien määrää 100 000 henkilöllä vuoteen 2030 mennessä. Näistä henkilöistä kolmasosan tulisi olla lapsia. Toimintasuunnitelma kiinnittää erityisesti huomiota lapsiperheiden köyhyyteen. (Sosiaaliministeriö 2022, 7.) Myös Orpon hallitusohjelmaan on tehty kirjausia syrjäytymisen ehkäisemiseksi, ja siinä painotetaan syrjäytymisriskien varhaista tunnistamista. Hallitus lupaa ohjelmassaan myös edistää lapsimyönteisen yhteiskunnan rakentamista. (Valtioneuvosto 2023, 21, 94.)

Näkemyksemme mukaan hallituksen päätökset ovat kuitenkin ristiriidassa tämän tavoitteen kanssa, koska monet näistä päätöksistä voivat heikentää lapsiperheiden taloutta. Leinosen (2004) sekä Määtän ja Rantalan (2022, 19–20) mukaan lapsiperheköyhyys on yksi syrjäytymisen riskitekijä lapsuudessa. Leinonen (2004) havaitsi tutkimuksessaan, että taloushuolet heijastuvat vanhemmuuteen. Tutkimuksessa todettiin, että talousvaikeuksista kärsivien vanhempien voimavarat eivät riittäneet

lasten tukemiseen ja he kohtelivat lapsia kovakouraisemmin kuin vanhemmat, joiden talous oli vakaa. Tämän tiedon valossa hallituksen lapsiperheisiin kohdistuvat päätökset tuntuvat meistä valitettavilta. Pahimmassa tapauksessa nämä toimet lisäävät esimerkiksi lapsiperheköyhyyttä sekä haitallisia kokemuksia lasten elämässä. Näkemyksemme mukaan lapsimyönteistä politiikkaa pitäisi toteuttaa pitkällä tähtäimellä eikä lyhytnäköisesti.

SYRJÄYTYMISEN RISKITEKIJÄT JA LAPSUUDEN AJAN KOKEMUKSET

Syrjäytymisen riskitekijät lapsuudessa voivat liittyä lapseen yksilötason haasteisiin, kuten oppimisenvaikeuksiin tai itsesääntelyn ongelmiin. Vastaavasti ne voivat liittyä lapsen kasvu- ja oppimisympäristöön tai vuorovaikutussuhteisiin. (Poikkeus ym. 2013, 111.) Merkittävimpiä riskitekijöitä lapsen syrjäytymiskehitykselle ovat kuitenkin lapsuuden elinolosuhteet sekä vanhempien haavoittuva asema (Pulli ym. 2018). Lapsen syrjäytymisen näkökulmasta myös lapsuudessa koetuilla kokemuksilla on iso merkitys.

Syrjäytymisen ehkäisemisen näkökulmasta on tärkeää, että lapsuuden ajan positiivisia kokemuksia ja suojaavia tekijöitä tunnistettaisiin ja että tukea pystyttäisiin tarjoamaan kaikissa lapsen kasvuympäristöissä. Toisaalta tiedetään, että haasteet yhdessä kasvuympäristössä eivät automaattisesti johda myöhempään syrjäytymiseen. Esimerkiksi laadukkaalla ja sensitiivisellä varhaiskasvatuksella voidaan suojata lasta kodin haitallisten kokemusten vaikutuksilta. Syrjäytymisen riskitekijöiden näkökulmasta kaikista haavoittuvimmassa asemassa ovat lapset, jotka kohtaavat haitallisia kokemuksia useissa eri kasvuympäristöissä. Esimerkiksi lapsi, joka kokee turvattomuutta kotona (fyysinen ja henkinen väkivalta, päihde- ja mielenterveysongelmat, taloudellinen huono-osaisuus) sekä varhaiskasvatuksessa (henkilöstön vaihtuvuus, resurssipula, suuret ryhmäkoot, kiusaaminen, ryhmästä eriytyminen), on suuremmassa riskissä syrjäytyä myöhemmässä elämässä. (Modig 2019; Sosiaali- ja terveysministeriö 2022, 15–18; Kantonen 2018, 85–86; Karila 2016, 17.)

Lapset elävät erilaisissa kasvuympäristöissä, ja heillä on erilaisia lapsuuden ajan kokemuksia. Heitä koskettavat myös erilaiset riskitekijät lähisuhteissa. Riskitekijöistä huolimatta lapsuudessa on tärkeää myönteinen ja kannustava ilmapiiri niin kotona kuin esimerkiksi varhaiskasvatuksessa. Lapsi tarvitsee pysyvää arkea, jossa aikuiset ovat turvallisia. Kiireetöntä läsnäoloa ja aitoa kohtaamista ei voi väheksyä. Lapsella on oikeus tulla nähdyksi ja kuulluksi kaikissa kasvuympäristöissään. (Paasivirta 2019.)

Usein tutkittaessa lapsuuden ajan haitallisia kokemuksia ja lasten syrjäytymistä, tietoa kartoitetaan lapsen lähipiiriltä eikä lapselta itseltä. Etenkin tarkasteltaessa varhaislapsuutta, lapsen oma kokemus saatetaan herkästi sivuuttaa. Olisi kuitenkin tärkeää, että lapselta itseltään kerättäisiin tietoa siitä, miten hän kokee lapsuuden ajan kokemukset sekä muut syrjäytymisen riskitekijät. Tämä on perusteltua, koska esimerkiksi lapsen oma henkilökohtainen kokemus haitallisista kokemuksista on hänen hyvinvointinsa kannalta merkittävämpää kuin jonkun muun arvio kokemuksesta. (Karlsson & Hohti 2013, 164–165.)

POHDINTA

Lapsuuden ajan kokemukset jättävät aina jälkiä, niin hyviä kuin huonoja. Se, mitä tapahtuu lapsuudessa vaikuttaa myöhemmän elämään, ja tämän vuoksi lapsuuden ajan kokemusten tunnistaminen on tärkeää. Tietoisuus PCE- ja ACE-kokemuksista auttaa esimerkiksi sosiaali- ja terveysalan ammattilaisia tarjoamaan lapsille heidän tarvitsemaansa tukea varhaisessa vaiheessa. (Poijula 2024.) Yhdysvalloissa monissa osavaltioissa ACE-kokemuksia seulotaan jo aktiivisesti, koska korkeilla ACE-pisteiden määrällä tiedetään olevan monia yhteyksiä terveysongelmiin. Maailman terveysjärjestö WHO on myös korostanut sitä, että ACE-kokemuksia tulisi kartoittaa maailmanlaajuisesti. Suomessa ACE-kokemuksia ei kuitenkaan vielä kartoiteta systemaattisesti. (Traumainformoitu toivo 2024.) Mielestämme PCE- ja ACE-kokemusten kartoittaminen sosiaali- ja terveyspalveluissa olisi myös Suomessa tarpeellista, koska sen avulla voidaan paremmin tunnistaa ja ymmärtää lapsuuden ajan kokemuksia ja niiden vaikutuksia.

Artikkelissamme tarkastelimme teoretiedon ja tutkimusten avulla lapsuuden ajan positiivisia ja haitallisia kokemuksia. Pohdimme myös lapsuuden aikaisten kokemusten vaikutusta syrjäytymisen kehitykseen. Tarkasteltavien tietojen pohjalta voimme yhteenvetona todeta, että mitä enemmän lapsuudessa on haitallisia kokemuksia, jotka ovat pitkäkestoisia sekä vakavia, riski syrjäytyä myöhemmällä iällä kasvaa. Positiivisten kokemusten kautta voidaan kuitenkin vahvistaa lasten myönteistä kehitystä kohti aikuisuutta. Tästä syystä onkin tärkeää vahvistaa voimavaroja ja suojaavia tekijöitä niin lasten kuin instituutioiden ammatillisessa toiminnassakin (Heino ym. 2013, 65).

Jokaisella lapsella on myös yksilöllisiä vahvuuksia ja voimavaroja, jotka voivat suojata lasta haastavissa tilanteissa. Niitä tunnistamalla ja vahvistamalla voidaan turvata lapsen kasvua ja kehitystä. (Salmi & Lipponen 2013, 42.) Eriarvoisuuden vuoksi kaikilla lapsilla ei kuitenkaan ole tosiallisia mahdollisuuksia hyödyntää esimerkiksi varhaiskasvatuksen tukea. Lapsuuden ajan haitalliset kokemukset sekä syrjäytymisen riskitekijät eivät myöskään jakaudu tasaisesti lasten välillä, ja näin ollen lapset ovat myös siltä osin eriarvoisessa asemassa. Seuranta-aineistojen valossa valtaosa lapsista, jotka kohtaavat useita riskitekijöitä lapsuudessa, pärjäävät kuitenkin yhteiskunnassa normaalisti. (Saari ym. 2020, 16, 43.) Kiinnostusta herättävää onkin se, että koskaan ei voida varmaksi tietää, kuka lapsista tulee syrjäytymään aikuisuudessa ja kuka ei. Tästä syystä kaikkien lasten kohdalla olisi kiinnitettävä huomiota PCE-kokemusten ja muiden suojaavien tekijöiden tunnistamiseen sekä tarjoamiseen lapsen elämässä. Toimimalla näin emme vaikuta vain yksilön elämään, vaan koko yhteiskuntaan. Vahvistamalla lapsia tänään voimme rakentaa kestävämpää ja tasa-arvoisempaa huomista koko yhteiskunnassa.

Suomessa sosiaali- ja terveysalalla PCE- ja ACE- kokemuksiin liittyvä tieto on kuitenkin vielä vähäistä, vaikka tiedetään, että lapsuuden ajan kokemuksilla on elinikäisiä vaikutuksia yksilön elämään. ACElife-tutkimushanke ja Westerlund-Cookin väitöskirjatutkimus kuitenkin toivottavasti tuovat tähän muutosta. Mahdollisesti niiden myötä avautuu uusia näkökulmia lasten tukemiseen kohti myönteistä aikuisuutta ja tästä syystä jäämmekin mielenkiinnolla odottamaan, että mitä uutta tietoa nämä tutkimukset tuovat sosiaali- ja terveysalalle ja erityisesti varhaisen tuen työhön.

LÄHTEET

ACElife 2023. ACElife tutkii haitallisten lapsuudenkokemusten seurauksia ja vaikuttavia ehkäisykeinoja. <https://acelife.fi/> Viitattu 14.4.2024.

Alli Paasikiven säätiö 2021. ACE-tutkimuksella kohti parempia lapsiperheiden palveluketjuja. Blogi-kirjoitus. <https://allinsaatio.fi/ajankohtaista/ace-tutkimuksella-kohti-parempia-lapsiperheiden-palveluketjuja/> Viitattu 14.4.2024.

Bethell, Christina, Jones, Jennifer, Gombojav, Narangerel, Linkenbach, Jeff & Sege, Robert 2019. Positive Childhood Experiences and Adult Mental and Relational Health in a Statewide Sample – Associations Across Adverse Childhood Experiences Levels. <https://jamanetwork.com/journals/jamapediatrics/article-abstract/2749336>. Viitattu 28.3.2024.

Browne, Charlyn & Sege, Robert 2017. Responding to ACEs With HOPE: Health Outcomes From Positive Experiences. <https://positiveexperience.org/wp-content/uploads/2021/10/Responding-to-ACEs-With-HOPE.pdf>. Viitattu 13.4.2024.

Ellilä, Tiina 2021. Lastenpsykiatri Raisa Cacciatore kehottaa vanhempia tekemään minuutin mittaisen harjoituksen, jolla voi olla iso vaikutus: "On yksi erittäin tehokas tapa saada lapselle hyvä itsetunto". Helsingin Sanomat 5.1.2021. <https://www.hs.fi/perhe/art-2000006590441.html>. Viitattu 20.4.2024.

Eurostat 2023. Children at risk of poverty or social exclusion. https://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php?title=Children_at_risk_of_poverty_or_social_exclusion#Key_findings. Viitattu 13.4.2024.

Felitti, Vincent, Anda, Robert, Nordenberg, Dale, Williamson, David, Spitz, Alison, Edwards, Valerie, Koss, Mary & Marks, James 1998. Relationship of Childhood Abuse and Household Dysfunction to Many of the Leading Causes of Death in Adults The Adverse Childhood Experiences (ACE) Study. <https://www.ajpmonline.org/action/showPdf?pii=S0749-3797%2898%2900017-8>. Viitattu 29.3.2024.

Harris Burke, Nadine 2019. Syvälle ulottuvat juuret. Turvattomasta lapsuudesta tasapainoiseen aikuisuuteen. Helsinki: Basam Books Oy.

Heino, Tanja, Eronen, Tuija, Kataja, Kati, Kestilä, Laura, Känkkänen, Päivi, Paananen, Reija, Pösö, Tarja & Rainoa, Pauliina 2013. Suojassa, syrjässä, selvinneenä - huostaanotetut ja sijoitetut lapset Suomessa. Teoksessa Jukka Reivinen & Leena Vähäkylä (toim.) Ketä kiinnostaa? Lasten ja nuorten hyvinvointi ja syrjäytyminen. Helsinki: Gaudeamus Oy, 50–68.

Jokinen, Juho 2024. Kylmä tunnelma. Helsingin Sanomat 17.4.2024. <https://www.hs.fi/perhe/art-2000010306551.html>. Viitattu 21.4.2024.

Kajantie, Eero, Hovi, Petteri, Eriksson, Johan, Laivuori, Hannele, Andersson, Sture & Rääkkönen, Katri 2013. Alkaako syrjäytyminen jo kohdussa? Teoksessa Jukka Reivinen & Leena Vähäkylä (toim.) Ketä kiinnostaa? Lasten ja nuorten hyvinvointi ja syrjäytyminen. Helsinki: Gaudeamus Oy, 23–36.

Kantonen, Heikki 2018. Elämää riskiolosuhteissa – Kokemuksia riskitekijöistä ja syrjäytymiseltä suojaavista tekijöistä. Opinnäytetyö. Järjestö- ja nuorisotyön koulutus. Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulu. https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/150667/kantonen_heikki_2018.pdf?sequence=1&isAllowed=y. Viitattu 22.5.2024.

Karila, Kirsti 2016. Vaikuttava varhaiskasvatus – tilannekatsaus toukokuu 2016. Opetushallitus raportit ja selvitykset 2016:6. https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/vaikuttava_varhaiskasvatus.pdf. Viitattu 22.5.2024.

Karlsson, Liisa & Hohti, Riikka 2013. Lasta kannattaa kuunnella. Teoksessa Jukka Reivinen & Leena Vähäkylä (toim.) Ketä kiinnostaa? Lasten ja nuorten hyvinvointi ja syrjäytyminen. Helsinki: Gaudeamus Oy, 164–174.

Lämsä, Anna-Liisa 2009. Tuhat tarinaa lasten ja nuorten syrjäytymisestä: lasten ja nuorten syrjäytyminen sosiaalihuollon asiakirjojen valossa. Väitöskirja. Oulun yliopisto. <https://oulurepo oulu.fi/bitstream/handle/10024/36164/ISBN978-951-42-9021-3.pdf?sequence=1&isAllowed=y>. Viitattu 29.3.2024.

Modig, Silvia 2019. Varhaiskasvatuksella syrjäytymistä vastaan. Ehkäisevä päihdetyö EHYT ry blogi. 26.3.2019. <https://ehyt.fi/uutishuone/blogit/varhaiskasvatuksella-syrjaytymista-vastaan/>. Viitattu 22.5.2024.

Määttä, Paula & Rantala, Anja 2022. Tavallisen erityinen lapsi. Kasvun ja hyvinvoinnin tukeminen yhdessä. Jyväskylä: PS-kustannus.

Paasivirta, Annukka 2019. Miten tukea hyvän kasvua? Lastensuojelun keskusliiton blogi. 20.12.2019. <https://www.lskl.fi/blog/miten-tukea-hyvan-kasvua/>. Viitattu 7.4.2024.

Pinetree Institute 2024. ACE & Trauma: Positive Childhood Experiences. <https://pinetreeinstitute.org/positive-childhood-experiences/>. Viitattu 31.3.2024.

Pojjula, Soili 2024. Lapsi – Traumatiетoinen lähestymistapa lasten auttamisessa ja hoidossa. Verkkojulkaisu. <https://www.soilipojjula.fi/tietosivut/lapsi/>. Viitattu 5.5.2024.

Poikkeus, Anna-Maija, Rasku-Puttonen, Helena, Lerkkanen, Marja-Kristiina, Kuorelahti, Matti, Siekkinen, Martti, Kiuru, Noona & Nurmi, Jari-Erik 2013. Osallistava koulu syrjäytymisen ehkäisijänä. Teoksessa Jukka Reivinen & Leena Vähäkylä (toim.) Ketä kiinnostaa? Lasten ja nuorten hyvinvointi ja syrjäytyminen. Helsinki: Gaudeamus Oy, 111–120.

Psykologiliitto 2020. Varhainen tuki on paras keino ehkäistä syrjäytymistä. <https://www.psyli.fi/varhainen-tuki-on-paras-keino-ehkaista-syrjaytymista/>. Viitattu 14.4.2024.

Pulli, Pekka, Ristikari, Tiina, Pyykkönen, Jussi, Kivelä, Juha, Merikukka, Marko ja Eskelinen Niko 2018. Missä elämänvaiheissa syrjäytyminen syntyy? <http://data.mesaatio.fi/syrjaytymisen-dynamiikka/>. Viitattu 31.3.2024.

Pyykkönen, Jussi 2023. Syrjäytymisvaarassa olevien lasten ja nuorten turvallisuus pääoman vahvistaminen. Sisäministeriön julkaisuja 2023:11. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/164754/SM_2023_11.pdf?sequence=1&isAllowed=y. Viitattu 13.4.2024.

Raunio, Kyösti 2009. Olennainen sosiaalityössä. Helsinki: Gaudeamus Oy.

Saari, Juho, Eskelinen, Niko & Björklund 2020. Raskas perintö, ylisukupolvinen huono-osaisuus Suomessa. Helsinki: Gaudeamus Oy.

Saarinen, Aino, Lyytinen, Paula, Ahonen, Timo & Lyytinen, Heikki 2023. Varhaislapsuus. Teoksessa Lea Pulkkinen, Timo Ahonen & Risto Ruoppila (toim.) Ihmisen psykologinen kehitys. E-kirja. Jyväskylä: PS-Kustannus. Viitattu 14.4.2024.

Salmi, Saara & Lipponen, Lasse 2013. Lapsen voimavarat hyvinvoinnin edistäjinä - Alle kouluikäisten lasten hyvinvoinnin tukeminen vanhempien, päivähoiton ja neuvolan yhteistyöllä. Socca työpapereita 2013:1. http://www.socca.fi/files/3128/Lapsen_voimavarat_hyvinvoinnin_edistajina_-_raportti.pdf. Viitattu 14.4.2024.

Sarvela, Kati 2024. ACE- ja PCE-tutkimusperinteet. Youtube-video. https://www.youtube.com/watch?v=HiSbv_ZHBZM. Viitattu 1.4.2024.

Sinkkonen, Jari 2020. Onnellinen lapsuus. Helsinki: WSOY.

Sosiaali- ja terveysministeriö 2022. Toimintasuunnitelma köyhyyden ja syrjäytymisen vähentämiseksi vuoteen 2030 mennessä. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2022:15. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/164364/STM_2022_15_J.pdf?sequence=1&isAllowed=y. Viitattu 13.4.2024.

Sosiaaliministeriö 2022. Toimintasuunnitelma köyhyyden ja syrjäytymisen vähentämiseksi vuoteen 2030 mennessä. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/164364/STM_2022_15_J.pdf?sequence=1&isAllowed=y. Viitattu 14.4.2024.

Traumainformoitu toivo 2024. ACE- eli lapsuuden ajan haitalliset kokemukset ja niiden merkitys. Verkkojulkaisu. <https://traumainformoitu.fi/ace-tapahtumat-ja-niiden-merkitys/>. Viitattu 5.5.2024.

Turun yliopisto 2022. Tutkimuksessa selvitetään lasten kokemuksia lasten kielteisistä elämäntapahtumista. <https://www.utu.fi/fi/ajankohtaista/mediatiedote/tutkimuksessa-selvitetaan-lasten-kokemuksia-kielteisista>. Viitattu 1.4. 2024.

Turun yliopisto 2024. Tiede ja tutkimus. <https://sites.utu.fi/finnbrain/tiede-ja-tutkimus/>. Viitattu 14.4.2024.

Valtioneuvosto 2023. Vahva ja välittävä Suomi – Pääministeri Petteri Orpon hallituksen ohjelma 20.6.2023. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/165042/Paaministeri-Petteri-Orpon-hallituksen-ohjelma-20062023.pdf?sequence=1&isAllowed=y>. Viitattu 14.4.2024.

Villafuerte, Vanessa 2023. Study reveals types of positive childhood experiences (PCEs) linked to improved mental and physical health outcomes in adulthood. <https://www.uclahealth.org/news/study-reveals-types-positive-childhood-experiences-pces>. Viitattu 30.3.2024.

Westerlund-Cook, Saija 2023. Lapsuusajan haitallisten ja suojaavien kokemusten sekä toivon merkitys systeemisessä ja suhdeperustaisessa työotteessa. Teoksessa Johanna Linner Matikka & Tiia Hipp (toim.) Traumainformoitu työote. Jyväskylä: PS-kustannus, 78–92.

Lapsiperheköyhyys vaikuttaa haitallisesti lapsen elämään

Heikkinen Jenni ja Leppänen Anu

JOHDANTO

"Olen nähnyt äitini itkevän laskujen takia, ja stressaavan kaupassa, kun rahaa ei riittänytkään. Se aiheuttaa minulle surullisia ja huolestuneita tunteita." (Pelastakaa lapset 2023, 13.)

Yllä oleva sitaatti kuvaa lapsen kokemusta lapsiperheköyhyydestä. Köyhyys voi synnyttää lapsessa monenlaisia tunteita, kuten huolta, surua ja ahdistusta, mikä puolestaan voi vaikuttaa haitallisesti hänen elämänsä kulkunsa (Pelastakaa Lapset 2023, 4–5). Lapsiperheköyhyyden vähentäminen on tärkeää, sillä se vaikuttaa heikentävästi tai estävästi lasten oikeuksien toteutumiseen. Lapsiperheköyhyys voi vaikuttaa myös merkittävästi lapsen myöhempään elämänsä kulkun köyhyyden ylisukupolvisuuden kautta. (Itla 2024; Bask, Haapakorva, Gissler & Ristikari 2020, 138.) Tarkastelemme tässä artikkelissa lapsiperheköyhyyden vaikutuksia lapsen elämään ja pohdimme varhaisen tuen mahdollisuuksia tukea köyhyydestä kärsiviä lapsiperheitä.

Lapsuus Suomessa on eriarvoistunut. Vaikka suurin osa lapsista voi taloudellisesta, sosiaalisesta ja terveydellisestä näkökulmasta paremmin kuin koskaan, on Suomessa myös köyhiä lapsiperheitä. (Kallio & Hakovirta 2020, 7.) Suomessa noin joka kymmenes lapsi elää köyhyydessä ja vielä useampi lapsi elää perheessä, joka on köyhyys- tai syrjäytymisriskissä. Yhden vanhemman talouksissa luvut ovat vielä selkeästi suurempia. (Kemppe 2021, 5.) Alle 3-vuotiaiden lasten perheet ja monilapsiset perheet sijoittuvat muita yleisemmin pienituloisimpiin tuloluokkiin (Ruotsalainen 2021). Myös ulkomaalaistaustaiset lapsiperheet ovat alttiimpia köyhyydelle kuin suomalaistaustaiset perheet (Säävälä 2022, 3).

Suomi oli Unicefin lapsiperheköyhyysvertailussa kolmanneksi paras maa vuosina 2019–2021. Köyhissä perheissä elävien lasten osuus Suomessa oli 10,1 prosenttia. Suomea on pidetty lasten hyvinvoinnin esimerkkinä, mutta lapsiperheköyhyyttä ei silti ole saatu vähenemään 2000-luvulla. (Rees ym. 2023.) Itse asiassa SOSTE:n laskelmien mukaan nykyisen hallituksen leikkaukset tulevat lisäämään pienituloisten määrää noin 40 000 henkilöllä vuonna 2024. Tässä joukossa on mukana noin 12 700 lasta. (SOSTE 2023.)

YK:n lasten oikeuksien sopimus on ollut Suomessa velvoittavana lakina vuodesta 1991 lähtien. Sen mukaan lapsen oikeuksissa ei ole kyse pelkästään lapsen kehityksen varmistamisesta, vaan myös mahdollisimman hyvien olosuhteiden turvaamisesta lapsuudessa. Artiklan 27 mukaan lapsella on oikeus ikätasonsa mukaiseen riittävään toimeentuloon, johon sisältyy vanhempien tukeminen (18. art.) sekä lapsen terveyden (24. art.), koulutuksen (28–29. art.), vapaa-ajan, leikin ja kulttuurin oikeudet. (31. art.). (Lapsen oikeudet 2024.)

MITÄ LAPSIPERHEKÖYHYYS TARKOITTAÄ?

Lapsiperheköyhyydelle ei löydy yhtä tyhjää määritelmiä, mutta yleisimmin sillä tarkoitetaan niukkojen taloudellisten resurssien aiheuttamaa vajetta hyvinvoinnissa. Lapsiperheköyhyys voi myös heikentää toimintamahdollisuuksia sekä haitata tai estää lapsen oikeuksien toteutumista. Köyhyyden täydellinen mittaaminen on vaikeaa selkeän määritelmän puuttumisen vuoksi. Käytettävät mittarit valitaan käytetyn köyhyyden määritelmän mukaan. (Hiilamo & Ristikari 2021, 11; Itla 2024.)

Lapsiperheköyhyyden määrittelyssä on perinteisesti mitattu sitä, miten tulot riittävät. Asiaa on kuitenkin tarkasteltava laajemmin, sillä toimeentuloon vaikuttavat muutkin asiat kuin tulot. Vaikka köyhyys on ensisijaisesti aineellista puutetta, on sillä myös psykososiaalisia ulottuvuuksia lasten elämässä. Köyhyyttä voidaankin siis tarkastella sekä määrällisestä että laadullisesta näkökulmasta. Suhteellinen köyhyys tarkoittaa köyhyyttä, joka huomioi ympäröivässä yhteiskunnassa vallitsevan yleisen tulo- ja elintason, elämäntyylin ja kuluttamistottumukset. Suomessa suhteelliseksi köyhyydeksi määritellään eläminen 50–60 prosentin tuloilla kansalliseen mediaanituloon verrattuna. Köyhyyttä voidaan mitata myös aineellisen puutteen kautta. (Karvonen, Mäntylä & Salmi 2016, 7–9.)

Kaikki suhteellisesta köyhyydestä kärsivät eivät välttämättä koe aineellista puutetta, mutta toisaalta aineellisesta puutteesta saattavat kärsiä myös sellaiset, jotka asettuvat tulojensa perusteella suhteellisen köyhyyksirajan yläpuolelle. Köyhyyttä voi siis käsitteellistää kahdella erilaisella tavalla: matalan elintason synnyttämiin kokemuksiin sekä tietyn tulorajan alla oleviin kotitalouksiin, joilla on usein matala elintaso. Nämä molemmat mittaustavat ovat tärkeitä, jotta voidaan ymmärtää köyhyyden kokonaiskuva. Köyhyyden monimuotoisuuden vuoksi sitä on syytä tarkastella sekä objektiivisin että subjektiivisin mittarein. (Karvonen ym. 2016, 7–9.)

Köyhien lapsiperheiden haasteet eivät synny aina pelkästään pienistä tuloista, vaan myös suuret menot aiheuttavat ongelmia. Lapsiperheet ovatkin nostaneet elämisen kustannukset lapsiperheköyhyyttä vahvimmin selittäväksi tekijäksi. Asuminen on kallista, erilaiset kulutusluotot ovat yleistyneet ja vanhemmilla voi olla puutteita talousosaamisessa. Monilla huoltajilla on myös halu tarjota lapsilleen yhdenvertaisia mahdollisuuksia muiden lasten kanssa, minkä vuoksi esimerkiksi harrastusten kustannukset voivat vaikuttaa perheen taloustilanteeseen. (Kemppe 2021, 25.)

LAPSIPERHEKÖYHYDEN VAIKUTUKSET LAPSEN ELÄMÄÄN

Pienituloisuus voi aiheuttaa lapsille mielenterveyden sekä hyvinvoinnin haasteita, minkä lisäksi perheen rahavaikeudet syventävät myös muita elämän haasteita. Pienituloisten perheiden lapset kokevat negatiivisia tunteita toimeentulon vaikeuksiin liittyen. Lapsen ääni -kyselyssä lapset kertoivat tunteneensa huolen, ahdistuksen, jännityksen, pelon, syyllisyyden, eriarvoisuuden, ärsytyksen ja harmin tunteita perheen taloudellisen tilanteen vuoksi. Lapset voivat myös kokea häpeää ja stressiä perheen raha-asoiden takia, eivätkä he uskalla puhua asiasta kavereiden kanssa. (Pelastakaa Lapset 2023, 18 ja 20.) Kempin (2021, 9) mukaan perheen aikuiset voivat tuntea huolta lasten asemasta ja kiusatuksi joutumisesta. Matalat tulot vaikuttavat myös siihen, miten arkea voi suunnitella ja minkälaisia valintoja voi tehdä, esimerkiksi ruuan laadusta ja terveellisyydestä voi olla pakko tinkiä. Raha ei aina riitä edes välttämättömiin hankintoihin ja odottamattomat menot voivat horjuttaa perheen taloutta vakavasti kuukausien ajan.

Suuri osa pienituloisten perheiden lapsista kokee elämänsä epävakaa, minkä lisäksi muihin ihmisiin voi olla vaikea luottaa ja tuntea yhteenkuuluvuutta. Pienituloisuus synnyttää myös huolta perheen toimeentuloon, vanhempien jaksamiseen ja omaan tulevaisuuteen liittyen. (Pelastakaa Lapset 2023, 21.) Toimeentulo-ongelmista kärsivien perheiden vanhemmilla onkin huomattavasti yleisemmin masennusta, ahdistuneisuutta tai uupumusta. Toimeentulon vaikeudet heikentävät myös parisuhteen laatua, mikä heijastuu kielteisesti myös lasten elämään. (Kemppe 2021, 19.)

Pienituloisuuden mittarit tai perheen toimeentulotuen saaminen eivät kerro sitä, miten lapset kokevat köyhyyden. Pienituloisten perheiden vanhemmilla on erilaiset kyvyt lasten toimeentulon turvaamiseen, vaikka heillä olisi samat tulot. Usein lapset tiedostavat perheensä vähäiset taloudelliset resurssit, mikä vaikuttaa heidän vertaisuuteensa ja määrittää heidän osallisuuttaan. Lapset ja nuoret vertailevat perheensä ja muiden perheiden taloudellista tilannetta. Jos useimmat perheet kokevat taloudellista niukkuutta, voi köyhyydestä johtuva poissulkeminen vähentyä. Tosiasiallinen pienituloisuus ja subjektiiviset kokemukset voivat siis antaa erilaisen kuvan lapsiperheköyhyydestä. (Itla 2024.) Lasten ääntä tulisi kuulla lapsiperheköyhyyden vaikutuksia tutkittaessa (Kallio & Hakovirta 2020, 19).

Lapsuuden perheen huono-osaisuudella voi olla yhteys huono-osaisuuteen lapsen myöhemmässä elämässä. Perheen heikko taloudellinen tilanne heikentää lapsen itsetuntoa sekä yhteistyö- ja empatiataitoja. Lapsilla, joiden vanhemmat ovat olleet työttöminä tai lomautettuina, on vähemmän työtä tai ammattia koskevia toiveita kuin niillä lapsilla, joiden vanhemmat eivät ole kokeneet työttömyyttä tai lomautusta. Kotitausta vaikuttaa siis siihen, miten lapsi uskoo pärjäävänsä tulevaisuudessa. (Kivusilta 2020, 153 ja 166.) Myös toimeentulotukiasiakkuus muodostuu herkästi ylisukupolviseksi. Toimeentulotukiasiakkuuteen liittyy monitahoisia haasteita, jotka voivat vaikuttaa myös lapsen perheeltään saamaan sosiaaliseen ja taloudelliseen tukeen.

Perhetausta voi siis laajemminkin vaikuttaa siihen, millaisia huono- ja hyväosaisuuden kokemuksia lapselle muodostuu elämänsä aikana. (Ilmakunnas, Kauppinen & Moisio 2020, 220–221.) Pienituloisuuden pitkittyminen on perheille erityisen haitallista. Pitkittynyt pienituloisuus on yleisintä yhden aikuisen perheissä sekä monilapsisissa perheissä, ja on merkittävä yhteiskunnallinen ongelma. Joka kymmenes yhden aikuisen lapsiperhe on pitkittyneesti pienituloinen. (Itla 2024.)

VARHAISEN TUEN MAHDOLLISUUKSIA KÖYHIEN LAPSIPERHEIDEN TUKEMISESSA

Varhaisen tuen avulla voidaan tehokkaasti ehkäistä syrjäytymistä ja köyhyyttä. Varhainen tuki pyrkii tietoisesti vaikuttamaan terveyden ja hyvinvoinnin taustalla vaikuttaviin tekijöihin tukemalla esimerkiksi elintapoja ja elämänhallintaa sekä varmistamalla palvelujen toimivuus ja saatavuus. Vanhempien jaksamisen tukemiseen on tärkeää panostaa. Lapsia ja nuoria voi tukea parhaiten siten, että palveluita on riittävästi ja ne ovat oikein kohdennettuja. (Kemppi 2021, 10–11.)

Perhekeskukset ovat tärkeässä roolissa varhaisen tuen tarjoamisessa perheille. Perhekeskus tarkoittaa yhtenä kokonaisuutena toimivaa ja johdettua monialaista palveluverkostoa, joka tarjoaa apua lapsille, nuorille ja perheille. Perhekeskuksen tavoitteena on koota yhteen ammattilaisia eri aloilta, tarjota eheämpiä palveluita ja toimia ennakoivasti lapsen arjessa pärjäämistä sekä vanhemmuutta tukien. Hyvinvointialueet vastaavat perhekeskusten toiminnasta, ja perhekeskusverkostossa on mukana muun muassa sivistystoimen, seurakuntien, järjestöjen sekä muiden yhteisöjen edustajia. (THL 2021.) Perhekeskuksissa toimivilla neuvolapalveluilla on merkittävä rooli lasta odottavien perheiden ja lapsiperheiden tukemisessa. Koska neuvolapalvelut saavuttavat lähes kaikki lapsiperheet, on niiden avulla mahdollista tukea lapsiperheitä varhaisessa vaiheessa. Tämä edellyttää, että neuvolapalveluihin on suunnattu riittävästi resursseja. (Kemppi 2021, 11–13.) Myös järjestöt ovat tärkeä osa perhekeskusten toimintaa. Ensi- ja turvakotien liiton (2017) mukaan järjestöt toimivat lapsiperheiden lähellä ja niillä on hyvä kosketuspinta lapsiperheiden arkeen. Järjestöissä oleva monipuolinen osaaminen mahdollistaa niin vapaaehtoistoiminnan kuin erityistason tuen tarjoamisen lapsiperheille (Lastensuojelun keskusliitto 2023).

Lapsiperheköyhyys heikentää lasten mahdollisuuksia yhdenvertaiseen ja tasa-arvoiseen osallisuuteen yhteiskunnassa. Erilaiset lasta suojaavat ja kannattelevat tekijät, kuten varhaiskasvatus, voivat turvata kasvua ja lieventää eriarvoisuuden kokemuksia, vaikka perheen ja lapsen elämässä olisi köyhyyttä. (Valtioneuvosto 2022, 18; Kansallinen lapsistrategia 2021, 21.) Varhaiskasvatuksessa jokainen lapsi saa harjoitella erilaisia taitoja, joilla on tärkeä vaikutus lapsen kokonaisvaltaiselle kehitykselle. Lisäksi lapset saavat joka päivä terveellistä ja monipuolista ruokaa. Kasvattajien tehtävänä on huomata lasten vuorovaikutuksessa tapahtuvat eriarvoistavat tilanteet ja puuttua niihin lasten ikään sopivalla tavalla. (Opetushallitus 2023, 32, 35 ja 50.)

Monet lasten harrastukset ovat kalliita ja voivat sen vuoksi olla köyhien lapsiperheiden ulottumattomissa. Tämä lisää eriarvoisuutta ja heikentää lasten osallisuutta vertaisryhmissään. Suomessa on käytössä Harrastamisen Suomen malli, jonka tavoitteena on tarjota kaikille lapsille ilmainen harrastus koulupäivän yhteydessä (Opetushallitus 2024). Malli on jo varsin laajasti käytössä, mutta edelleen on kuntia, jotka eivät toteuta sitä. Ilmaiset harrastusmahdollisuudet ovat tärkeitä, sillä ne tasaavat perheiden tuloeroja, vähentävät eriarvoisuutta ja lisäävät lasten osallisuutta.

RATKAISUEHDOTUKSIA VARHAISEN TUEN KEHITTÄMISEN NÄKÖKULMASTA

Selkein apu lapsiperheköyhyyteen on luonnollisesti se, että vanhemmilla on töitä eivätkä työttömyysjaksot muodostu liian pitkiksi. Tämän lisäksi työn tekemisen tulisi myös aina olla taloudellisesti kannattavaa. (Kemppi 2021, 19.) Toisaalta on tärkeää tiedostaa, ettei lapsiperheiden köyhyys liity aina työttömyyteen, sillä jopa puolessa lapsiperheköyhyydestä kärsivistä perheistä vähintään yhdellä vanhemmalla on työpaikka. (Valtioneuvosto 2022, 15).

Lapsiperheköyhyyden ratkaisuksi on julkisessa keskustelussa esitetty lapsilisien korotusta. Köyhyyden vähentämisen näkökulmasta lapsilisien korotus on kuitenkin kustannustehotonta silloin, jos korotukset kohdentuvat kaikkiin lapsiperheisiin. (Kemppi 2021, 25.) Lapsilisiin on tullut korotuksia vuoden 2024 alkupuoliskolla. Korotukset kohdistuvat alle 3-vuotiaisiin lapsiin, monilapsisiin perheisiin sekä yksinhuoltajiin. (Kansaneläkelaitos 2023.) Suunta on oikea, sillä juuri näissä lapsiperheissä köyhyyseriski on suurin. Lapsilisien korotusten kohdentamisella on mahdollista auttaa taloudellisesti köyhiä lapsiperheitä, vaikkakaan yksin tämä toimenpide ei vielä riitä lapsiperheköyhyyden poistamiseen varsinkaan nykytilanteessa, jossa hallituksen leikkaukset kohdistuvat myös lapsiperheisiin.

Perhekeskukset ovat avainasemassa perheille tarjottavan varhaisen tuen koordinoimisessa. Perhekeskusten toimintaa haastavat kuitenkin rajalliset resurssit, mikä voi hidastaa tai jopa estää tukea tarvitsevien perheiden tavoittamisen. Mielestämme olisi ensiarvoisen tärkeää suunnata nykyistä enemmän resursseja perhekeskusten varhaisen tuen työhön. Myös varhaiskasvatuksella on suuri vaikutus lapsiperheiden arkeen. Varhaiskasvatuksessa lapsen on mahdollista kokea vertaissuhteita turvallisessa, eriarvoisuutta vähentävässä ympäristössä. Lisäksi varhaiskasvatuksessa lapsi saa terveellistä monipuolista ravintoa sekä mahdollisuuden oppimiseen ja erilaisten elämysten kokemiseen. Varhaiskasvatuksen maksuttomuudella ja nykyistä joustavammilla hoitoaikojen järjestelyillä olisi mahdollista saada yhä useammat lapset varhaiskasvatuksen piiriin.

Osa lapsiperheistä tarvitsee tehostetumpaa tukea elämänsä haasteisiin. Sosiaalihuoltolain mukainen perhetyö tai lastensuojelulain alainen tehostettu perhetyö voi olla perheen tukena silloin, kun vanhempien voimavarat ovat jostain syystä heikentyneet. Perhetyö voi auttaa perheitä varhaisessa vaiheessa esimerkiksi vanhemmuuden tukemisessa, erilaisten tukien hakemisessa sekä harrastusten mahdollistamisessa. Erityisesti sosiaalihuoltolain mukainen perhetyö on kevyt, varhaisen tuen työskentelymalli, sillä se ei vaadi lastensuojeluasiakkuutta (THL 2023). Tukea tarvitseville perheille tulisikin mahdollistaa perhetyön asiakkuus tarvittaessa. Viimeaikainen kehityssuunta ainakin osalla hyvinvointialueista on kuitenkin ollut se, että perhetyön saamisen kriteerejä on tiukennettu ja olemassa olevista asiakkuuksista on vähennetty resursseja. Tämä on varhaisen tuen näkökulmasta huolestuttavaa, sillä vaarana on, etteivät perheet saa riittävää tukea ajoissa, mikä puolestaan lisää raskeimpien ja kalliimpien tukimuotojen tarvetta tulevaisuudessa.

Lapsiperheköyhyyden tutkiminen maailmalaajuisesti on perusteltua. Suomen tilannetta on tutkittu Unicefin Report Card -tutkimuksessa (2023), jonka mukaan pitäisi ymmärtää, että lapsiperheköyhyys on meillä todellinen ja vakava ongelma. Hallituksen suunnittelema sosiaaliturvaetuksien leikkaaminen vaikuttaa lapsiin ja heidän perheisiinsä, eikä sen vaikutuksia ole pohdittu riittävästi. Tampereen yliopiston tutkija Mia Tammelin tekee parhaillaan lapsiperheiden arjesta ja toimeentulosta tutkimusta, joka ajoittuu vuosille 2022–2027. Vaikka tutkimus on edelleen käynnissä, niin perheille tehdyistä haastatteluista nousee esille, että sosiaaliturvaleikkaukset vaikuttavat moniin huomattavasti. Perheissä on ahdistusta ja epätietoisuutta siitä, miten heidän käy. (Friman 2024; Tampereen yliopisto 2024.)

Köyhyydellä on merkittäviä ja kiistattomia negatiivisia vaikutuksia lapsen elämään sekä lapsuudessa että myöhemmin elämässä. Näiden vaikutusten ehkäisemiseksi erilaiset varhaisen tuen muodot ovat avainasemassa. Tukea tarvitsevat perheet tulisi tunnistaa jo varhaisessa vaiheessa, ja heille tarjottavan tuen tulisi olla ehjää läpi vuosien. Eri alojen työntekijöiden välinen saumaton yhteistyö ja tiedon kulku on tässä tärkeää. Myös oikea-aikainen, riittävä ja oikein suunnattu tuki on erittäin merkittävää. Perheiden tulisi saada sellaista tukea, jonka avulla köyhyyttä voitaisiin vähentää. Kaikki perheet eivät hyödy samanlaisesta tuesta, joten asiakkaiden tunteminen lisää ymmärrystä yksilöllisten palveluiden tarpeesta. Oikeanlaisen ja riittävän varhaisen tuen avulla voidaan vähentää köyhyydestä lapselle aiheutuvia haittoja niin lapsuudessa kuin myöhemmässäkin elämässä sekä ehkäistä köyhyyden ylisukupolvistumista.

LÄHTEET:

Bask, Miia, Haapakorva, Pasi, Gissler, Mika & Ristikari, Tiina 2020. Growing up in economic hardship: The Relations between childhood social assistance recipiency and early adulthood obstacles. *International Journal of Social Welfare* 2021: 30: 130–139. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/pdf/10.1111/ijsw.12444>. Viitattu 26.2.2024.

Ensi- ja turvakotien liitto 2017. Lapsiperheköyhyyttä on vähennettävä pontevammin. Verkkajulkaisu. Päivitetty 17.5.2017. <https://ensijaturvakotienliitto.fi/lapsiperhekoehyhytta-vahennettava-pontevammin/>. Viitattu: 10.4.2024.

Friman, Terhi 2024. Köyhyydestä pitää puhua myös lasten kanssa. Varhaiskasvatuksen opettajien liitto. VOL 1/2024, 49.

Hiilamo, Aapo & Ristikari, Tiina 2021. Samalta viivalta -tutkimusohjelma kartoittaa ratkaisuja lapsiperheköyhyyden vähentämiseksi. *Kasvun tuki aikakauslehti* 2/2021, 11–12.

Ilmakunnas, Ilari, Kauppinen, Timo & Moisio, Pasi 2020. Huono-osaisuus jatkuu sukupolvelta toiselle: Tarkastelussa nuorten aikuisten toimeentuloasiakkuus. Teoksessa Johanna Kallio & Mia Hakovirta (toim.) 2020. *Lapsiperheiden köyhyys & huono-osaisuus*. Tampere: Vastapaino, 199–223.

Itla 2024. Lapsiperheköyhyys datana. Verkkojulkaisu. Päivitysaika tuntematon. <https://itla.fi/lapsiperhekoxyhyys-datana/>. Viitattu: 31.1.2024.

Kallio, Johanna & Hakovirta, Mia 2020. Johdanto: Huono-osaisuus ja köyhyys lapsiperheissä. Teoksessa Johanna Kallio & Mia Hakovirta (toim.) Lapsiperheiden köyhyys & huono-osaisuus. Tampere: Vastapaino, 7–33.

Kansallinen lapsistrategia 2021. Komiteamietintö. Kansallisen lapsistrategian parlamentaarinen komitea. Valtioneuvoston julkaisuja 2021:8. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-777-5>. Viitattu: 13.4.2024.

Kansaneläkelaitos 2023. Lapsilisiin korotuksia 1.1.2024 ja 1.4.2024. Verkkojulkaisu. Päivitetty 18.12.2023. <https://www.kela.fi/ajankohtaista-henkiloasiakkaat/5898725/lapsilisiin-korotuksia-112024-ja-142024>. Viitattu 26.2.2024.

Karvonen, Sakari, Mäntylä, Erika & Salmi, Minna 2016. Johdanto. Teoksessa Sakari Karvonen & Minna Salmi (toim.) Lapsiköyhyys Suomessa 2010-luvulla. THL. Työpäpaperi 30/2016, 6–12. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/131589/URN_ISBN_978-952-302-742-8.pdf?sequence=1&isAllowed=y. Viitattu 18.3.2024.

Kemppi, Hilka (toim.) 2021. Eron lapsiperheköyhydestä. Kokoava selvitys ja politiikkatoimet. https://www.hilkkakemppi.fi/wp-content/uploads/2021/09/Lapsiperhekoxyhyys2021_Kemppi-2.pdf?x542359. Viitattu 31.1.2024.

Koivusilta, Leena 2020. Vanhempien huono-osaisuuden yhteydet lasten ja nuorten tulevaisuuden voimavaroihin ja ajatuksiin tulevaisuudesta. Teoksessa Johanna Kallio & Mia Hakovirta (toim.) 2020. Lapsiperheiden köyhyys & huono-osaisuus. Tampere: Vastapaino, 143–172.

Lapsen oikeudet 2024. YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus. Verkkojulkaisu. Päivitysaika tuntematon. <https://www.lapsenoikeudet.fi/lapsen-oikeuksien-sopimus-turvaa-lasten-ihmisoikeudet/sopimus-kokonaisuudessaan/>. Viitattu: 25.2.2024.

Lastensuojelun keskusliitto 2023. Perheet keskiöön! Järjestöt osana perhekeskuksia. Verkkojulkaisu. Päivitysaika tuntematon. <https://www.lskl.fi/perheetkeskioon/vaikutamme/jarjestot-osana-perhekeskuksia/>. Viitattu 12.4.2024.

Opetushallitus 2024. Harrastamisen Suomen malli – Oppilaille mieluisia ja maksuttomia harrastuksia koulupäivien yhteydessä. Verkkojulkaisu. Päivitysaika tuntematon. <https://www.oph.fi/fi/kehittaminen/harrastamisen-suomen-malli-oppilaille-mieluisia-ja-maksuttomia-harrastuksia>. Viitattu 18.3.2024.

Opetushallitus 2023. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022. <https://www.oph.fi/fi/tilastot-ja-julkaisut/julkaisut/varhaiskasvatussuunnitelman-perusteet-2022>. Viitattu 13.3.2024.

Pelastakaa lapset 2022. Asiantuntijalausunto valtion talousarviosta. <https://www.pelastakaalapset.fi/wp-content/uploads/2023/08/asiantuntijalausunto-valtion-talousarviosta-pela.pdf>. Viitattu 25.2.2024.

Pelastakaa Lapset 2023. Lapsen ääni 2023. <https://www.pelastakaalapset.fi/wp-content/uploads/2023/10/lapsen-aani-2023.pdf>. Viitattu 31.1.2024.

Rees, Gwyther, Timar, Eszter, Dedewanou, Finagnon Antoine, Otchere, Frank, Carraro, Alessandro & Cunsolo, Sabbiana 2023. Child poverty on the mids of wealth. <https://www.unicef.org/innocenti/media/3296/file/UNICEF-Innocenti-Report-Card-18-Child-Poverty-Amidst-Wealth-2023.pdf>. Viitattu 12.3.2024.

Ruotsalainen, Pekka 2021. Lapsia elää tulojakauman kaikissa luokissa - köyhyysriski suurin nuorissa ja isoissa perheissä. Tilastokeskus. Verkkojulkaisu. Päivitetty 12.10.2021. <https://www.stat.fi/tietotrendit/artikkelit/2021/lapsia-elaa-tulojakauman-kaikissa-luokissa-koyhyysriski-suurin-nuorissa-ja-isoissa-perheissa/>. Viitattu 15.2.2024.

SOSTE 2023. SOSTE:n laskelmat: Näin sosiaaliturvan kumuloituvat leikkaukset vaikuttavat käteen jääviin tuloihin – köyhyys lisääntyy. Verkkojulkaisu. Päivitetty 18.9.2023. <https://www.soste.fi/uutiset/sosten-laskelmat-nain-sosiaaliturvan-kumuloituvat-leikkaukset-vaikuttavat-kateen-jaaviin-tuloihin-koyhyys-lisaantyy/>. Viitattu 5.4.2024.

Säävälä, Minna 2022. Eri taustaisille lapsille tasavertaiset mahdollisuudet hyvinvointiin. Policy Brief 1/2022. https://kotoutuminen.fi/documents/56901608/76169779/Policy_Brief_1_2022.pdf/76063dc2-b77a-4fee-0418-62b0000f8924?t=1661844103028. Viitattu 18.3.2024.

Tampereen yliopisto 2024. Lapsiperheiden köyhyys ja hyvinvointi: arki ja yhteiskunnallinen kestävyys (Perheen arki). Verkkojulkaisu. Päivitysaika tuntematon. <https://www.tuni.fi/fi/tutkimus/lapsiperheiden-koyhyys-ja-hyvinvointi-arki-ja-yhteiskunnallinen-kestavyys-perheen-arki>. Viitattu: 12.2.2024.

THL 2021. Perhekeskukset ja niiden kohtaamispaikat Suomessa. Tutkimuksesta tiiviisti 65/2021. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/143354/URN_ISBN_978-952-343-759-3.pdf?sequence=1. Viitattu 13.5.2024.

THL 2023. Perhetyö. Verkkojulkaisu. Päivitetty 5.12.2023. <https://thl.fi/aiheet/lapset-nuoret-ja-perheet/sote-palvelut/sosiaalipalvelut/perhetyo>. Viitattu 26.2.2024.

Unicef 2023. Report Card – tutkimuksen yhteenveto. Verkkojulkaisu. Päivitetty 6.12.2023. <https://www.unicef.fi/tyomme/ajankohtaista/uutiset-ja-nakokulmat/2023/suomi-sijoittuu-heikosti-unicefin-lapsiperhekoyhyysvertailussa/>. Viitattu: 12.3.2024.

Valtioneuvosto 2022. Eurooppalainen lapsitakuu – Suomen suunnitelma. Helsinki: Valtioneuvosto. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/164025/VN_2022_35.pdf?sequence=4&isAllowed=y. Viitattu 13.2.2024.

Valmentava johtaminen luo mahdollisuuksia varhaisen tuen kehittämiseksi

Minni Immonen, Sirpa Rytönen ja Satu Soininen

JOHDANTO

Varhaisen tuen kehittäminen ottaa vielä ensiaskeleitaan ja etsii jalansijaansa sosiaalipalveluiden kentällä. Sosiaalialalla työn painopiste on edelleen vahvasti korjaavan työskentelyn kulmalla. Hyvinvointialueiden uudistuva palvelukokonaisuus edellyttää uudenlaista osaamista. Tarvitaan uusien toimintamallien kehittämistä, käyttöönottoa ja juurruttamista osaksi työarkea. Muuttuva työelämä tuoreine tarpeineen asettaa johtamiselle uudenlaisia vaateita. Kun työelämän tarpeet muuttuvat, vaaditaan johtamiselta uudistuvaa tietotaitoa ja kokemusta: vanhat johtamistyyli eivät enää palvele tarkoitustaan. Nykyjohtamiselta edellytetään vahvaa osaamista, joka tukee muutosten edistämiskykyä sekä työntekijöiden aktiivista roolia muutostilanteissa (Laulainen, Niiranen & Zitting 2020, 162).

Tässä artikkelissa paneudumme valmentavan johtamisen mahdollisuuksiin varhaisen tuen kehittämisen näkökulmasta. Artikkelin alussa tarkastelemme sosiaalialan muuttuvaa johtajuutta sekä avaamme ratkaisukeskeiseen työskentelytapaan pohjautuvaa valmentavaa johtamisotetta. Tämän jälkeen kuvaamme Pohjois-Savon hyvinvointialueella toteutettua valmentavan johtamisen sekä varhaisen tuen kehittämistä. Käytämme kehittämistyön esimerkkinä Lapset puheeksi -menetelmän implementointia eli juurruttamista Pohjois-Savon hyvinvointialueen varhaisen tuen palveluissa, jossa valmentava johtaminen nivou- tuu osaksi johtamiskäytäntöjen punaista lankaa.

Artikkelin lopussa esittelemme Pohjois-Savon hyvinvointialueen kotipalvelun ja perhetyön henkilöstön kokemustietoa valmentavasta johtamisesta. Lisäksi tarkastelemme valmentavan johtamistavan etuja Lapset puheeksi -menetelmän implementoin- nin tukena varhaisen tuen palveluissa. Kysymmekin, voisiko valmentavan johtamisen keinoin mahdollistaa varhaisen tuen ke- hittämistä sosiaalialan muuttuvassa ympäristössä?

MUUTTUVA JOHTAJUUS SOSIAALIALALLA

Sosiaalihuollon organisaatioissa lähiympäristöineen muutokset ovat olleet arkipäivää jo vuosikymmenien ajan. Täten voidaan puhua muutosten jatkuvasta luonteesta sosiaalialalla. Muutosjohtaminen onkin ollut keskeinen johtamisen tapa jo ennen so- siaali- ja terveydenhuollon uudistusta. Tätä vuodenvaihteessa 2023 toteutunutta muutosta kutsutaan lyhennetyksi sote-uu- distukseksi. Termillä tarkoitetaan Suomen sosiaali- ja terveyspalveluissa tehtävää muutosta, jolla sosiaali- ja terveyshuollon sekä pelastustoimen palveluita ja rakenteita uudistetaan. Muutoksella pyritään takaamaan yhdenvertaista palveluiden saata- vuutta, tasaten samanaikaisesti kansalaisten välisiä terveys- ja hyvinvointieroja. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2024.)

Hallitus uudistaa pääministeri Petteri Orpon hallitusohjelman (Valtioneuvosto 2024) mukaisesti palvelulainsäädäntöä. Halli- tusohjelma ohjaa hyvinvointialueita muovaamaan palvelujaan tarkoituksenmukaisesti porrastaen. Ohjelman mukaan kalliiden erityistason palvelujen nykyiseen paineeseen pystytään vaikuttamaan vahvistamalla perustason ja erityistason väliin sijoituvia palveluja. Tämä mahdollistuu kohdentamalla palveluja optimaalisesti ja oikea-aikaisesti. Porrasteisen palvelumallin toimivuus edellyttää rakennetta, jossa ennaltaehkäisevät palvelut, perustason palvelut sekä erityistason palvelut muodostavat selkeän palvelukokonaisuuden. Tämän kokonaisuuden mutkattomuus vaatii toimivia perustason ennaltaehkäiseviä, terveyttä ja hyvin- vointia tukevia palveluja sekä niiden oikea-aikaista saatavuutta. (Valtioneuvosto 2024; Sosiaali- ja terveysministeriö 2024.)

Sosiaalihuollossa porrasteisuudella ei tarkoiteta asiakkaan siirtymistä portaalta seuraavalle, vaan pikemminkin ammattilaisen tiedon ja osaamisen siirtymistä asiakkaan tarpeiden mukaisesti. Heikkilä ja Marjamaa (2024) toteavatkin raportissaan "Sosiaalihuollon porrasteisuus uusissa Sote-rakenteissa", että ammattilaisten osaaminen on merkittävässä roolissa, kun halutaan vastata asiakkaiden tarpeisiin sekä haastaviin elämäntilanteisiin. Osaamis pohjaiseen porrasteisuuteen liittyvää tutkimusta ja tietopohjaa ei kuitenkaan ole vielä riittävästi. (Heikkilä & Marjamaa 2024, 75.)

Palvelu-uudistuksen tavoitteena on vahvistaa varhaisen tuen palveluja sekä varmistaa eheä, vaikuttava ja kustannustehokas palvelurakenne. Lasten ja nuorten suotuisaa kehitystä sekä hyvinvointia suojaavia tekijöitä tulee turvata ja tukea. Niin peruskuin erityispalvelujenkin saatavuus tulee varmistaa. Kohdennettuja varhaisen tuen palveluja on tarpeen lisätä, jotta huoliin voidaan reagoida nykyistä varhemmin. Palvelutarvetta on tärkeä arvioida huolellisesti. Asiakaslähtöisyys tulee konkretisoida toimintatavaksi, joka ohjaa niin palveluja kuin johtamistakin. Peruspalveluja vahvistamalla asiakkaan on mahdollista saada varhaisempaa tukea ja hoitoa, jolloin korjaavien ja erityistason palvelujen tarve vähenee. Tämä näkyy suoraan myös palvelukustannuksissa. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2024.)

Palvelujärjestelmän haasteena on nähty kokonaisuuden johtamisen puutteellisuus. Pulmallisuutta aiheuttaa myös alueellisten ja kuntakohtaisten erojen suuruus. Ehdotuksena perhepalvelujen uudistamiseksi on esitetty palvelujen yhdenmukaistamista, peruspalvelujen saatavuuden parantamista sekä mahdollisten riskitekijöiden tunnistamista riittävän ajoissa. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2024.)

Palvelurakenteen uudistus on kokonaisuudessaan mittakaavaltaan valtaisa ja läpileikkaava muutos aina lainsäädännöstä tietojärjestelmiin ja toimintakäytänteisiin saakka (Rautiainen, Rissanen & Taskinen 2020, 41). Sosiaalihuollossa tarvitaan nyt vahvasti tietoperustan ja osaamisen edistämistä sekä erilaisten työmenetelmien ja -prosessien kehittämistä (Pohjola & Muuri 2024, 8). Uudenlaisen organisaation arkitason rakentaminen jatkuu vielä pitkään varsinaisen uudistuksen jälkeen. On selvää, että muutos vaatii uudistuksia johtamiseen. Muutosprosessin myötä henkilöstö kaipaa tukea ja läsnä olevaa johtamista, joka osaltaan pyrkii selventämään muuttuneita rooleja ja vastuualueita. (Lehtonen, Saarni, Kinnunen & Kinnunen 2023, 63.)

Sosiaalialan johtajuutta haastaa toimintaympäristö, jossa toimitaan erilaisten ulkoisten ja sisäisten ohjeiden, velvoitteiden ja toimintamallien keskellä. Poliittinen päätöksenteko ja lainsäädäntö ovat vahvasti toimintaa ohjaavia tekijöitä. Lehtonen ym. (2023) kuvaavat julkisten sosiaali- ja terveyspalveluiden johtamista hyvin omanlaisekseen johtamisympäristöksi, jossa uusien menetelmien käyttöönotto vaatii pitkäjänteistä tieteellistä tutkimusta niiden vaikuttavuuden osoittamiseksi (Lehtonen ym. 2023, 19–22). Uusien, tarkoituksenmukaisten työmenetelmien käyttöön ottaminen sekä niiden omaksuminen kiinteäksi osaksi työarkea edellyttää aikaa ja ajatustilaa. Voisi sanoa, että varhaisen tuen kehittämisen osalta olemmekin vasta käärinässä hihojamme.

VALMENTAVA JOHTAMINEN TYÖSKENTELYOTTEENA

Johtamiskulttuurissa tapahtuneen muutoksen myötä nykyisin ymmärretään, että tehtävien tekniseen suorittamiseen keskittyneen johtajuuden sijaan on tärkeää paneutua johtamaan ennen kaikkea ihmisiä. Sosiaalialan kentällä johtamisen painopiste muuttuu asiantuntijuuden johtamiseksi. Ihmisten tieto ja osaaminen sekä osaamisen ja tiedon onnistunut jakaminen nousevat koko ajan merkittävämmiksi tekijöiksi yhteiskunnassa. Työmarkkinoilla tarvitaan nyt henkilöitä, joilla on kyky nostaa esiin yksilöiden henkilökohtaista osaamista, ottaa se koko työyhteisön käyttöön ja kehittää sitä. (Ristikangas & Ristikangas 2018, 18.)

Tulevaisuuden osaamistarpeita määriteltäessä keskeiseksi nousevat geneeriset taidot eli vahvuudet, joita on mahdollista soveltaa missä tahansa työssä. Tällaisia taitoja ovat kyvykkyys yhteistyöhön ja ihmisten kohtaamiseen. Näitä taitoja omaavilta löytyy tarpeenmukaisia keinoja muuttuvissa työympäristöissä toimimiseen. (Mönkkönen & Kekoni 2020, 226.) Vahvuuksia hyödyntävälle, yhteistyötä tukevalle ja kehittämiseen kannustavalle valmentavalle johtamistavalle tuntuukin olevan tilausta tämän ajan jatkuvaluontoisten muutosten äärellä.

Valmentava johtaminen pohjautuu ratkaisukeskeiseen työskentelytapaan. Ratkaisukeskeinen työskentely on tavoitekeskeistä ja tulevaisuussuuntautunutta. Valmentavan lähestymistavan keinoin tuetaan yksilöä löytämään ja ottamaan käyttöönsä omia voimavarojaan ja ratkaisumahdollisuuksiaan käsillä oleviin kehittämistarpeisiin. (Ahola & Furman 2021, 7.) Ratkaisukeskeinen ote ohjaa lähestymään haasteita rakentavasti ja puhumaan niistä myönteiseen sävyyn (Ahola & Furman 2020, 187). Ratkaisukeskeinen maailmankuva näkeekin haasteet luonnollisina osina alati muuttuvassa ympäristössämme. Pulmien hyväksyminen ikään kuin kuuluvaksi osaksi muutosprosessia auttaa suhtautumaan haasteisiin joustavammin. Henkinen joustavuus tukee yksilön resilienssiä eli kykyä selviytyä kuormittavista tilanteista sekä vastoinkäymisistä. (Mattila 2020, 148.)

Valmentava johtaminen nähdään kokonaisvaltaisena ja moniulotteisena tapana johtaa henkilöstöä. Se on yhteistoimintaa, jossa jokainen voi vaikuttaa ja tulla vaikutetuksi. (Ristikangas & Ristikangas 2018, 12; Uutela 2019, 24–25.) Arvostus, osallisuus ja yhteiset tavoitteet ymmärretään merkittävänä tekijöinä valmentavassa työyhteisössä (Ristikangas & Ristikangas 2018, 12; Uutela 2019, 27). Jokaisen työntekijän yksilöllisyys omaksutaan koko yhteisön voimavarana. Tämän vuoksi valmentavan johtajuuden periaatteiden voidaan katsoa kuuluvan jokaiselle työyhteisön jäsenelle, ei vain johtajille ja esihenkilöille. Kuitenkaan ilman johtajaa ei voi olla yhteisöä, joka toimii yhteistyössä tavoitteellisesti (Ristikangas & Ristikangas 2018, 12, 28).

Valmentavassa työyhteisössä yhteiset tavoitteet ohjaavat kehittämistä eteenpäin. Jokaisen työpanoksella on oleellinen merkityksensä. Johtajuutta tarvitaan tavoitteiden sopimisessa, niihin sitouttamisessa sekä toteuttamisessa ja arvioinnissa. Johtaja odottaa henkilöstöltä suoriutumista, mutta on valmis myös itse laittamaan itsensä ja oman osaamisensa likoon. (Ristikangas & Ristikangas 2018, 218.) Valmentava johtajuus vaatii laaja-alaista osaamista, minkä vuoksi esihenkilöt ja johtajat tarvitsevat itsekin ohjausta ja valmennusta kehittyäkseen johtajina (Uutela 2019, 21; Kytö 2020, 33).

Valmentavasti toimivassa työyhteisössä keskeistä on, että johtajat omaksuvat ja sisäistävät roolinsa valmentavana johtajana (Uutela 2019, 21). Johtaminen on jatkuvaan vuorovaikutukseen perustuva vaikuttamistyötä, jossa ihminen kohtaa toisen ihmisen, tiedostaen tunteiden merkityksellisyyden ja vaikuttavuuden henkilöstön välisissä vuorovaikutussuhteissa (Ristikangas & Ristikangas 2018, 49). Tällöin läsnä olemisen ja kuulemisen merkitys nousevatkin tärkeiksi tekijöiksi työyhteisön arjessa (Kytö 2020, 23).

Toteutuakseen valmentava johtajuus edellyttää kykyä sietää epävarmuutta ja epätietoisuutta. Koska valmentaminen on kasvuprosessin tukemista, johon kuuluu myös epäonnistumiset sekä erilaiset yllättävät oivallukset, on valmentavan johtajan syytä luottaa johdettaviensa osaamiseen ja kykyyn oppia ja kehittyä. (Soback 2021, 169.) Myös johtaja on tavallinen ihminen, jolla on omat vahvuutensa ja heikkoutensa, jotka tekevät hänestä inhimillisen ja erehtyvän (Ristikangas & Ristikangas 2018, 50). Tämä tasavertainen ja hyväksytysti keskeneräinen ihmisyyden voi tuoda johtajuuden lähelle oppimisen ja tiedon ydintä – ihmistä, meitä jokaista oman työyhteisömme merkityksellistä jäsentä.

Valmentavalta johtajalta edellytetään taitoa osoittaa kiinnostusta johdettaviinsa ja nähdä kaikissa yhteisönsä jäsenissä mahdollisuuksia, jotka edistävät yhteisten tavoitteiden saavuttamista (Kytö 2020, 23; Ristikangas & Ristikangas 2018, 92–93). Ohjaus, rohkaisu ja tuki kannustavat sekä motivoivat henkilöstöä työtehtävissään. Rakentava palaute ja palkitseminen ilmentävät arvostusta. Merkityksellistä on myös osoittaa luottamusta henkilöstön osaamiseen. Valmentavan johtamisen yksi päätavoitteista onkin voimaannuttaa henkilöstöä itsenäiseen päätöksentekoon. (Joo, Sushko & McLean 2012, 24; Kim & Beehr 2018, 385–386; Ristikangas & Ristikangas 2018, 199.)

Avoin ja mutkaton asenne johtamistyössä luovat tasavertaista, luottamuksellista ja turvallista työilmapiiriä, jossa kehittäminen ja uuden luominen on mahdollista (Soback 2021, 59–60; Ristikangas & Ristikangas 2018, 53–54). Ratkaisukeskeinen arvopohja muodostuu ystävällisestä kohtaamisesta, toisen ihmisen kunnioittamisesta, myönteisestä lähestymistavasta ja leikkillisyydestä (Ahola & Furman 2020, 187). Ystävällisyys, kunnioitus ja myönteisyys on helppo nähdä johtajuuden peruspalkoina. Leikkisyys tuntuu hieman tuoreemmalta tuttavuudelta. Johtamisen näkökulmasta leikkisyys voi kuitenkin olla valjastettava voimavara, joka näyttäytyy muun muassa luovana ja joustavana toimintakykyä muutostilanteissa, jotka edellyttävät johtamiselta uudenlaisten toiminta- ja ajatusmallien käyttöönottoa, rohkeaa kokeilevuutta sekä laaja-alaisen tiedon soveltamista.

VALMENTAVAN JOHTAMISEN JA VARHAISEN TUEN KEHITTÄMISTÄ POHJOIS-SAVOSSA

Pohjois-Savon hyvinvointialueen toiminta käynnistyi vuoden 2023 alussa. Alueen toimintaa ja sen pitkän tähtäimen tavoitteita määrittää hyvinvointistrategia. Vuosille 2023–2026 laaditussa strategiassa on linjattu tavoitteeksi panostaminen valmentavaan johtamiseen sekä henkilöstön osaamisen vahvistamiseen. (Pohjois-Savon hyvinvointialue julkaisu-aika tuntematon a, 5.) Uuden johtamisen menetelmän jalkauttaminen edellyttää koko työyhteisön kattavaa, sisäistä kehittämistä sekä keskustelua valmentavan johtamisen merkityksestä ja soveltamisesta. (Ripaoja 2022). Myöhemmin artikkelimme tässä luvussa esittelemme Pohjois-Savon hyvinvointialueen lapsiperheiden kotipalvelun ja perhetyön henkilöstön kokemuksia valmentavasta johtamisesta.

Lastensuojelulaki velvoittaa hyvinvointialueita laatimaan paikallisen lasten- ja nuorten hyvinvointisuunnitelman (Laki lastensuojelulain muuttamisesta 610/2022 12§). Hyvinvointisuunnitelman keinoin johdetaan, ohjataan ja kehitetään lasten, nuorten sekä perheiden hyvinvointityötä. (Pohjois-Savon hyvinvointialue 2023, 3.) Pohjois-Savon hyvinvointisuunnitelman keskeisiä painopisteitä ovat vanhemmuuden tukeminen sekä lasten, nuorten ja perheiden mielenterveyden vahvistaminen. Lasten

ja nuorten pärjäävyyttä tuetaan erilaisin vuorovaikutus- ja tunnetaitoja vahvistavin menetelmin, joita hyödynnetään heidän luontaisissa kasvuympäristöissään. Yksi keskeinen perheiden hyvinvointia tukeva työväline on Lapset puheeksi -menetelmä, joka on päätetty ottaa laajasti käyttöön Pohjois-Savon hyvinvointialueen varhaisen tuen palveluissa (Pohjois-Savon hyvinvointialue 2024a). Tässä artikkelissa käytämme kyseisestä menetelmästä lyhennettä LP-menetelmä.

Lapsiperheiden kotipalvelu on osa Pohjois-Savon perhekeskuksen eli monialaisen palveluverkoston lapsiperheille suuntaamaa varhaisen tuen palvelupalettia. Perhekeskustoiminnassa hyödynnetään vanhemmuuden tukemiseksi erilaisia vahvaan näyttöön perustuvia, ennaltaehkäiseviä menetelmiä, työkaluja ja toimintamalleja. Paikallisen perhekeskuksen vanhemmuuden työkalupakkiin on valittu yhdeksi välineeksi Lapset puheeksi -menetelmä. (Pohjois-Savon hyvinvointialue julkaisuaika tuntematon b.) Alla olevaan kuvaan on koostettu tietoa Lapset puheeksi -menetelmästä (Kuva 1).

KUVA 1. Tietokooste Lapset puheeksi -menetelmästä. (Kasvun tuki – Varhaisen tuen tietolähde 2007; Suomen mielenterveys ry, julkaisuaika tuntematon.)

Lapset puheeksi -menetelmä on ollut Pohjois-Savon keskisen alueen varhaisen tuen palveluissa käytössä vuodesta 2023 lähtien. Uusien menetelmien ja toimintamallien saattaminen osaksi arkea edellyttää pitkäaikaista, tietoista ja järjestelmällistä työtä. Tässä muutostyössä johtamisella on keskeinen sijansa. Valmentavaa esihenkilötyötä tutkiessaan Uutela (2019, 138) totesi valmentavan johtajan mahdollistavan henkilöstön oppimista. Uusien käytänteiden ja työvälineiden omaksuminen edellyttää osaamisen vahvistamista ja muutostyökykyä. Yksi valmentavan johtamisen kulmakivistä on tukea ammatillista osaamista ja sen tietoista kehittämistä. (Ristikangas & Ristikangas 2018, 273–274.) Tämän luvun päätteeksi artikkelissamme tarkastellaan varhaisen tuen työntekijöiden kokemustietoa valmentavan johtamisen hyödyistä Lapset puheeksi -menetelmän juurruttamisen tukena.

KOKEMUKSIA VALMENTAVASTA JOHTAMISESTA LAPSIPERHEIDEN KOTIPALVELUSSA JA PERHETYÖSSÄ

Lapsiperheiden kotipalvelu- ja perhetyön yksikössä valmentava johtaminen on otettu tietoisesti käyttöön vuoden 2023 alkaessa. Pohjois-Savossa lapsiperheiden kotipalvelun ja perhetyön keskisen alueen kehittämispäivässä 15.12.2023 selvitettiin työntekijöiden näkemyksiä ja kokemuksia valmentava johtamisesta. Saimme luvan hyödyntää kehittämispäivässä nousutta tietoa tässä artikkelissa.

Työyhteisö koostuu noin viidestäkymmenestä perheohjaajasta sekä lapsiperheiden kotipalvelutyöntekijästä. Kehittämispäivässä työyhteisö jaettiin viiteen ryhmään, joissa mietittiin työyhteisön vahvuuksia sekä kehittämiskohteita valmentavan johtamisen näkökulmasta. Kehittämispäivän myötä työntekijät pääsivät kertomaan, millaista tukea he kokevat tarvitsevansa esihenkilöltään. Lisäksi työyhteisöltä kysyttiin, kuinka valmentavan johtamisen elementtejä voidaan vahvistaa käytännön arjessa. Samalla selvitettiin henkilöstön näkemystä siitä, mitkä tekijät johtajuudessa toimivat hyvin.

Selvityksen mukaan kokemukset valmentavasta johtamisesta olivat selkeästi myönteisiä. Merkityksellisenä osana valmentavaa johtajuutta koettiin luottamuksellisen suhteen rakentuminen. Työntekijöistä suuri osa kertoi työyhteisössään vahvuudeksi esihenkilön läsnäolon, aidon ja kiireettömän kohtaamisen sekä kiinnostuksen osoittamisen. Arjen sujuvuuden lisäksi tärkeiksi voimavaroiksi koettiin esihenkilön tavoitettavuus ja avoimuus. Työyhteisön kokemuksista kuvastui koulutusmyönteisyys sekä kannustava työilmapiiri. Esille nostettiin myös rakentavan sekä oppimista edistävän palautteen antaminen. Esihenkilöiltä saadun palautteen tunnettiin olevan empaattisesti, inhimillisesti ja erilaisin näkökulmin annettua. Kuulluksi tuleminen kokemus sekä luottamus työntekijän ammattitaitoon koettiin vahvana työyhteisössä. (Räbinä-Lehti 2023.)

Kehittämispäivänä tuotetun tiedon perusteella valmentavaa johtamista pidettiin työmuotona, joka vahvistaa ja hyödyntää henkilöstön vahvuuksia. Valmentavan työskentelyotteen nähtiin tukevan uuden oppimista ja ammattitaidon kehittymistä. Esihenkilöiden koettiin tukeneen työntekijöitä vahvasti itseohjautuvuuteen, joustavuuteen sekä yksilöllisyyden ja vahvuksien huomioimiseen. Mahdollisuus vaikuttaa omaan työhön korostui vastauksissa. Vaikutusmahdollisuuksien koettiin edistävän koko työyhteisön hyvinvointia. (Räbinä-Lehti 2023.)

VALMENTAVAN JOHTAMISEN ETUJA VARHAISEN TUEN KEHITTÄMISTYÖSSÄ

Tätä artikkelia varten keräsimme Pohjois-Savon hyvinvointialueen lapsiperheiden kotipalvelu- ja perhetyön varhaisen tuen työntekijöiltä kokemustietoa valmentavan johtamisen eduista. Selvitimme, millä tavoin valmentava johtaminen on edistänyt ja mahdollistanut Lapset puheeksi -menetelmän käyttöä. Tiedonkeruu toteutettiin avoimen kysymyksen muodossa sähköisenä Forms-kyselynä. Kysely lähetettiin yhteensä 11:lle varhaisen tuen työntekijälle.

Saamistamme vastauksista kävi ilmi, että valmentava johtaminen on auttanut tarttumaan uusiin haasteisiin, mikä on mahdollistanut ammatillista kehittymistä ja kasvua. Tärkeänä seikkana esiin nousi osallistumismahdollisuus LP-menetelmäkoulutukseen. Vastaajat kertoivat, että koulutukseen osallistumiseen sekä koulutuksen jälkeiseen menetelmän käyttöön oli kannustettu.

Lapset puheeksi -menetelmän käyttöä sujuvoittaa työntekijälle suotu itsenäinen vastuu menetelmän hyödyntämisestä osana omaa työtä. Menetelmän käytön kannalta keskeisenä koettiin esihenkilön osoittama luottamus työntekijän arviointikykyyn. Työyhteisössä käydyt keskustelut LP-menetelmästä olivat tarjonneet vinkkejä ja näkökulmia menetelmän käyttöön sekä lisäneet motivaatiota toteuttaa menetelmää. Työyhteisössä asetettu yhteinen tavoite LP-menetelmän käyttöön ottamisesta varhaisen tuen palveluissa koettiin hyväksi. (Pohjois-Savon hyvinvointialue 2024b.)

Samansuuntaisia, organisaation muutoskykyyn vaikuttavia havaintoja Lapset puheeksi-menetelmän implementoinnista eli juurruttamisesta on tehty kansainvälisestikin. Lapset puheeksi -menetelmän kestävä ja onnistunutta implementointia Australiassa tutkiessaan Rebecca Allchin (2020) havaitsi, että organisaation menetelmäosaajille tarjoama tuki edisti LP-menetelmän käytön jatkuvuutta. Tuen lisäksi keskeistä menetelmän käytön juurtumiseksi olivat organisaatiossa tehtävät rakenteelliset muutokset sekä toimintamallit, joiden tavoitteena oli tietoisesti edistää Lapset puheeksi -menetelmän käyttöä. (Allchin 2020, 5.) Valmentava johtaminen on yksi väline organisaation muutostyön mahdollistumiseksi.

LOPUKSI

Sosiaalialan työ on ihmiskeskeistä ja vuorovaikutukseen perustuvaa työtä. Ammattilaisten tehtävänä on edistää asiakkaidensa hyvinvointia ja nostaa heidän äänensä kuuluviin. Tätä työmme syvintä tarkoitusta emme voi unohtaa sosiaali- ja terveysalan palvelurakenteita uudistaessamme. Elämme nyt murrosvaiheessa, jossa myös alan johtamis- ja työkäytäntöjä on punnittava uudelleen. Meneillään olevan kehittämistyön tulee pohjautua tutkittuun, laadukkaaseen tietoon. Näemme, että lapsiperheiden hyvinvoinnin vahvistaminen vaatii sosiaali- ja terveyspalvelujen tarpeenmukaista edistämistä, peruspalveluiden vahvistamista ja varhaisen tuen kehittämistä. Tasavertaisten, oikea-aikaisten ja helposti saavutettavien palveluiden tulee olla kaikkien saatavilla.

Valmentava johtaminen on vahvasti ihmisten johtamista. Se soveltuu kaikkeen kohtaamistyöhön ja ihmisten väliseen kanssakäymiseen. Valmentava johtaminen arvostaa aitoa kohtaamista ja läsnä olemista. Ihmisten inhimillisyyttä nähdään yhtenä sen kantavana voimana. Sosiaalialan ammattilaisina näemme valmentavan johtamisen ennen kaikkea tapana olla vuorovaikutuksessa. Sitä voi myös tarkastella osallistavana prosessina, jossa jokainen jäsen on tasavertainen ja tärkeä osallistuja.

Valmentava johtaminen luo sijaa valmentavasti toimivalle työyhteisölle. Näemme valmentavan johtamisen ikään kuin langan ensimmäisenä silmukkana, joka kuroutuessaan eteenpäin mahdollistaa kokonaisen ketjun syntymistä, aina tärkeimpään työmme tarkoitukseen saakka: asiakkaaseen. Kun omassa työyhteisössämme vaalimme valmentavan työskentelyn toimintamalleja ja arvomaailmaa, voimme mahdollistaa asiakasosallisuutta ja yhteisten tavoitteiden saavuttamista.

Varhaisen tuen kehittäminen edellyttää vahvaa asiakasosallisuutta, vaikuttavuustutkimusta ja -arviointia sekä samaa kieltä puhuvia tietojärjestelmiä. Voimme luoda porrasteisuudelle suunnitelmia, mutta jos päätökset eivät kohtaa asiakkaan maailmaa tarpeineen, ne kadottavat merkityksensä. Valetaan siis uudet perustuksemme vankkoiksi, vieden eteenpäin oikea-aikaista ja varhaista tukea.

Sosiaalialan muuttuva työskentely-ympäristö asettaa tarvetta ammattilaisten osaamisen aktiiviselle ylläpitämiselle ja päivittämiselle. Ala kaipaa uudenlaista kehittämisosaamista, asiantuntijuutta ja johtamistaitoa. Toivomme, että ylemmän ammattikorkeakoulututkimuksen omaavat asiantuntijat löytävät sosiaalialalla vahvan sijansa osaamisensa hyödyntämiseksi.

Artikkelin alussa esitimme kysymyksen, voisiko valmentavan johtamisen keinoin mahdollistaa varhaisen tuen kehittämistä sosiaalialan muuttuvassa ympäristössä. Pohjois-Savon hyvinvointialueen lapsiperheiden kotipalvelun ja perhetyön ammattilaisten kokemukset valmentavasta johtamisesta olivat monin tavoin myönteisiä. Tärkeinä arvoina näyttäytyivät muun muassa luottamuksellinen ilmapiiri, koulutusmyönteisyys sekä vahvuuksien hyödyntäminen. Nämä tekijät luovat merkittävää perustaa muutoskykyiselle ja kehittymistähtoiselle työskentelylle.

Kokemukset valmentavan johtamisen hyödyistä Lapset puheeksi -menetelmän implementoinnin rinnalla puoltavat näkemystä valmentavan johtamisen mahdollisuuksista varhaisen tuen kehittämisen tukena. Valmentava johtaminen luo mahdollisuuksia osaamisen kehittymiselle ja kannustaa tarttumaan uusiin haasteisiin. Se vahvistaa työmotivaatiota, tavoitteellisuutta ja vaikuttamismahdollisuuksia. Valmentavan työotteen vahvuutena on, että se tukee niin itsenäistä vastuullisuutta kuin yhteisöllisyyttäkin. Valmentava johtajuus näyttäytyy välineenä, joka tarjoaa hedelmällisen maaperän varhaisen tuen kehittämistyölle.

Kiitämme mahdollisuudesta hyödyntää artikkelissamme Pohjois-Savon hyvinvointialueen ammattilaisten kokemustietoa valmentavan johtamistavan ja varhaisen tuen kehittämisestä.

LÄHTEET

Ahola, Tapani & Furman, Ben 2020. Ongelmista ratkaisuihin – lyhytterapian perusteet. Helsinki: Lyhytterapiainstituutti Oy.

Ahola, Tapani & Furman, Ben 2021. Reteaming-valmennus - Yksilön ja yhteisöjen ratkaisukeskeinen kehittämismenetelmä. Helsinki: Lyhytterapiainstituutti Oy.

Allchin, Rebecca 2020. Exploring the implementation and sustainability of Let's talk about children – a model for family-focused practice in adult mental health service. Monash University. Pdf-tiedosto. Julkaistu 2020. [AllchinthesisSustainabilityandLetTalkFinalWholeOA \(3\).pdf](#). Viitattu 26.3.2024.

Heikkilä & Marjamaa 2024. Sosiaalihuollon porrasteisuus uusissa sote-rakenteissa. Nykytila ja ehdotukset. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskuksen raportteja ja muistioita 2024:5. Pdf-tiedosto. Julkaistu 2024. Viitattu 11.4.2024.

Joo, Baek-Kyoo, Sushko, Jerilynn S. & McLean, Gary N. 2012. Multiple faces of coaching: Manager-as-coach, executive coaching and formal mentoring. Organization Development Journal, Vol. 30 No. 1, 19-38. https://www.researchgate.net/publication/259863438_Multiple_faces_of_coaching_Manager-as-coach_executive_coaching_and_formal_mentoring. Viitattu 6.4.2024.

Kasvun tuki – varhaisen tuen tietolähde 2017. Verkkójulkaisu. Toimiva lapsi & perhe -menetelmät: Lapset puheeksi -keskustelu. <https://kasvuntuki.fi/menetelmat/lapsetpuheeksi/>. Viitattu 11.4.2024.

Kytö, Marjo 2020. Reilu asenne, oppimisen ilo ja tekemisen rohkeus. Esihenkilö valmentavana johtajana. Vaasan yliopisto, johtamisen yksikkö. Sosiaali- ja terveyshallintotieteen pro gradu -tutkielma. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2020042622462>. Viitattu 6.4.2024.

Laki lastensuojelulain muuttamisesta 610/2022. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2022/20220610>. Viitattu 22.4.2024.

Laulainen, Sanna, Niiranen, Vuokko & Fitting, Joakim 2020. Henkilöstön ja johtajien osaamisvaatimukset integroituvissa palveluissa. Teoksessa Uudistuva sosiaali- ja terveysala 2020. Anneli Hujala & Helena Taskinen (toim.). Tampere: Tampere University Press.

Lehtonen, Olli-Pekka, Saarni, Samuli, Kinnunen, Juha & Kinnunen, Marina 2023. Johtaminen hyvinvointialueella. Miten ratkaista henkilöstöpula? E-kirja. Helsinki: Alma Talent Oy. Viitattu 30.3.2024.

Mattila, Antti 2020. Ratkaisu: Ajattele toisin. Helsinki: WSOY.

[Mönkkönen, Kaarina & Kekoni, Taru 2020. Monitoimijaisuus työntekijän voimavarana ja haasteena.](#) Teoksessa Uudistuva sosiaali- ja terveysala 2020. Anneli Hujala & Helena Taskinen (toim.). Tampere: Tampere University Press.

Pohjois-Savon hyvinvointialue julkaisuaika tuntematon a. Pohjois-Savon hyvinvointialueen strategia. Pdf-tiedosto. <https://pshyvinvointialue.fi/documents/594193/719483/Pohjois-Savon+hyvinvointialueen+strategia.pdf/f9117248-3265-64b8-84db-d095e93c7754?t=1688464059589>. Viitattu 22.4.2024.

Pohjois-Savon hyvinvointialue julkaisuaika tuntematon b. Verkkójulkaisu. Vanhemmuuden tuen työkalupakki. <https://pshyvinvointialue.fi/vanhemmuuden-tuen-tyokalupakki>. Viitattu 1.4.2023.

Pohjois-Savon hyvinvointialue 2023. Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma 2023–2025, Pohjois-Savon hyvinvointialue. Pdf-tiedosto. <https://pshyvinvointialue.fi/documents/594193/719483/Lasten+ja+nuorten+hyvinvointisuunnitelma.pdf/c838d354-bb86-a9fa-4199-5d76d088fdd0?t=1704204060748>. Viitattu 22.4.2024.

Pohjois-Savon hyvinvointialue 2024a. Mielen hyvinvointi - HYTE - Pohjois-Savo (pshyvinvointialue.fi). Viitattu 13.4.2024.

Pohjois-Savon hyvinvointialue 2024b. Valmentava johtaminen ja Lapset puheeksi -menetelmä. Forms-kyselyn tulostamateriaali. Viitattu 1.4.2024.

Rautiainen, Pauli, Rissanen, Sari & Taskinen, Helena 2020. Sosiaali- ja terveyspalvelujen uudistaminen -virstanpylväitä menneestä ja suuntia tulevasta. Teoksessa Uudistuva sosiaali- ja terveysala 2020. Anneli Hujala & Helena Taskinen (toim.). Tampere: Tampere University Press.

Ripaoja, Hanna. 2022. Asiantuntijamateriaali. Miten valmentava johtaminen meillä otetaan käyttöön ja mitä se meidän yksikössä tarkoittaa. Pohjois-Savon hyvinvointialue.

Ristikangas, Marjo-Riitta & Ristikangas, Vesa. 2018. Valmentava johtajuus. Helsinki: Alma Talent.

Räbinä-Lehti, Henna 2023. Tiimimuistio. Lapsiperheiden kotipalvelu ja perhetyö. Pohjois-Savon hyvinvointialue.

Soback, Dan 2021. Valmentava johtajuus: Opas voiman, viisauden ja myötätunnon herättämiseen. Helsinki: Basam Books Oy.

Sosiaali- ja terveysministeriö 2015. Lasten, nuorten ja perheiden palvelujen uudistaminen kokonaisuutena. <https://stm.fi/documents/1271139/1347100/PELKONEN.pdf/eedff7f6-c447-48be-a02c-f8140d83422b> Viitattu 12.4.2024.

Sosiaali- ja terveysministeriö 2024. Sosiaali- ja terveydenhuollon uudistus (sote-uudistus). <https://stm.fi/soteuudistus> Viitattu 6.4.2024.

Suomen mielenterveys ry julkaisuaika tuntematon. Lapset puheeksi -menetelmä. Verkkojulkaisu. <https://mieli.fi/materiaalit-ja-koulutukset/tietoa-mielenterveyden-vahvistamisesta/perheet/toimiva-lapsi-ja-perhe-tyo/lapset-puheeksi-menetelma/> Viitattu 11.3.2024.

Uutela, Ulla 2019. Valmentava esimiestyö työhyvinvointia ja työssä oppimista tukemassa. Fenomenologinen tapaustutkimus esimiesten ja työntekijöiden käsityksiä. Väitöskirja. Lapin yliopisto. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-337-144-6>. Viitattu 1.4.2024.

Valtioneuvosto 2024. Verkkojulkaisu. Sosiaali- ja terveyspalvelujen uudistaminen. Hallitusohjelma. <https://valtioneuvosto.fi/hallitukset/hallitusohjelma#/2/4>. Viitattu 1.4.2024.

Perhe- ja lähisuhdeväkivalta- miten ja kenen kuuluu puuttua?

Jonna Karhapää

JOHDANTO

Perhe- ja lähisuhdeväkivalta on vakava ihmisoikeuskysymys, ja se koskettaa laajaa joukkoa ihmisiä. Noin puolet suomalaisista on kokenut parisuhdeväkivaltaa vähintään kerran elämässään, ja aikuisista suomalaisista 65 prosenttia on kokenut lapsuudessa lähisuhdeväkivaltaa. (Siltala ym. 2022, 5–6). Vuonna 2020 viranomaisten tietoon tulleiden lähisuhdeväkivallan uhrien määrä Suomessa oli 10800. Vuoden 2020 uhreista alaikäisiä oli 21,3 prosenttia. Aikuisista uhreista noin 75 prosenttia oli naisia. (Suomen virallinen tilasto 2020). Ilmiön äärellä työskentelee sosiaalialan ammattilaisia sekä monia eri ammattikuntia kolmannella, kunnallisella ja yksityisellä sektorilla.

Perhe- ja lähisuhdeväkivallalla on inhimillisiä ja pitkäkestoisia vaikutuksia väkivallan kokijalle, väkivallalle altistuneille ja tekijälle. Lisäksi se tuo myös yhteiskunnalle mittavia kustannuksia. Perhe- tai lähisuhdeväkivaltaan liittyy yleisesti häpeän sekä syyllisyyden tunteita, jonka vuoksi väkivallan kokijan näkökulmasta puheeksi otto voi olla vaikeaa. Puuttuminen perhe- ja lähisuhdeväkivaltaan lähtee sen tunnistamisesta sekä puheeksi otosta. Väkivaltakierteen katkaisemiseksi eri ammattilaisten valmiudet tunnistaa ja ottaa väkivalta puheeksi epäilyn herätessä on ensiarvoisen tärkeää väkivallan vastaisessa työssä. Tässä artikkelissa tarkastellaan perhe- ja lähisuhdeväkivaltaa ennaltaehkäisevän työn ja varhaisen puuttumisen merkityksen näkökulmasta sekä sitä, kenen tehtävä siihen puuttuminen on.

PERHE- JA LÄHISUHDEVÄKIVALTA SEKÄ ENNALTAEHKÄISEVÄ VÄKIVALTATYÖ

Lähisuhdeväkivalta on läheisissä ihmissuhteissa tapahtuvaa väkivaltaa. Lähisuhdeväkivalta voidaan jaotella parisuhdeväkivaltaan, perheväkivaltaan ja seurusteluväkivaltaan. Perheväkivallassa uhri on perheenjäsen, parisuhdeväkivallassa uhri on nykyinen tai entinen kumppani, ja seurusteluväkivallassa uhri sekä tekijä ovat nuoria. Väkivalta voi ilmetä fyysisenä tai henkisenä väkivaltana, vainona, seksuaaliväkivaltana, taloudellisena väkivaltana, kemiallisena väkivaltana, välineellisenä väkivaltana, kulttuurillisena väkivaltana, uskontoon tai kunniaan liittyvänä väkivaltana tai laiminlyöntinä. (Bildjuschkin ym. 2020, 7 & 9–10.) Lähisuhdeväkivallan kokijalle aiheutuu useita haitallisia vaikutuksia niin psyykkiseen kuin fyysiseen hyvinvointiin. Seurauksia voivat olla esimerkiksi unettomuus, masennus, psykosomaattiset oireet sekä kivut ja vammat. (Holma, Laitila, Päivinen, Siltala 2019.) Lisäksi naisten kokemuksia parisuhdeväkivallasta tutkittaessa on todettu parisuhdeväkivallan aiheuttaneen väkivallan kokijalle muun muassa keskittymisongelmia, sosiaalisia ja koulutuksellisia/amatillisia vaikeuksia sekä syyllisyyden ja häpeän tunteita (Mazza ym. 2021). Kotona tapahtuvalla väkivallalla on myös valtava vaikutus sitä todistaville lapsille. Sillä on vaikutuksia muun muassa lapsen fyysiseen ja psyykkiseen hyvinvointiin sekä kognitiiviseen ja stressireaktiojärjestelmän kehitykseen. (Afolabi 2014, 115).

Kunnat ja vuodesta 2023 lähtien hyvinvointialueet ovat olleet vastuussa ennaltaehkäisevän lähisuhdeväkivaltatyön järjestämisestä. Kuitenkin vuonna 2019 yhteistyörakenteet, jotka liittyvät lähisuhdeväkivaltaan, puuttuivat arviolta puolesta kuntayhtymistä ja kuntia. Lisäksi on huomattu, että asiakastietojärjestelmiin tehtävissä kirjauksissa on puutteita, esimerkiksi sosiaalipalveluissa ei ole ollenkaan saatavilla rekisteritietoa lähisuhdeväkivallasta. Siltala ym. (2022) ovat selvittäneet tutkimushankkeessaan lähisuhdeväkivallasta aiheutuvien palveluiden käyttöä sekä kustannuksia terveys-, sosiaali- ja oikeudellisten palveluiden osalta. Tarkastelu kohdentui naisten ja miesten kokeman lähisuhdeväkivallan aiheuttamiin kustannuksiin, mutta siinä huomioidaan myös lapsuudessa koetun väkivallan kustannuksia. Tutkimushanke toteutettiin laajana rekisteri- ja väestötutkimuksena. Tuloksissa arvioitiin suorien terveydenhuollon lisäkustannusten olevan 150 miljoonaa euroa vuodessa, kun katsotaan naisten kokemaa fyysistä parisuhdeväkivaltaa viiden vuoden ajanjaksolla. Suorien sosiaali-, terveys- ja oikeuspalveluiden kustannusten lisäksi kustannuksia aiheutuu myös muun muassa väkivallan aiheuttamasta työkyvyttömyydestä sekä sairauslomapäivistä, jotka ovat epäsuoria vaikutuksia ja niitä ei ole laskettu kustannusarvioon. (Siltala ym. 2022, 3 & 5–6.)

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos on laatinut vuonna 2014 suositukset parisuhde- ja perheväkivallan ehkäisylle, ja näissä suosituksissa nostetaan ensimmäisenä strategisen suunnittelun tärkeys. Ennaltaehkäisytyö täytyy sisältyä kunnan hyvinvointistrategiaan, turvallisuussuunnitelmaan sekä sosiaali- ja terveydenhuollon toimintasuunnitelmiin, ja sen täytyy olla suunnitelmallista. Toimintamallissa tulisi olla ongelmia ehkäisevää toimintaa, matalan kynnyksen palveluita, akuuttipalveluita, väkivallan ehkäisytyöhön erikoistuneita palveluita sekä pitkäaikaista tukea ja terapiaa väkivallasta traumatisoituneille. (Siukola 2014, 70.) Tällä hetkellä hyvinvointialueet vastaavat Suomessa ehkäisevän väkivaltatyön suunnittelusta sekä palveluiden järjestämisestä. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2024).

Hyvinvointialueilla lasten, nuorten ja perheiden palvelut on koottu perhekeskuksiin. Perhekeskusten tehtävänä on edistää sekä varmistaa lasten, nuorten ja perheiden hyvinvointia. Lähisuhdeväkivallan ehkäiseminen on osa perhekeskusten tehtävää. Lähisuhdeväkivaltatyössä perhekeskusten tehtävänä on varhainen tunnistaminen, puheeksi otto, ehkäiseminen sekä vastaaaminen tuen tarpeeseen. Perhekeskuksen palvelukokonaisuutta johdetaan kokonaisuutena ja näihin palveluihin kuuluvat lasten, nuorten sekä perheiden sosiaali- ja terveyspalvelut, opiskeluhoitopalvelut, erityis- ja vaativan tason palvelut, sivistystoimi ja muut kuntien palvelut, järjestöjen sekä seurakuntien palvelut ja toiminta, kuntien hyvinvointia ja terveyttä edistävät toiminnot, kelan etuudet, sähköiset palvelut sekä lapsille, nuorille ja perheille suunnattu avoin kohtaamispaikkatoiminta. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2024.)

Väkivaltaa kokeneet hakeutuvat pääasiassa sosiaali- ja terveydenhuoltoon, joten näillä palveluilla on merkittävä rooli väkivallan tunnistamisessa sekä siihen puuttumisessa. (Husso ym. 2021, 349.) On ajateltu, että väkivalta kuuluu sosiaalihuollon työkuvaan. Kuitenkin sen tunnistaminen ja puheeksi ottaminen on merkityksellistä myös muissa palveluissa, esimerkiksi terveydenhuollossa, koulussa, nuorisotoimessa ja varhaiskasvatuksessa. Lapsi- ja perhepalvelujen muutosohjelmassa Varsinais-Suomessa muun muassa koulutettiin sivistyspuolen henkilökuntaa väkivallan puheeksi ottamisessa sekä siihen puuttumisessa varhaiskasvatuksessa ja koulussa. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2019, 32–33.)

Lähisuhdeväkivallasta aiheutuvien palveluiden käyttöä sekä terveys-, sosiaali- ja oikeudellisten palveluiden kustannuksia selvittävässä tutkimushankkeessa on tehty suositukset, joissa lähisuhdeväkivallan ennaltaehkäisy ja puuttuminen on varmistettava käyttöönottamalla toimivaksi havaittuja työtapoja ja palvelukokonaisuuksia. Suosituksissa todettiin myös, että sosiaali- ja terveydenhuollon perustyöhön sisältyy lähisuhdeväkivallan ennaltaehkäisyn näkökulmasta; puheeksi ottaminen ja kartoittaminen sekä riskiarviointi, turvasuunnitelman teko, ensivaiheen auttaminen sekä palveluihin ohjaaminen. Nämä tulisi myös huomioida kirjaamiskäytännöissä. (Siltala ym. 2022, 7.) Terveyden ja hyvinvoinnin laitos on myös laatinut sosiaali- ja terveydenhuoltoon ohjeistuksen, jossa puuttumista on kuvailtu prosessin omaisesti ensin kysymällä kolme kysymystä liittyen lähisuhdeväkivaltaan ja käyttämällä lähisuhdeväkivallan suodatin- ja kartoituslomaketta. Lähisuhdeväkivallan tunnistamisen jälkeen tulee tehdä jatkotoimenpiteet. Poliisille ilmoittamatta jättäminen ei estä tuen saamista ja palvelut sekä tuki tulee suunnitella aina asiakkaan kanssa yhdessä. Työntekijän tulee myös tehdä akuutit toimenpiteet ja varmistaa turvallisuus sekä suunnitella jatkotoimenpiteet sekä ohjata ja seurata tilannetta. Ohjeistuksessa painotetaan, että velvollisuus puuttua lähisuhdeväkivaltaan kuuluu jokaiselle sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaiselle. (Terveyden ja hyvinvoinninlaitos 2014, 1–2; Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2023.)

YHTEISKUNNALLINEN VAIKUTTAVUUS ENNALTAEHKÄISEVÄN TYÖN NÄKÖKULMASTA

Siltalan (2021) tutkimus Family Violence as a Public Health Problem on ensimmäinen Suomessa tehty pitkäaikaistutkimus lähisuhdeväkivallan pitkäaikaisista terveysvaikutuksista ja -kustannuksista. Tulokset osoittavat, että perheväkivalta on suuri ongelma terveydenhuollon palveluissa. Perheväkivallalla oli monia negatiivisia vaikutuksia fyysiseen sekä psyykkiseen terveyteen, kun verrattiin ei uhreihin ja ei lähisuhteissa tapahtuvan väkivallan uhreihin. Tutkimuksessa kävi ilmi myös, että perheväkivallan uhrit käyttivät neljän seurantavuoden aikana usein terveydenhuollon palveluita ja yleisimmin diagnoosit kategorisoituivat mielenterveysongelmiin ja niiden pitkäkestoisuuteen. Terveydenhuollon kustannukset laskivat väkivallan tunnistamisen jälkeen, mutta kuitenkin verrattuna muuhun väestöön, kustannukset pysyivät kahden seurantavuoden ajan korkeammalla kuin väestöllä keskimäärin. Tulosten perusteella tunnistaminen terveydenhuollossa voi olla käännekohta perheväkivallan uhri- le sekä auttaa vähentämään myös siitä aiheutuvia kustannuksia. (Siltala 2021, 46–47.)

Väkivaltaisesta suhteesta irti päästämisessä on useita esteitä. Niistä merkittävimpiä ovat pelko yksinäisyydestä sekä pelko väkivallan lisääntymisestä erotessa. Avun hakemista ja saamista läheisissä suhteissa tapahtuvaan väkivaltaan estää myös naiseen kohdistuvan väkivallan kokijan syyllistämisen perinteet, väkivallan normalisoituminen arkeen sekä ongelman torjuminen. (Husso ym. 2021, 352.) Lähisuhdeväkivaltaan puuttuminen eri palveluissa lähtee lähisuhdeväkivallan tunnistamisesta, ja se ei ole help-

poa. Ammattilaisilla täytyy olla herkkyyttä työskennellessä lähisuhdeväkivaltaa kokevien asiakasryhmien kanssa, sillä väkivaltaa kokeneet eivät välttämättä pysty sanoittamaan kokemuksiaan väkivallaksi. Myös lähisuhdeväkivallan moninaisuus luo haasteita, sillä jotkut väkivallan muodot, kuten henkinen väkivalta ja vaino, pysyvät usein piilossa. Päihdeongelmat voivat myös sivuuttaa lähisuhdeväkivallan moniongelmaisissa perheissä. Näiden lisäksi lähisuhdeväkivalta ei myöskään välttämättä näy päälle päin eikä lähisuhdeväkivallan tekijällä välttämättä ole muuta rikostaustaa. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2019, 32; Siltala 2019.)

Naisuhritutkimuksessa naisuhrit ovat tuoneet esiin toivovansa, että terveydenhuollon palveluissa heiltä kysyttäisiin suoraan väkivaltakokemuksista. Uhrin sekä heidän perheiden auttamisen lisäksi myös on huomioitava väkivallan tekijän avun tarve. (Brusila 2008). On huomattu myös, että ammattilaisten kysyessä parisuhdeväkivallasta on tärkeää kysyä myös eri väkivallan muodoista, ja tuki tulisi räätälöidä sen mukaisesti. (Potter, Morris, Hegarty, Garcia-Moreno, Feder 2020, 661). Asiakastilanteessa suoraan kysyminen on luotettavin keino saada selville mahdollinen lähisuhdeväkivallan kokija. On kehitetty erilaisia työvälineitä puheeksi oton ja tunnistamisen helpottamiseksi. Näihin sisältyy esimerkiksi lähisuhdeväkivallan suodatin- ja kartoituslomake sekä korkean väkivaltariskin tunnistamiseksi MARAK-riskinarviointilomake. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2019, 32.) Väkivaltaan puuttuminen vaatii erityistä osaamista sitä kohtaavilta ammattilaisilta niin väkivallan tekijöiden kuin uhrien osalta. Koulutuksen lisäksi keskiöön nousee organisaation tuen merkitys yksittäisen työntekijän näkökulmasta. (Siltala, 2021.)

Väkivaltaa kokeneiden lisäksi työ väkivallan tekijöiden kanssa on tärkeää. Kriisikeskus Mobile ja Jyväskylän yliopiston psykoterapian opetus- ja tutkimuslinikka on kehittänyt hoitomallia lähisuhdeväkivallan tekijöille sekä tehnyt tieteellistä tutkimusta terapeuttisista prosesseista, yksilöllisistä muutoksista ja terapeuttien merkityksestä muutoksiin. Holman ja kumppaneiden tutkimuksessa on todettu, että väkivallan tekijän ja kokijan näkökulmasta huomattava askel parempaa hyvinvointia kohti on avun hakeminen lähisuhdeväkivaltaan. Lisäksi merkittävä tekijä on ollut oman väkivaltaisuuden tunnistaminen ja vastuunotto siitä, mitkä ovat vaikuttaneet positiiviseen lopputulokseen väkivaltaisen käytöksen vähentämiseksi tai lopettamiseksi. Motivaatiota väkivaltaisen käytöksen lopettamiseen on ollut seurausten ymmärtämisestä. (Holma ym. 2019, 1–2.)

Lähisuhdeväkivallan tunnistaminen on vielä puutteellista, sillä lähisuhdeväkivalta on yleensä jatkunut jo vuosia ennen kuin väkivaltaa kokenut hakeutuu itse palveluihin tai hänet tunnustetaan esimerkiksi terveydenhuollossa. (Siltala, 2019). Mikäli lähisuhdeväkivallasta kysyttäisiin universaaleissa palveluissa rutiininomaisesti, asian puheeksi ottaminen normalisoituisi ja siitä tulisi yhtä luontevaa kuin päihdeiden käytöstä kysymisestä. Vaikka väkivaltaa kokeva ei myöntäisi kokevansa väkivaltaa tai sen uhkaa, voi jo kysyminen toimia interventiona. Kysymisen kautta väkivaltaa kokenut voi alkaa tiedostamaan potentiaalisia ongelmia sekä pohtimaan tilannettaan. Vaikka juuri silloin asia ei olisikaan ajankohtainen, kysymyksen esittäminen kertoo mahdollisesti väkivaltaa kokeneelle, että lähisuhdeväkivallasta saa puhua ja apua on tarjolla. Rutiininomaisten kysymysten kautta voidaan madaltaa asiakkaan kynnystä asiasta kertomiselle ja siihen liittyvän häpeän poistamista, sekä lisäksi pystytään tekemään ilmiötä tutuksi sen avulla. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2019, 33.) Väkivallasta koituvia haittoja sekä kustannuksia yksilön ja yhteiskunnan näkökulmasta voitaisiin vähentää tehokkaammalla puuttumisella lähisuhdeväkivaltaan, sillä se toisi enemmän uhreja sekä tekijöitä avun piiriin, ja siten helpottaisi väkivaltaan puuttumista. (Siltala, 2021).

YHTEENVETO

Suomessa tehdään paljon perhe- ja lähisuhdeväkivaltatyötä niin julkisella, yksityisellä kuin kolmannella sektorilla. Lähisuhdeväkivaltatyön merkitys on tunnustettu Suomessa ja aiheesta on tehty tutkimuksia sekä laadittu ohjeistuksia. Kuitenkin työtä on vielä paljon aina rakenteelliselta tasolta asiakastyöhön. Rakenteellisilla muutoksilla tarkoitetaan koko organisaation toimintatapojen ja toimintakulttuurin muutosta. Nämä muutokset vaativat johdon sitoutumista ja lähisuhdeväkivaltailmiön ymmärryksen lisäämistä koko organisaatiossa. Konkreettisesti tarvitaan koko henkilökunnan osaamisen lisäämisen lisäksi selkeitä ja tehokkaita toimintamalleja väkivallan vastaiseen työhön. Tunnistaminen ja puuttuminen vaikuttavat olevan keskeisiä tekijöitä lähisuhdeväkivaltakierteen katkaisemiseksi. Lähisuhdeväkivallan puheeksi otto sekä tunnistaminen ja palveluihin ohjaus eivät kuulu yhdelle ammattiryhmälle, vaan jokaiselle lasten, aikuisten ja perheiden kanssa työtä tekeville toimijoille. Hyvinvointialueilla tulisi olla selkeät ohjeistukset kaikille ammattiryhmille, miten voidaan tunnistaa, kuinka ottaa puheeksi ja minne väkivaltaa kokeneen, väkivallalle altistuneen tai väkivallan tekijän voi ohjata avun saamiseksi. Tämä voi auttaa yksittäistä ammattilaista tarttumaan aiheeseen, kun on varmuus, mitä tehdä, mikäli asiakas kertoo kokevansa väkivaltaa tai olevansa väkivallan tekijä.

Perhekeskukset ovat merkittävässä asemassa lähisuhdeväkivaltatyön ja varhaisen puuttumisen näkökulmasta. Perhekeskusten tulisi varmistaa eri perhekeskuksen toimijoiden osaaminen sekä ammattilaisten valmiudet varhaiseen puuttumiseen niin kouluttamisen kuin selkeiden palvelurakenteiden kautta. Vaaditaan myös organisaation ja johdon tukea sekä ymmärrystä ilmiöön liittyen, mikä mahdollistaa riittävien palvelurakenteiden sekä toimintaohjeiden luomisen työntekijöille.

Perhe- ja lähisuhdeväkivalta on ilmiö, jonka puuttumiseen tulisi olla valmiuksia useilla eri ammattiryhmillä niin sosiaali- ja terveyspalveluissa kuin esimerkiksi sivistystoimissa. Jokaisen eri toimijan tulee katsoa omaa asemaansa mahdollisten perhe- ja lähisuhdeväkivallan kokijoiden sekä tekijöiden kohtaamisessa ja pohtia miten juuri näissä palveluissa tunnistaminen ja puheeksi ottaminen sekä palveluihin ohjaaminen voisi toteutua. Ja toteutuuko se? Tämä on ensiarvoisen tärkeää, että puheeksi ottaminen ja varhainen puuttuminen lähisuhdeväkivaltaan tulisi osaksi eri ammattilaisten perustehtävää ja ammattilaisena uskaltaa tarttua haastavaan aiheeseen sekä tehdä parhaansa lähisuhdeväkivaltaa kokeneen, sille altistuneen tai väkivallan tekijän auttamiseksi.

LÄHTEET:

Afolabi, Olusegun Emmanuel 2014. Domestic violence, risky family environment and children: A bio-psychology perspective. AcademicJournals. <https://academicjournals.org/journal/IJPC/article-full-text-pdf/F86A3A447577/>. Viitattu 12.4.2024.

Bildjuschkin, Katriina, Ewalds, Helena, Hietämäki, Johanna, Kettunen, Hanna, Koivula, Tanja, Mäkelä, Jukka, Nipuli, Suvi, October, Martta, Peltonen, Joonas & Siukola, Reetta 2020. Terveysten ja hyvinvoinnin laitoksen Työpöytäpaperi 1/2020. Helsinki. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162012/STM_2019_55_Rap.pdf. Viitattu 29.3.2024.

Brusila, Pirkko 2008. Parisuhdeväkivallan kohtaaminen vastaanotolla. Duodecim. 2008;124(1):50-5. <https://www.duodecimlehti.fi/duo96966>

Holma, Juha, Laitila, Aarno, Päivinen, Helena & Siltala, Heli 2019. Lähisuhdeväkivallan tunnistaminen ja ehkäisy edistävät hyvinvointia. Jyväskylän yliopisto, Ruusuapuiston verkkouutiset. <https://peda.net/jyu/ruusuapuisto/uutisarkisto/1-2019/4>. Viitattu 20.3.2024.

Husso, Marita, Hyväri, Elli, Kaittila, Anniina, Hietämäki, Johanna, Karhinen-Soppi, Anu, Kekkonen, Outi, Tuominen, Jarno 2021. Korona, koti ja kontrolli: väkivaltatyöntekijöiden näkemyksiä lähisuhdeväkivallan kohteina olleiden avun saamisen haasteista korona-aikana. Sosiaalilääketieteellinen Aikakauslehti 58(3), 349–360. <https://doi.org/10.23990/sa.105321>. Viitattu 29.3.2024.

Mazza, Marianna, Marano, Giuseppe, Gonzalez del Castillo, Angela, Chieffo, Daniela, Monti, Laura, Janiri, Delfina, Moccia, Lorenzo & Sani, Gabriele 2021. Intimate partner violence: A loop of abuse, depression and victimization. World Journal of Psychiatry. [doi:10.5498/wjp.v11.i6.215](https://doi.org/10.5498/wjp.v11.i6.215). Viitattu 10.4.2024.

Potter, Lucy C, Morris, Richard, Hegarty, Kelsey, Garcia-Moreno, Claudia & Feder, Gene 2020. Categories and health impacts of intimate partner violence in the World Health Organization multi-country study on women's health and domestic violence. Oxford University. International Epidemiological Association, 652–662. [doi: 10.1093/ije/dyaa220](https://doi.org/10.1093/ije/dyaa220). Viitattu 12.4.2024.

Siltala, Heli, Hisasue, Tomomi, Hietämäki, Johanna, Saari, Juhani, Laajasalo, Taina, October, Martta, Laitinen, Hanna-Leena & Raitanen, Jani 2022. Lähisuhdeväkivalta lisää palvelujen käyttöä ja kustannuksia. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminta. Policy brief 2022:24. <https://tietokayttoon.fi/documents/113169639/113170760/24-2022-L%C3%A4hisuhdev%C3%A4kivalta+lis%C3%A4%C3%A4+palvelujen+k%C3%A4ytt%C3%B6%C3%A4+ja+kustannuksia.pdf/a0bd5c2f-b941-8e29-8027-8a5ff31872a2/24-2022-L%C3%A4hisuhdev%C3%A4kivalta+lis%C3%A4%C3%A4+palvelujen+k%C3%A4ytt%C3%B6%C3%A4+ja+kustannuksia.pdf?version=1.0&t=1661145477864>. Viitattu 15.3.2024.

Siltala, Heli, Hisasue, Tomomi, Hietämäki, Johanna, Saari, Juhani, Laajasalo, Taina, October, Martta, Laitinen, Hanna-Leena, Raitanen, Jani 2022. Valtioneuvoksen selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2022:52. Lähisuhdeväkivallasta aiheutuva palveluiden käyttö ja kustannukset. Helsinki. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/164292/VNTE-AS_2022_52.pdf?sequence=13&isAllowed=y. Viitattu 18.3.2024.

Siltala, Heli 2021. Family Violence as a Public Health Problem—Effects and Costs in Finnish Health Care. Jyväskylä: Jyväskylän University Printing House. https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/77463/978-951-39-8808-1_vaitos10092021.pdf?sequence=1&isAllowed=y. Viitattu 14.4.2024.

Siltala, Heli 2021. Lähisuhdeväkivallan tunnistamista ja puuttumista tulee tehostaa kaikilla sektoreilla. Haastelehti; Haaste 4/2021. Verkkojulkaisu. <https://rikosentorjunta.fi/-/haaste-4-21-lahisuhdevakivallan-torjunta-terveydenhoito-ja-oikeus-sektorilla>. Viitattu 12.4.2024.

Siukola, Reeta 2014. Miten puutun lähisuhdeväkivaltaan? Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Tampere: Juvenes Print-Suomen Yliopistopaino Oy. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/116080/THL_OPA2014_034_verkko.pdf?sequence=1&isAllowed=y. Viitattu 1.4.2024.

Sosiaali- ja terveysministeriö 2019. Lähisuhdeväkivaltaan puuttumisen ja ehkäisyn prosessit-Lähisuhdeväkivaltatyö hyvät käytännöt rakenteisiin. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2019:55. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162012/STM_2019_55_Rap.pdf. Viitattu 15.3.2024.

Suomen virallinen tilasto (SVT): Rikos- ja pakkokeinotilasto [verkkojulkaisu]. ISSN=2342-9151.15 2020. Helsinki: Tilastokeskus. Viitattu: 1.4.2024. Saantitapa: https://www.stat.fi/til/rpk/2020/15/rpk_2020_15_2021-06-01_tie_001_fi.html <https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/62781/lahisuhdevakivallan%20tunnistaminen%20ja%20ehkaisy%20edistavat%20hyvinvointia.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2024. Perhekeskus. Perhekeskuksen tehtävät. Verkkojulkaisu. <https://thl.fi/aiheet/lapset-nuoret-ja-perheet/sote-palvelut/perhekeskus>. Viitattu 13.4.2024.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2024. Väkipalsta. Lähisuhdeväkivallan ehkäisy. Verkkojulkaisu. Päivitetty 15.4.2024. <https://thl.fi/aiheet/vakivalta/vakivallan-ehkaisy/lahisuhdevakivallan-ehkaisy>. Viitattu 24.5.2024.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2023. Väkipalsta. Lähisuhdeväkivaltaan puuttuminen. Verkkojulkaisu. Päivitetty 5.12.2023. <https://thl.fi/aiheet/vakivalta/vakivaltaan-puuttuminen/lahisuhdevakivaltaan-puuttuminen>. Viitattu 24.5.2024.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2014. Tiedä ja toimi. Lähisuhdeväkivalta puheeksi sosiaali- ja terveyspalveluissa. Verkkojulkaisu. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/116711/THL_Tieda_ja_toimi_lahisuhdevakivalta_puheeksi_230414_web.pdf?sequence=1&isAllowed=y. Viitattu 17.3.2024.

Inclusion as a tool to tackle segregation in Finnish schools - How to ensure equal education and opportunities for children in Finland

Karpelin Karoliina, Kärsämä Laura and Manninen Enni

INTRODUCTION

The subject for this article was selected based on our professional know-how and interest. We have seen throughout our work the importance of early state support for children from early childhood education to secondary school.

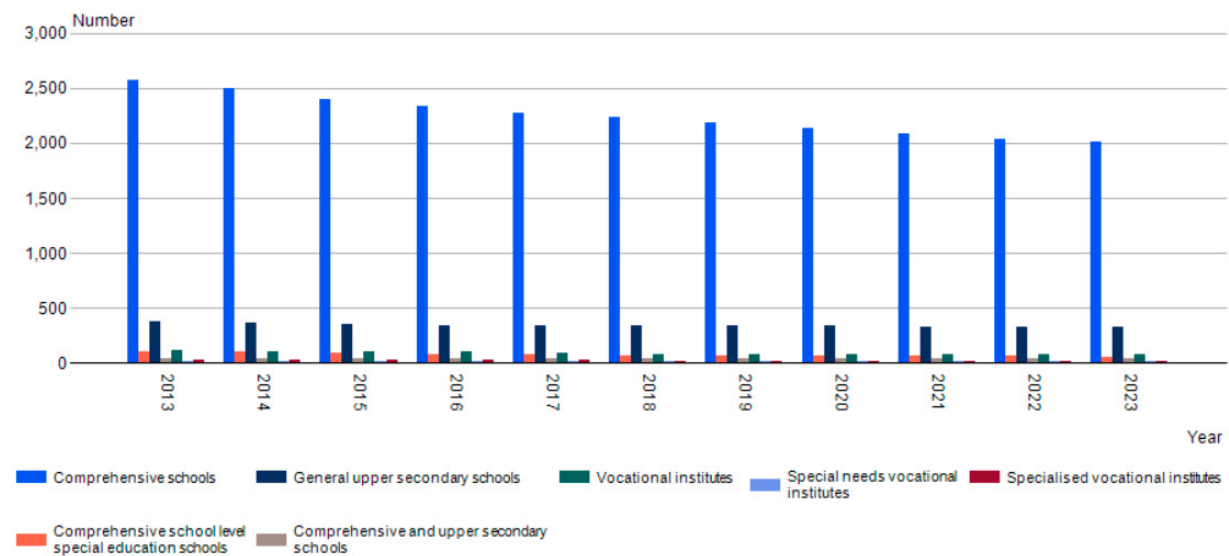
In this article the word “child” refers to children from zero to 17 years old and the word “education” refers to school institutions from early childhood education and care to secondary school. Early state support includes all the actions which keep up and promote a child's well-being, health and growth in his/her social environment without needing for child welfare, mental disorder treatments or other strong and long-term support services.

It seems that Finnish education is segregating. The segregation creates a need for the early state support practice and development of the early state support. Inclusion could be a good tool for this, when it is not used as an excuse for making savings and cutting resources. This article discusses some aspects of segregation in Finnish schools and inclusion as a tool for early state support.

SOME PERSPECTIVES ON SEGREGATION IN FINNISH SCHOOLS

Finland is geographically a long land, and long distances contribute to school segregation and that way have an impact on educational equality. Segregation makes it difficult to maintain a service network in migration loss municipalities. (Bernelius & Huilla 2021, 19.) In Finland population development is particularly differentiated. Northern and Eastern parts of Finland are becoming more and more uninhabited. Population development affects the implementation of educational equality. Especially in the number of vocational institutions has dramatically dropped from 2013 to 2023 the population development affects the implementation of education equality in basic education too (see figure 1). In 2013 the number of vocational schools was 118 but came down to 76 in the year 2023 and the vocational schools are located mostly in growing municipalities (Vipunen 2023).

Educational institutions by Type of educational institution and Year. WHOLE COUNTRY, Number of educational institutions.

Obs: Data corrected 4.3.2024. Correction regarding year 2023 and ownertype of educational institution.

Figure 1. Number of educational institutions in Finland 2013–2023 (Finland’s Official Statistics 2024)

Demographic trends also affect the segregation of schools. The low birth rate, aging of the population and migration from country to city have an impact nationally and locally. In Finland the demographic trends are different compared to other Nordic countries. (Aro et al. 2023, 13-14).

The availability of qualified personnel challenges educational equality in migration-loss localities. Municipalities and educational institutions could work flexibly together. Developing professionals’ in-service training at the state level would together with digitalization help facilitate educational equality. (Aro et al. 2023, 102.)

Finnish upper secondary education, which means high schools and vocational schools, have a limited number of professional fields and, therefore, do not offer enough suitable options for young people after compulsory education in sparsely populated areas. That means that many fifteen- or sixteen-year-old teenagers must move far away from their homes and become independent to be able to study in their desired fields. On the other hand, the situation could be even more complicated because parents do not necessarily have the resources to financially support their underage children if they move away. (Kosunen & Bernelius 2024, 35.)

EARLY STATE SUPPORT AS A TOOL FOR INCLUSION

Early state support is based on knowledge of children’s overall development. The children’s cognitive skills develop, and resilience grows if they get support as early as possible. (Jussila, 2022.) We believe that the mission of Finnish education is to support children’s growth and development by inclusion.

Inclusion in school aims at equal opportunities and social inclusion. The concept of inclusion is a complex question. Politically the question is how equal opportunities and social inclusion are realized in school and in society. From the school’s point of view the question is about financial and professional know-how resources including how to support children to achieve education regardless of the need for support, family social-economic status or where they come from. (Alila et al. 2022, 63-64; Loukomies & Laine 2023, 15-16.)

Leaders' responsibility is to create a system for inclusive education and care. Inclusion in educational culture could increase by co-operation with personnel, families and professionals. Leading inclusion has a positive influence on personnel's inclusive attitudes. A positive attitude also promotes well-being at work. (Alila et al. 2022, 82.)

Alila et al. (2022, 62) refer to the declaration of UNESCO Salamanca in 1994 and the research of Hakala and Kuikka (2015) in articulating that the meaning of inclusion is that all students belong to the same educational environment, and they have the right to take part in education in the same classroom with other students and receive the support they need. This is what the Finnish school system aims to be, a school for everyone.

Figure 3. illustrates our view on how early state support creates seamless transfers from early education to vocational school. The most important methods in seamless transfers are collaboration between parents, the student, multiprofessional co-operation and functional information transfer. The co-operation is crucial to ensure that student's individual needs are considered.

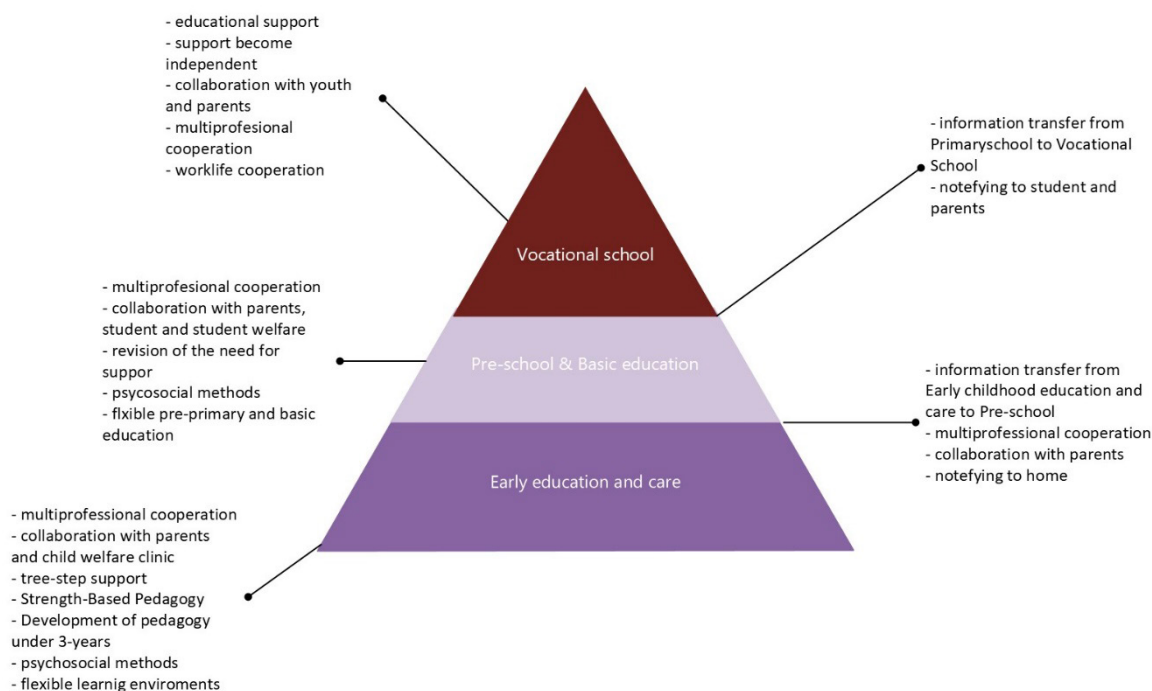

Figure 3. Early state support creates seamless transfers from early education to vocational school. Tämä teos on lisensoitu [CC BY 4.0:lla](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)©

CONCLUSIONS

Inclusion in schools is aimed at ensuring educational equality for every child, but at the same time segregation increases inequality. In other words, while inclusion aims at equal opportunities and social inclusion, segregation seems to prevent inclusion.

In practice, creative solutions need to be found to ensure inclusion despite lack of resources. The focus should be strictly on children's well-being and development. In decision-making, transparency should be highlighted more so that citizens can see child impact assessment from every aspect. That prevents the misuse of resources and helps people to understand national decision-making. The work is being done at many levels to foster inclusion. Information should move from the practical level to the decision-making level and vice versa. In schools it is important to recognize children's needs and to think about what kind of know-how personnel already have through education and informal know-how. That way it can be seen what lacks and what would be needed more.

In schools, it would be useful to take a closer look at the practical steps and consider how the procedures support children's growth and development. The procedures should be discussed between school personnel to ensure that everyone can engage in them.

To conclude, political decision-making needs to pay more attention to children's wellbeing and work harder than ever to increase inclusion in Finnish schools as well as fight against segregation. If political leaders would invest in early state support and foster inclusion, the Finnish school system would have an opportunity to survive and modernize. This positive development demands utilizing digital platforms, strong networks, co-operation and know-how between schools and municipalities. It is important to innovate how to work for children's well-being with limited resources.

REFERENCES

Alila, K., Eskelinen, M., Kuukka, K., Mannerkoski, M., & Vitikka, E. 2022. Kohti inklusiivista varhaiskasvatusta sekä esi- ja perusopetusta Oikeus oppia – Oppimisen tuen, lapsen tuen ja inklusion edistämistoimia varhaiskasvatuksessa sekä esi- ja perusopetuksessa. Valmisteleavan työryhmän loppuraportti. Opetus- ja kulttuuriministeriö. chrome-extension://efaidnbmninnibpcajpcgclefindmkaj/https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/164421/OKM_2022_44.pdf?sequence=4&isAllowed=y

Aro, R., Aro, T., Hongisto, P., Kaarakainen, S.-S., Kalland, M., Kyösti, A., Puumalainen, J., Salovaara, V., Varjo, J., & Volmari, S. 2023. Väestömuutoksen vaikutukset varhaiskasvatukseen sekä esi- ja perusopetuksen. Kansalliset ja kansainväliset kokemukset, seurantaindikaattorit sekä lasten ja nuorten kuulemisen laatuksiteristö. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-961-5>

Bernelius, V.; & Huilla, H. 2021. Koulutuksellinen tasa-arvo, alueellinen ja sosiaalinen eriytyminen. Helsinki: Valtioneuvosto. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162857/VN_2021_7.pdf?sequence=4&isAllowed=y. Accessed 24.4.2024

Finland's Official Statistics 2024. Number of educational institutions 2005-2023. Number of educational institutions 2005-2023. Statistics, Finland. https://pxdata.stat.fi/PxWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin_kjarj/statfin_kjarj_pxt_125k.px/chart/chartViewLine/. Accessed 27.3.2024

Jussila, H. 2022. Miksi varhainen tuki on tärkeää? Online article in the website of Parempaa Lastensuojelua. Published 31.3.2022. <https://www.parempaastensuojelua.fi/fi/uutinen/miksi-varhainen-tuki-on-tarkeaa>. Accessed 4.5.2024

Kosunen, S.; & Bernelius, V. 2024. Koulu ja eriarvoisuus. Teoksessa S. Kosunen; S. Juvonen; H. Huilla; & M. Peltoja, Koulu ja eriarvoisuus. Tallinna: Gaudeamus Oy.

Loukomies, A.; & Laine, S. 2023. Inklusio onnistuu. Näin rakennat inklusiivisen toiminta kulttuurin. PS-kustannus.

Vipunen 2023. Ammatilliset oppilaitokset kartalla 2023. Toisen asteen koulutuksen opiskelijat ja toimipisteet, oppilaitoksen sekä järjestätä kartalla. Opetushallinnon tilastopalvelu, Helsinki. <https://app.powerbi.com/view?r=eyJrjoiM2U2NDQzMdItYWNmNi00ZTRmLWFjMmMtY2NjNzUyZmlxYzAxliwidCI6IjlxMDczODIkLTQ0YjgtNDcxNi05ZGEyLWw0ZTNhY2YwMzBkYiIsImMiOj9>. Accessed 27.3.2024

“Kun itse voi hyvin, arki lapsen kanssa on sujuvampaa”

Varhaiskasvatuksen perheohjaus – positiivisella diskriminaatiolla tukea vanhemmuuteen

Anna Keränen ja Katja Kurikka

JOHDANTO

Varhaiskasvattajina olemme havainnoineet, että vanhemmat kohtaavat vanhemmuuteen liittyviä odotuksia, haasteita ja vaatimuksia. Vanhemmilla saattaa olla monia arkisiakin asioita pohdittavana, mutta heillä ei välttämättä ole tukiverkostoa tai muuta sosiaalista verkostoa, samassa elämäntilanteessa olevia henkilöitä lähellä tai saatavilla ollenkaan. Vanhemmuutta ja vanhempana jaksamista haastavat perheessä tapahtuvat muutokset, taloudelliset vaikeudet, työelämän ja perhe-elämän yhdistäminen sekä lasten kasvuun ja kehitykseen, esimerkiksi uneen ja ruokailuun liittyvät asiat. Lisäksi perheessä olevan lapsen tai hänen sisaruksensa tuen tarpeet voivat olla niin vahvat käytös- ja tunne-elämään liittyen, että ne vaikuttavat koko perheen hyvinvointiin, arkeen ja vuorovaikutukseen.

Vanhemman hyvinvointi vaikuttaa vanhemman ja lapsen väliseen suhteeseen, sillä muun muassa vanhemman jaksamiseen liittyvät haasteet voivat näkyä lapsessa käytöshäiriöinä. Lapsen hyvinvointia voidaan vahvistaa tukemalla vanhempien vanhemmuutta. Varhaiskasvatus on yleisin lapsiperheiden käyttämä palvelumuoto, joka tavoittaa suurimman osan lapsiperheistä. Varhaiskasvatuksessa lapsia ja heidän vanhempiansa tavataan lähes päivittäin eli sillä on merkittävä rooli lapsiperheiden elämässä. Parhaimmillaan varhaiskasvatuksesta lapset ja vanhemmat voivat saada emotionaalista ja sosiaalista tukea perheen päivittäiseen arkeen sekä tuoda korjaavaa kokemusta palveluiden toimivuudesta ja tuen saannista perheelle. (Terävä & Böök 2022, 77–88.)

Vanhemmuuden tukemista voidaan toteuttaa muun muassa yhteisissä keskusteluissa, joiden kautta saadaan tuotua esiin perheen myönteiset voimavarat sekä vahvistettua perheessä olevia positiivisia asioita. Näillä myönteisillä interventioilla on positiivinen vaikutus niin vanhemman hyvinvointiin, lapsen ja vanhemman väliseen vuorovaikutukseen kuin vanhempien väliseen suhteeseen, mitkä kaikki vahvistavat perhejärjestelmää. (Refaeli ym. 2024, 9–10.)

Artikkelimme tarkoituksena on tuoda esille varhaiskasvatuksen perheohjauksen merkitystä varhaisen tuen työmuotona vanhemmuuden ja koko perheen hyvinvoinnin tukemisessa. Otimme näkökulmaksi artikkeliimme positiivisen diskriminaation eli erityiskohtelun, jonka tavoitteena on tukea syrjäytymisvaarassa olevia henkilöitä sekä kohdella heitä yhdenvertaisesti. Se voidaan määritellä myös ongelmien lisääntymisen ehkäisemiseksi tai henkilön tilanteeseen puuttumiseksi yhteistyöperiaatteiden mukaisesti. (Positiivinen erityiskohtelu- opas, 6–7).

Kuten otsikossa oleva lainaus perheohjaajien palautekyselyn vastauksesta osoittaa, vanhemmuuden myönteisellä tukemisella on vaikuttavuutta muun muassa perheen arjen sujumiselle (Kajaanin perheohjaajien palautekysely 2022). Tämä on yksi keskeisin tavoite varhaiskasvatuksen perheohjauksen työssä, jonka tarkoituksena on tarjota matalan kynnyksen palvelua perheelle. Artikkelissa esimerkkinä on Kajaanin varhaiskasvatuksen perheohjaus, jossa työskentelee kaksi perheohjaajaa. Työ alkoi hankkeena 2019 ja vuodesta 2023 perheohjaus on ollut Kajaanissa pysyvänä osana varhaiskasvatuksen toimintaa.

POSITIIVINEN DISKRIMINAATIO VARHAISKASVATUKSESSA

Lapsistrategian 2021 linjausten mukaisesti ennaltaehkäisevää työtä tulisi lisätä varhaisen puuttumisen ja tuen kautta; erityisesti haavoittuvassa asemassa olevien lasten ja perheiden yksilölliset tarpeet tulisi huomioida ja niitä tulisi tukea mahdollisimman varhaisessa vaiheessa (Valtioneuvosto 2021,18–20). Varhaiskasvatuslain 540/2018 (2–3 §, 12 §) ja Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden (Opetushallitus 2022, 21–22) mukaan lapsella on oikeus osallistua varhaiskasvatukseen, joka on yhteiskunnallinen palvelu ja osa suomalaista koulutusjärjestelmää. Opetus, kasvatusta ja hoito muodostavat kokonaisuuden, jonka tarkoituksena on edistää ja turvata lasten kokonaisvaltaista kasvua, kehitystä, terveyttä ja hyvinvointia. Tämän saavuttamiseksi varhaiskasvatuksessa tulee toimia yhdessä lasten ja huoltajien kanssa sekä tukea huoltajia heidän kasvatustyössään.

Varhaiskasvatustoiminnan tavoitteina ovat syrjäytymisen ehkäiseminen, moninaisuuden arvostaminen, yhdenvertaisuus sekä sosiaalinen yhteisöllisyys ja osallisuus. Näin ollen varhaiskasvatuksen toiminnan tulee olla tasavertaista kasvua ja kehitystä tukevaa riippumatta perheen taustasta. Yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon toteutumisen näkökulmasta tarkasteltuna positiivisen erityiskohtelun kautta voidaan tarjota tasa-arvoiset ja yhdenvertaiset varhaiskasvatuspalvelut muun muassa maahanmuuttajataustaisille perheille, joiden äidinkielenä ei ole suomi. (Kangas, Lastikka & Karlsson 53, 57).

Varhaiskasvatuksessa positiivinen diskriminaatio eli positiivinen erityiskohtelu tarkoittaa toimintaedellytysten turvaamista, sillä vaikka perheen tai lapsen elämässä olisi haasteita, erilaiset suojaavat tekijät voivat olla kasvun ja kehityksen turvana. Tämä puolestaan lisää perheiden ja lasten pärjäävyyttä, joka syntyy siitä, että muun muassa vanhemmat saavat keskustelemaan ja kuuntelemaan ohjausta sekä myönteistä palautetta. Tavoitteena on, että perheet saisivat apua varhaisessa vaiheessa, jolloin korjaavalle työlle ei syntyisi tarvetta. (Suonperä & Toivonen 2021, 25–26.)

Positiivinen diskriminaatiollinen työote varhaiskasvatuksessa on perheeseen kohdistuvaa ja perhettä vahvistavaa ammatillista toimintaa, jossa korostuu välittäminen, mahdollistaminen ja palvelun saaminen matalalla kynnyksellä. Positiivisen diskriminaation tarkoituksena on tukea ja vahvistaa perheiden tasa-arvoisuutta, yhdenvertaisuutta ja keskinäistä vuorovaikutusta eli antaa varhaiskasvatuksessa oleville perheille esimerkiksi perheohjauksen kautta tukea mahdollisimman varhaisessa vaiheessa matalan kynnyksen periaatteella. Tämän avulla pyritään saavuttamaan varhaiskasvatuksessa olevat perheet, jotka ovat vaarassa syrjäytyä palveluista sekä oikea-aikaisen tuen ja avun saamisesta. (Suoperä & Toivonen 2021, 25–26; Nordic Centre for Welfare and Social Issues 2012, 10–12.)

VARHAISKASVATUKSEN PERHEOHJAUS VARHAISEN TUEN TYÖMUOTONA KAJAANISSA

Kajaanin varhaiskasvatuksen perheohjaus alkoi 2019 hankkeena. Tällöin työntekijöitä haettiin edistämään positiivista diskriminaatiota varhaiskasvatuksessa. Tausta-ajatuksena Opetushallituksen myöntämällä erityisavustuksella oli se, että juuri varhaiskasvatus on hyvin keskeinen osa lasten ja perheiden elämää, jolloin se on tärkeässä roolissa syrjäytymisen ehkäisemisessä ja tasa-arvon edistämisessä (Opetushallitus 2019). Vuonna 2023 perheohjaus jalkautui pysyväksi osaksi Kajaanin varhaiskasvatusta.

Kun perheohjaus Kajaanissa alkoi, sen keskeisenä tavoitteena alusta saakka on ollut antaa perheille tukea varhaisessa vaiheessa, matalalla kynnyksellä. Päiväkodit ovat perheille jo ennestään luontevia ympäristöjä ja siten helppo paikka lähestyä myös perheohjaajia. Positiivisella diskriminaatiolla perheohjaajien työssä tarkoitetaan sitä, että jokainen lapsi on tasa-arvoisessa asemassa, eikä yksikään saa syrjäytyä tai joutua kiusatuksi varhaiskasvatuksessa. Perheohjaajat voivat tehdä työtä varhaiskasvatusryhmissä niin lasten kuin henkilöstön kanssa tunne-, vuorovaikutus- ja kaveritaitojen harjoittelun osalta lasten syrjäytymisen ja kiusaamisen ehkäisemiseksi. (Kajaanin perheohjaajien loppuraportit 2021 & 2022.)

Perheohjaajat voivat käydä myös perheen kotona, mikäli vanhemmat ovat siihen vastaanottavaisia. Perheohjaajat voivat tarvittaessa olla myös käytäntöjen yhdistäjänä kodin ja päiväkodin välillä. Perheet ohjautuvat perheohjaajalle ottamalla itse yhteyttä, päiväkodin, varhaiskasvatuksen erityisopettajan tai neuvolan terveydenhoitajan kautta. Varhaiskasvatuksen perheohjauksesta matalan kynnyksen palvelun tekee se, että työntekijä on tavoitettavissa suoraan lapsen päiväkodista, lähetettä ei tarvita, palvelu on maksutonta eikä kirjauksia asiakasjärjestelmiin tehdä, jolloin perheen asiakkuudesta ei jää merkintää mihinkään. (Kajaanin esite perheohjauksesta 2023; Kajaanin perheohjaajien loppuraportti 2021; Sorvo 2021, 17–21.)

Yhteistyön tekeminen varhaiskasvatuksen henkilöstön kanssa on myös merkittävässä roolissa varhaiskasvatuksen perheohjaajien työssä. Varhaiskasvatuksen henkilöstö voi kysyä perheohjaajilta muun muassa vinkkejä lasten ja perheiden tukemiseen sekä kohtaamiseen erilaisissa tilanteissa. Lisäksi perheohjaajat voivat opastaa varhaiskasvatuksen henkilöstöä, jos he ovat pohtineet, millaista apua perhe tarvitsisi tai heidän olisi mahdollista saada. Perheohjaajat voivat olla myös tukena varhaiskasvatuksen henkilöstölle jakamalla vastuuta asiakasperheiden osalta ja keskustelemalla ryhmän toiminnan kehittämistä. Tällä tavoin varhaiskasvatuksen arjesta tulisi helpommin hallittavaa. (Kajaanin perheohjaajien loppuraportit 2021 & 2022.)

Vanhempainiltojen osalta perheohjaajia voi myös hyödyntää, jolloin vetovastuu on henkilöstöltä pois. Perheohjaajat voivat olla vanhempainilloissa mukana asiantuntijoina tuomassa tietoa huoltajille. Tämän lisäksi he voivat osallistua myös päiväkotiryhmien tiimipalaveriin, joissa käsitellään asiakaslasten asioita ja puhutaan henkilöstön jaksamisesta hektisessä arjessa. Näin ollen perheohjaajat ovat tukena varhaiskasvatuksen henkilöstön työssä, joka Riipisen (2023) mukaan koetaan niin fyysisesti kuin henkisesti raskaaksi, ettei varhaiskasvatuksen henkilöstöllä ole voimavaroja kohdata työssään tapahtuvia muutoksia ja haasteita.

Kajaanissa perheohjaajien palautekyselystä asiakkaille nousi esille se, että jonot hyvinvointialueiden perhepalveluihin ovat usein pitkiä tai asiakkaina pääseminen koetaan monimutkaiseksi. Perheohjauksen rooli tällaisissa tapauksissa voi olla se, että he antavat tukea jonotusajana lapselle ja perheelle. Joissain tapauksissa tuki jatkuu vielä siinäkin vaiheessa, kun lapsi tai perhe on päässyt hyvinvointialueen perhepalvelujen piiriin. Perheet tuovat usein esille sitä, että on tilanteita, jolloin he eivät ole tulleet kuulluksi perhetyön tai perheneuvolan osalta, ja se on kasvattanut kynnystä ottaa tukea vastaan. Varhaiskasvatuksen perheohjaajat ovat varhaiskasvatuksen omaa henkilöstöä ja siten helpommin lähestyttävä taho, joka on tavoitettavissa matallalla kynnyksellä. Perheiden palaute on ollut enimmäkseen positiivista, sillä he ovat kokeneet tullessa kuulluksi ja saaneensa apua oikeisiin asioihin oikea-aikaisesti. Myös kotiin tehdystä materiaalista, esimerkiksi toiminnanohjauksista, perheet ovat antaneet positiivista palautetta. (Kajaanin perheohjaajien palautekysely 2022.)

Varhaiskasvatuslain (540/2018) 20§ mukaan lapsen vanhemmille tai muille lasten huoltajille on annettava mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa lapsensa varhaiskasvatuksen suunnitteluun, toteuttamiseen ja arviointiin. Vanhemmille tai huoltajille on annettava tilaisuus osallistua myös varhaiskasvatuksen arviointiin ja suunnitteluun. Osallisuuden edistäminen varhaiskasvatuksessa niin lasten kuin huoltajien osalta kuuluu perheohjauksen keskeisiin toimintatapoihin. Lasten osalta etsitään heille sopivia keinoja saada äänensä kuuluviin, kun taas huoltajien osallisuutta tuetaan perheohjaajien toimesta muun muassa pitämällä heihin tiivistä yhteyttä sekä toimimalla linkkinä kodin ja varhaiskasvatuksen välillä. (Kajaanin perheohjaajien loppuraportit 2021 & 2022.)

Varhaiskasvatuslaissa (540/2018, 3§) säädetään myös siitä, että tukea on annettava lapselle tarpeen ilmetessä, oikea-aikaisesti sekä tukea huoltajia heidän kasvatustehtävässään. Kajaanissa varhaiskasvatuksen perheohjaajat pystyvät vastaamaan esille tulleisiin tuen tarpeisiin usein nopeasti ja olemaan yhteydessä huoltajiin keskimäärin 1–2 päivän kuluessa. Yhteydenotossa huoltaja saa kertoa itse haasteista ja sen mukaan lähdetään rakentamaan jokaiselle perheelle yksilöllinen asiakaspolku. Siihen voi kuulua päiväkotikäyntejä, joilla lasta havainnoidaan ja sen jälkeen aloitetaan työskentely lapsen kanssa joko kahden kesken tai pienryhmässä. Pienryhmässä tapahtuvaa työskentelyä voi olla esimerkiksi tunnetaitotuokiot ja leikkitaiteiden tukemista esimerkiksi strukturoitu eläinleikki. Huoltajiin pidetään koko ajan tiivistä yhteyttä, kuten myös varhaiskasvatuksen henkilöstöön. Mikäli lapsen tai perheen tilanne edellyttää asiakkuutta toisaalle, se kerrotaan perheelle ja opastetaan heitä yhteydenottoon tai se tehdään perheen luvalla heidän puolestaan. (Kajaanin perheohjaajien loppuraportit 2021 & 2022.)

Monialaisen yhteistyön tekemisestä veloitetaan myös varhaiskasvatuslaissa (540/2018, 7 §). Perheohjaajilla on keskeinen paikka ja mahdollisuus tehdä kehittävä yhteistyötä hyvinvointialueen perhepalvelujen suuntaan sekä kolmanteen sektoriin ja oppilaitoksiin. Kajaanissa perheohjaajat ovat järjestäneet vertaisiltoja perheille yhteistyössä niin, että he ovat organisoineet paikalle Kainuun hyvinvointialueen perheneuvolan tai MLL Kainuun piirin asiantuntijan alustamaan illan aihetta sekä järjestäneet Kainuun ammattiopiston kanssa lastenhoidon. Vertaistuki-iltoihin huoltajat ovat voineet siis osallistua rauhassa, kun lastenhojaajaopiskelijat ovat opettajansa johdolla huolehtineet lapsista. (Kajaanin perheohjaajien loppuraportti 2021.)

Sosiaalihuoltolain (1301/2014) 9§ ja 10§ velvoittaa, että lasten ja lapsiperheiden palveluja kehitettäessä ja annettaessa on pidettävä huoli siitä, että palvelujen avulla tuetaan huoltajia lasten kasvatuksessa. Lisäksi palvelujen järjestäjän on monialaista yhteistyötä hyödyntäen seurattava ja edistettävä lasten hyvinvointia sekä samalla ehkäistä ja poistaa niitä synnyttäviä epäkohtia. Hyvinvointialueilla toimii perhekeskuksia, joiden osalta kootaan tiimejä kehittämään ja ylläpitämään yhteistyötä sekä kehittämään toimintaa. Varhaiskasvatuksen perheohjaajilla on tiimissä mahdollisuus tuoda varhaiskasvatuksen ääntä näkökulmasta. Tiimi voi hyödyntää yhteistyötä tuen polun rakentamisessa, jotta se olisi lapsille ja perheille mahdollisimman mutkaton. (Kajaanin perheohjaajien loppuraportti 2022.)

Yksi keskeinen toiminta monialaisesta yhteistyöstä on olla osa varhaiserityiskasvatuksen tiimiä, jonka tavoitteena on kehittää Kajaanin varhaiserityiskasvatusta. Tiimiin kuuluu kaupungin varhaiskasvatuksen erityisopettajat, nepsy-työpari, perheohjaajat sekä varhaiskasvatuksen palvelupäällikkö, joka on tiimin esihenkilö. (Kajaanin perheohjaajien loppuraportti 2022.)

ESIMERKKEJÄ PERHEEN TUKEMISESTA TUTKITUN TIEDON VALOSSA

Perheohjauksen kehittäminen varhaiskasvatuksessa yhdeksi kunnan palveluksi on tärkeää, sillä silloin lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelman tavoitteena oleva matalankynnyksen palvelun kehittäminen ja sen saatavuus lähellä perheitä, toteutuisi. Lapsen tarpeiden huomioiminen, perheen arjen helpottaminen ja vanhemmuuden tukeminen toteutuu perheohjauksen työssä ollen näin ennaltaehkäisevää palvelua. Vanhemmuuden tukemisen vaikutukset näkyvät lapsen elämässä ja hänen hyvinvoinnissaan koko hänen elämänsä ajan vähentäen mahdollisesti tehostetun tai korjaavien palveluiden tarvetta. Lapsiperhepalveluiden kehittäminen on arvokasta, sillä lapsuudessa koettu perheen arki muodostaa perustaa aikuisuuden mahdollisuuksille. Lapsiperheiden ennaltaehkäisevän työn kehittäminen olisi pitkäkestoinen investointi yhteiskunnassa olevien yksilöiden hyvinvointiin, joka olisi ajan saatossa myös taloudellisempaa yhteiskunnalle. (Heinänen 2021, 39–45, 105.)

Perheohjaustyötä tulisi tarkastella tiikhuvan auttamisen mallin näkökulmasta, josta Johanna Hurtig puhuu väitöstutkimuksessaan. Tällä tiikhuvan auttamisen mallilla tarkoitetaan sitä, että apua saava perheenjäsen auttaa samalla myös muita perheenjäseniä. Varhaiskasvatuksen perheohjauksen näkökulmasta tämä tarkoittaa sitä, että esimerkiksi huoltajaa tukemalla autetaan samalla myös lasta. Tiikhuvan auttamisen ytimessä on lapsen perhesuhteiden merkitys, sillä lapsi on aina erottamaton osa perhettä. Jos keskitymme auttamaan vain lasta, olosuhteet kotona eivät todennäköisesti muutu mihinkään. Koko perhe on tärkeää ottaa huomioon, vaikka työskentely tapahtuisikin pääasiassa varhaiskasvatuskäisen lapsen kanssa. (Hurtig 2003, 39–40.)

POHDINTA

Kun perheohjaus Kajaanissa vuonna 2019 alkoi, kotikäynnit olivat yhtenä toimintamuotona toiminnan alusta alkaen. Tällä hetkellä kotikäyntejä tehdään myös ainakin Pirkkalassa, Kontiolahdella, Tuusulassa ja Kempeleessä. Kotikäynnit ovat hyvä ja tärkeä lisä varhaiskasvatuksen perheohjauksessa tehtävälle työlle, sillä kotona lapsen näkee omassa, tutussa ja turvallisessa ympäristössä ja usein huoltajatkin uskaltavat puhua kipeämmistä asioista helpommin. Osalla huoltajista on edelleen todella suuri kynnys vastaanottaa tuntematonta ihmistä kotiin, mutta varhaiskasvatuksen perheohjaaja on ehtinyt käydä lapsen luona päiväkodissa, jolloin hän on jo lapselle tuttu ja siten helpommin lähestyttävä myös huoltajille. (Kajaanin perheohjaajien loppuraportit 2021 & 2022.)

Erilaiset tietohaut perheohjauksesta osoittavat, että varhaiskasvatuksen perheohjausta järjestetään ainakin 21 kunnassa. Usein tällaiset työmuodot alkavat hankkeena ja päättyvätkin siihen, mikäli työn vaikuttavuutta ja merkittävyyttä ei ehditä hankkeajan puitteissa osoittaa. Varhaiskasvatuksessa toimiva perheohjaus vaatisi enemmän tutkimuksen tekemistä ja tutkimustiedon esille tuomista, jotta sen vaikuttavuutta ja merkittävyyttä pidemmällä aikavälillä saataisiin tuotua enemmän esille, sillä hankkeajat ovat usein liian lyhyitä esimerkiksi asiakaskunnan tavoittamiseen. Eri kunnissa varhaiskasvatuksen perheohjaus on työnkuvaltaan hieman erilainen riippuen työntekijöiden koulutustaustasta, resurssista sekä kunnan varhaiskasvatuksessa olevien lasten määrästä. Alueelliset eroavaisuudet edellä mainituissa asioissa ovat suuret, mikä aiheuttaa epätasa-arvoisuutta palvelujen saatavuudessa eri kuntien välillä.

Näkemyksemme mukaan niin varhaiskasvatukseen kuin muuallekin palvelujärjestelmään tulisi kehittää erilaisia varhaisen tuen toimintamuotoja ja työmenetelmiä vanhemmuuden tukemiseen, sillä lapsiperheiden tuen tarve kasvaa jatkuvasti. Varhaiskasvatus on yksi otollinen paikka toteuttaa matalan kynnyksen varhaista tukea perheille. Oleellista olisi tiedostaa, että varhaiskasvatustyö on perheille tärkeä kodin ulkopuolinen paikka, joka muodostuu lapsen kasvun ja kehityksen näkökulmasta katsottuna keskeiseksi ympäristöksi ja jolla on vaikuttavuutta myös koko perheen hyvinvointiin.

Suomessa tukipalvelujärjestelmän haasteena ovat palveluiden saatavuus sekä alueelliset eroavaisuudet väestörakenteissa. Siksi tuen kohdentaminen ja positiivinen erityiskohtelu olisi tärkeää. Positiivinen diskriminaatio tulisi nähdä yhtenä mahdollisuutena varhaisen tuen palveluiden kehittämisessä ja sen kohdentamisessa, jotta mahdollisimman varhaisessa vaiheessa mahdollistuisi tukea sellaisia perheitä, jotka ovat syrjäytymisvaarassa tai jäämässä palveluiden ulkopuolelle. Tällaisia perheitä ovat muun muassa maahanmuuttajataustaiset perheet, joiden vanhemmuuteen tuo haastetta kieli- ja kulttuurierot. Heidän kanssaan työskentely vaatisi erityistä resurssointia perheiden hyvinvoinnin, kotoutumisen sekä perheiden kanssa työskentelevien henkilöiden tietoisuuden lisäämiseksi. Lisäksi resursseja tarvitaan yhteistyön mahdollistamiseksi.

Kuva 2. Pixabay

Median luoma kuva lastensuojelusta vaikuttaa myös perheiden haluun vastaanottaa matalan kynnyksen tukea kotiin, sillä pelkona on usein se, että lapset viedään pois, jos työntekijä havaitsee haasteita perheessä. Lastensuojelulaissa (417/2007, 3a§) säädetään ehkäisevästä lastensuojelusta. Sen tarkoituksena on muun muassa tukea vanhemmuutta sekä edistää ja turvata lapsen kehitystä. Lain mukaan ehkäisevää lastensuojelullista tukea annetaan esimerkiksi varhaiskasvatuksessa. Varhaiskasvatuksen perheohjaus on tärkeä työmuoto ennaltaehkäisevässä lastensuojelutyössä ajatellen varhaiskasvatuksen toimintaympäristöä.

Kuten Kajaanin malli osoittaa, varhaiskasvatuksessa olevalla perheohjauksella voidaan vahvistaa vanhemmuutta ja sen tietoisuutta, verkostoyhteistyötä sekä kehittää alueellista yhteistyötä, esimerkiksi yhteisiä yhteistyönmuotoja perheiden tukemiseksi. Tällaisia yhteistyönmuotoja voi olla muun muassa vertaistapaamiset tai vanhempainillat, joissa esimerkiksi yhteistyössä neuvolan kanssa keskustellaan lasten unesta ja ravinnosta. Perheohjaaja toimii päiväkodissa, kotona sekä henkilöstön kanssa yhdistäen kodin ja päiväkodin käytäntöjä. Kun perheohjaus on luonteva osa varhaiskasvatusta ja sen toiminta on tuttua varhaiskasvatuksen henkilöstölle, varhaiskasvatuksen henkilöstön on helpompi markkinoida palvelua perheille ja perheiden on helpompi ottaa apua ja tukea vastaan. (Kajaanin perheohjaajien loppuraportit 2021 & 2022.)

Mielestämme varhaiskasvatuksen perheohjaus tulisi nähdä mahdollisuutena varhaisen tuen kehittämisessä ja sen johtamisessa. Varhaiskasvattajina olemme lasta, mutta myös koko perhettä varten sekä teemme huoltajien kanssa kasvatusyhteistyötä olemalla heidän rinnallaan. Lisäksi varhaiskasvatusyksikkö on huoltajillekin tuttu ympäristö, joka toimii matalan kynnyksen paikkana varhaisen tuen suhteen.

Varhaiskasvatuksessa olemme avainasemassa tukemassa vanhemmuutta. Varhaiskasvattajina olemme keskeisessä roolissa vaikuttamassa lapsen ja huoltajien fyysiseen, psyykkiseen ja sosiaaliseen hyvinvointiin. Pystymme myös vaikuttamaan ongelmien ja syrjäytymisen ennaltaehkäisemiseen jo hyvinkin varhaisessa vaiheessa. Siksi olisikin tärkeää pysähtyä esimerkiksi jakamiseen liittyvien aiheiden äärelle, kun vanhempi tuo niitä esille ja miettii siihen tukikeinoja, sillä näin ehkäistäisiin vanhempana uupumista. Tämä on yksi osa sosionomien työnkuvaa varhaiskasvatuksessa.

Tulevina sosionomi (YAMK) varhaisen tuen asiantuntijoina voimme osaltamme olla vahventamassa varhaiskasvatuksen roolia varhaisen tuen kontekstissa esimerkiksi tuomalla esille uusia toimintamalleja ja menetelmiä sekä tietoisuutta varhaisen tuen merkityksestä, kuten kirjoittamamme artikkeli varhaiskasvatuksen perheohjauksesta todentaa.

LÄHTEET

Heinänen, Hannele 2021. Perhepolitiikan tulokset puntarissa. Arviointitutkimus lapsiperheiden hyvinvoinnista Suomessa ja Euroopassa. Väitöskirja. Tampereen yliopisto. <https://urn.fi/URN:SBN:978-952-03-1854-3>. Viitattu 6.3.2024.

Hurtig, Johanna 2003. Lasta suojelemissa – etnografia lasten paikan rakentumisesta lastensuojelun perhetyön käytännöissä. Väitöskirja. Lapin yliopisto. https://lada.ulapland.fi/bitstream/handle/10024/61733/Johanna_Hurtig_v%E4it%F6skirja.pdf;jsessionid=46B644F551136DB99DE153834B60CB35?sequence=1. Viitattu 5.3.2024.

Kajaanin esite perheohjauksesta 2023. Varhaiskasvatuksen perheohjauksen esite. <https://www.kajaani.fi/tiedostot/varhaiskasvatuksen-perheohjaus-pdf/?1696249322>. Viitattu 5.3.2024.

Kajaanin perheohjaajien loppuraportti 2021. Loppuraportti hanketyöstä Opetushallitukselle. Julkaisematon.

Kajaanin perheohjaajien loppuraportti 2022. Loppuraportti hanketyöstä Opetus- ja kulttuuriministeriölle. Julkaisematon.

Kajaanin perheohjaajien palautekysely 2022. Palautekysely asiakasperheille. Julkaisematon.

Kangas, Jonna, Lastikka, Anna-Leena & Karlsson, Liisa 2021. Voimauttava varhaiskasvatus. Leikkivä, osallinen ja hyvinvoiva lapsi. Keuruu: Otava. 53–57.

Lastensuojelulaki 417/2007. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417#L1P3a>. Viitattu 5.4.2024.

Nordic Centre for Welfare and Social Issues 2012. Nordic children Early intervention for children and families. Results of the Early intervention for families project. Inspiration booklet. https://nordicwelfare.org/wp-content/uploads/2018/02/5ENG_LR.pdf. Viitattu 18.2.2024

Opetushallitus 2019. Valtion erityisavustus varhaiskasvatuksen positiivisen diskriminaation edistämiseksi. <https://www.oph.fi/fi/funding/valtio-erityisavustus-varhaiskasvatuksen-positiivisen-diskriminaation-edistamiseksi>. Viitattu 5.4.2024.

Pixabay 2024. Kuva palapelin paloista. <https://pixabay.com/fi/photos/k%C3%A4det-palapelin-palaset-kytke%C3%A4-20333/>. Viitattu 16.3.2024.

Positiivinen erityiskohtelu- opas. Yhdenvertaisuusvaltuutettu. Oikeusministeriö. <https://yhdenvertaisuusvaltuutettu.fi/documents/25249352/34268331/Positiivisen+erityiskohtelun+opas.pdf/34593484-7b08-47da-a662-cceb6e4df28e/Positiivisen+erityiskohtelun+opas.pdf?version=1.1&t=1603877534727>. Viitattu 24.2.2024.

Refaeli, Lee Barel, Rodrigues, Mariana, Neaman, Annaliese, Bertele, Nina, Ziv, Yair, Talmon, Anat & Enav Yael 2024. Supporting the transition to parenthood: a systematic review of empirical studies on emotional and psychological interventions for first-time parents. Patient education and counseling 3 (120), 9-10. <https://doi.org/10.1016/j.pec.2023.108090>. Viitattu 5.3.2024.

Riipinen, Kirsi 2023. Keva: Työ kuormittaa erityisesti nuoria sekä varhaiskasvatuksen ja terveysalan ammattilaisia. <https://kuntalehti.fi/uutiset/keva-tyo-kuormittaa-erityisesti-nuoria-seka-varhaiskasvatuksen-ja-terveysalan-ammattilaisia/>. Viitattu 5.3.2024.

Sosiaalihuoltolaki 1301/2004. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2014/20141301>. Viitattu 5.3.2024.

Sorvo, Susanna 2021. Varhaiskasvatuksen perheohjauksen merkitys lapsiperheiden tukena. Sosiaali- ja terveydenhuollon koulutusohjelma, terveydenhoitaja (AMK) - tutkinnon opinnäytetyö. Kajaanin ammattikorkeakoulu. <https://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-2021052812236>. Viitattu 16.3.2024.

Suoperä, Maarit & Toivonen, Niina 2021. Varhaiskasvatuksen perheohjaajan toimintamallin kehittäminen Tuusulan kuntaan: "Yhdessä me tätä tehdään". YAMK opinnäytetyö. Sosiaalialan koulutusohjelma, lapsi- ja perhepalveluiden kehittäminen. LAB-ammattikorkeakoulu. <https://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-2021052711717>. Viitattu 11.2.2024.

Terävä, Johanna & Böök, Marja Leena 2022. Moninaiset perheet ja varhaiskasvatus. Teoksessa Koivula, Merja, Siippainen, Anna & Eerola-Pennanen, Paula 2022. Valloittava varhaiskasvatus. Oppimista, osallisuutta ja hyvinvointia. Vastapaino. 77–88.

Valtioneuvosto 2021. Kansallinen lapsistrategia. Komiteamietintö. Kansallinen lapsistrategian parlamentaarinen komitea. Valtioneuvoston julkaisuja 8:2021. Helsinki. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162864/VN_2021_8.pdf?sequence=4&isAllowed=. Viitattu 18.2.2024

Varhaiskasvatuslaki 540/2018. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2018/20180540>. Viitattu 11.2.2024

Opetushallitus 2022. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet_2022_1.pdf Viitattu 11.2.2024.

E-counselling in co-creation: excellent experience of confidential cooperation

Nguyen Thi Cam Huong, Nguyen Ha My, Nguyen Nu Tam An, Ripatti Johanna, Tams Hannele, Tran Thi Bich Ngoc and Turunen Pirjo

INTRODUCTION

E-counselling is also known as online counselling, cyber-therapy, and e-therapy (Richards & Viganó, 2013) is defined as delivery of therapeutic interventions where communication between a trained professional counselor and client are through on-line technologies at two different locations, without meeting face-to-face. (Richard & Viganó, 2012; Zainudin & Yusop, 2018.)

E-counselling refers to situations where, through a data network, issues relating to the client's situations are discussed on a target basis with the client such as promoting the well-being of the client. E-counselling identifies client-oriented counselling needs as well as the client's IT competence, designing goals in collaboration with the client, implementing e-counselling and assessing the situation and the success of the counseling. The advantage of electronic counseling is that the benefits is no time restriction, space and distance concerns (Paterson, Laajala, & Lehtelä, 2017.)

This article describes HNUE's (Hanoi National University of Education) and SUAS' (Savonia University of Applied Sciences) joint development project with Team Finland Knowledge (briefly TFK)-funding and its results Finnish National Agency of Education. The project was called E-counselling in co-creation (briefly Ecco-project, project acronym eCCo). The project was scheduled for 2021–2023. HNUE) and SUAS decided to develop guidance tools together linked an action research.

The whole idea of the project was to create e-counselling working methods and tools that could be utilized, not only on one single course, but on many courses related to social work and special education as e-counselling can be utilized in many sectors and professions.

BACKGROUND OF THE ECCO-PROJECT

During and after Covid-19 there is a significant number of people in Vietnam and Finland who are in need of social and educational support but do not have access to those for a variety of reasons such as lack of local resources, financial or health issues.

Online teaching has been widely deployed throughout Vietnam, from primary to high education level especially during the Covid-19 pandemic, and the period of social isolation when online teaching was the only way to maintain teaching activities in schools. SUAS and HNUE have pioneered in transforming direct teaching into online courses. Thus, students could study remotely, completing courses and training curriculum in time. Because of the Covid-19 pandemic, many children with disabilities were forced to stay home from school, received no counselling or intervention, so their skills were unimproved and even tended to deteriorate (Nissinen, T., Upadyaya, K., Lonka, K., Salmela-Aro, K., & Hiroyuki, T. 2024). Some teachers have actively given online counseling to parents and online instruction for children with special needs, but most of the teachers had not equipped with online counselling skills. University lecturers converted their lectures to online courses during the period of social isolation.

After the social isolation duration, online lesson building activities had an opportunity. However, there are no lectures or courses that mention e-counseling skills for teachers and pedagogical university students. It is necessary to equip e-counseling skills for university lecturers to train students, too.

Therefore, staff members of HNUE and SUAS decided to do an action research (Kemmis, Mc Taggart & Nixon 2014) together on e-counseling for parents and students in both Vietnam and Finland. The aim of the research was to get an idea of how e-guidance should be developed, what methods were good with/for disabled or marginalized children or youth or school in Finland and Vietnam. The aim was also to create tools to apply e-counseling in social services and special education professions, to consider the possibilities of e-guidance or e-counseling in working life and to compare the curricula of different countries.

The expected outcome of this project was a more frequent and versatile cooperation between the participating universities. Academically the expectation was in updated curricula and sufficient variety of studies in English to benefit the mobility of students. The outputs will be joint study modules and practices. Developed online-courses could be implemented in the SUAS's Moodle learning environment, which Vietnamese students can join in. Savonia could provide possible digital support for teachers and students. Joint design was implemented using zoom-connection. SUAS's new Open Edu -platform could be used in the future, allowing continuous learning (open environment) also for working life.

A DESCRIPTION OF THE PROGRESS OF THE WORK

The project team had online meetings almost on a monthly basis to be able to develop mutual trust, understanding of each other and getting to know the way to work on both sides. This was important because of cultural and institutional differences and different fields of education. The monthly meetings were also important for professional discussion.

Organizing long-term and regular meetings was also important, because the project included social professionals from Finland and special education experts from Vietnam. Through the discussions of the different disciplines, a common understanding of boundary conditions of cooperation emerged. This widened our thinking and taught a lot about multicultural, multiprofessional cooperation.

As the cooperation progressed, we found that the client perspective was relevant to the point of view of both sciences. Comprehensive support for the well-being of children and families was the main principle during the development work. Different emphasis of client work between countries were taken into account.

At the beginning of the project SUAS and HNUE agreed to the responsibilities of both partners in the project. Both partners took the responsibility to create one credit worth of micromodule. Both partners also took joint part in organizing the webinars and the final seminar.

The project online meetings were attended by both lecturers and students who worked on the project. During the meetings, the students received instruction regarding the international exchange and information about practical matters. Getting to know the personnel of the other partner organization also played a key role.

Five webinars were organized:

- The first webinar was focused on E-counseling tools used by working life partners in Vietnam.
- The second was focused on Youth with special needs and their support and services (also a Japanese partner university participated).
- The third was focused on Comparison of education and future cooperation.
- The fourth was focused on Local adaptation in education for children with special needs in Vietnam.
- Last one was the final seminar focused on main outcomes and implementation to results of the project.

The working methods in e-counseling were created through online collaboration between the partners and also by means of the lecturer's mobility. Through the collaborative activities with SUAS's lectures, HNUE's members have developed the capacity to develop training programs and apply information technology in their teaching.

In general, during the project, it was noticed that the universities had content in several study courses that could be updated and combined with international scientific research results. We learned that the courses could be developed into a joint subject of the two universities. When these courses were developed and organized as online courses, they would benefit both Vietnamese and Finnish students, especially when the Covid-19 pandemic was still uncontrolled.

HNUE also collaborated on the project by working with SUAS lecturers to develop a joint e-learning course of e-counselling, providing a digital foundation and an online learning environment to pilot the course. HNUE conducted online courses based on Moodle learning environment, where teachers, students, and parents could join. It was possible to join the study courses via the zoom link. SUAS and HNUE also organized the courses for teachers, fostered and did some training for these teachers in working life as well as organize mobilities for students to Vietnam and Finland.

The lecturers and students visited both sides in Finland and Vietnam. The Pparticipants developed e-counselling modules and interviewed parents about the current state of family support and e-counselling services. Among the student groups, the Bachelor's degree program students of Social Services at SUAS and students of Special Education Faculty in HNUE participated. Students coming to Vietnam also got to practice interacting with and participating in activities with children. The students all wrote reports about the results obtained.

Among Vietnamese students, there were two graduate students who applied what they learned from the mobilities to their research. The lecturers participating in the mobility activity also included part of the project's action research content to successfully guide three other graduate students in writing their graduation theses on the issue of supporting parents of children with disabilities.

THE PROJECT RESULTS

Staff of HNUE always intends to give priority to the development of online teaching and improve technology using skills. After the eCCo-project, HNUE staff and students in Faculty of Special Education understand deeply about how important e-counselling was to intervene and support to their clients' various ways such as phone, video call, video coaching, facebook, tiktok or zalo, what's app etc.

Moreover, the project has given advanced opportunities for professional discussions via 5 webinars and 4 offline workshops between Finnish and Vietnamese experts and students. The concepts and practices of e-counselling in both sides have given a consensus, then brought into the training programs special education Majors in BA program (HNUE) for students. The e-counselling expertise developed in the project can also be utilized in SUAS. Webinars were also a forum where we could share further ideas on how to provide an effective e-counselling service for a variety of people with special needs.

Furthermore, benchmarking visits to two Finnish and three Vietnamese clinical centers and educational institutions gave opportunity for project partners to observe counselling work in practice.

During the project, four micromodules were developed. The following is a brief description of the modules:

- E-counselling skills and methods (0.5 credits): This micromodule provided information about the basics of e-counselling, online interaction, e-counselling ethics and e-counselling meeting so that students can explain the basics of e-counselling, understand the characteristics of online interaction, become familiar with the various tools for online interaction, understand the significance of ethics in e-counselling, as well as plan and implement a client-oriented e-counselling meeting. Powerpoint presentations, videos, websites and articles are provided during students' learning process.

- Peer support groups online (0.5 credits): This micromodule had four themes about the importance of peer support, setting up an online peer support group, running an online peer support group, and ethical issues in an online peer support group. After studying this module, students are able to understand the significance and benefits of peer support groups online and how online platforms have expanded the reach and accessibility of peer support, understand how to set up an online peer support group and how to structure and design online peer support groups for maximum engagement and participation; learn tips on setting online group norms, creating a safe space, and establishing clear objectives; and understand ethical considerations in online peer support groups.

- Family support (0.5 credits): This micromodule focused on giving students information about the role of family in helping students during their development. After studying this module, students are able to state the role of the family and the meaning of family support in the process of raising up children in family and in the children's developing process; present family support content and methods; analyze how to support families and how to apply ICT technology in e-counselling as a support methods; learn about and introduce some local family support services. Students are encouraged to use e-lessons, videos, powerpoint presentations, websites, case studies and other information during this course.

- E-counselling and multicultural issues (0.5 credits): This micromodule included 9 lessons about multicultural issues that need e-counseling, E-counselling activities based on multicultural issues, effect of multicultural to process of e-counselling and some case studies that students can work on that to analyze that fact in Vietnam. The outcome of this micromodule is that students are able to explain the basics of e-counselling in the context of multicultural; describe multicultural factors influencing e-counselling skills such as gender, minority groups, disability, ect. and recognize the relationship between multicultural and e-counselling approach, as well as plan and implement a client-oriented e-counselling methods. Students are provided with various materials such as e-lessons, videos, powerpoint presentations, and articles related to multicultural and e-counselling.

Students learned about four different e-counselling micromodules in cooperation with working life on the project's website: ecco.savonia.fi. After one student group piloting the four micromodules, another students' group collected information from them for further development of the modules.

The students' comments included that each micromodule has clear objectives making learning easier. The modules have corresponding practical exercises for each task, clarifying the application of theory. Clearly structured learning programs progress from easy to challenging, offering various teaching methods and presentation styles. Micromodules offer clear objectives and practical exercises but could benefit from additional group activities and visual materials. They support diverse learning and professional growth in a multicultural environment. The guidance for families focuses on the importance of usage plans and evaluations.

The project reached a milestone to the beginning of cooperation and a good relationship between partners. Project activities have been carried out very proactively, cooperatively and effectively and promise many ideas in the future collaboration.

DISCUSSION AND CONCLUSION

As a result of the project, the lecturers in participating organizations learn a good professional understanding utilizing online tools in e-counselling. This knowledge not only benefits the individual teachers but also provides participating organizations with valuable insights into integrating online tools effectively into counseling services.

Additionally, the project provided an opportunity to develop curriculum content for both universities. In the development process, employability will be considered in the future. This was achieved through the integration of micro-modules that align with the project's objectives. These micro-modules were designed to address specific aspects related to e-counseling, ensuring that the curriculum development directly supported the project's goals.

In terms of learning outcomes, the project facilitated a deeper understanding of how online tools can enhance counseling practices. Participants learned about the practical applications of various online platforms and techniques for delivering effective counseling services remotely.

Looking towards the long-term impact, the knowledge and skills acquired through this project will continue to be utilized in education. Teachers and organizations can integrate these learnings into their ongoing practices, enhancing the quality and accessibility of counseling services. Furthermore, the insights gained from the project can inform future collaborations, ensuring that best practices are shared and implemented effectively.

Opportunities for further development of the project include expanding the scope to reach a broader audience and incorporating feedback from stakeholders to refine and improve the curriculum and training materials.

Overall, this project holds significant importance in the development of early support work by equipping educators with the necessary tools and knowledge to provide effective counseling services in an increasingly digital world. By fostering a deeper understanding of online counseling techniques, the project contributes to the advancement of support services for children and families in need.

Read more:

ECCo-projects websites: <https://ecco.savonia.fi/>

Savonia Article: Developing Practices of e-counseling <https://www.savonia.fi/en/articles/developing-practices-of-e-counseling/>

Savonia Article: First time in Hanoi <https://www.savonia.fi/en/articles/savonia-article-first-time-in-hanoi/>

REFERENCES

Kemmis, S., McTaggart, R., and Nixon, R. (2014) *The Action Research Planner. Doing Critical Participatory Action Research*. Springer Singapore. <https://doi.org/10.1007/978-981-4560-67-2>

Nissinen, T., Upadyaya, K., Lonka, K., Salmela-Aro, K., & Hiroyuki, T. (2024). School principals' job crafting profiles and their differences during the prolonged COVID-19 pandemic. *International Journal of Organization Theory and Behavior*. <https://doi.org/10.1108/IJOTB-03-2023-0060>

Paterson, S. M., Laajala, T., & Lehtela, P. L. (2019). Counsellor students' conceptions of online counselling in Scotland and Finland. *British Journal of Guidance and Counselling*, 47(3), 292-303. <https://doi.org/10.1080/03069885.2017.1383357>

Richards, D., & Viganó, N. (2013). Online counseling: A narrative and critical review of the literature. *Journal of clinical psychology*, 69(9), 994-1011. <https://doi.org/10.1002/jclp.21974>

Zainudin, Z. N., & Yusop, Y. M. (2018). Client's satisfaction in face-to-face counselling and cyber counseling approaches: A comparison. *International Journal of Academic Research in Business and Social Sciences*, 8(3), 677-684. DOI: [10.6007/IJARBS/V8-I3/3992](https://doi.org/10.6007/IJARBS/V8-I3/3992)

Sosiaalipedagoginen hevostoiminta nuorten tunne- ja vuorovaikutustaitojen tukijana

Minja Pahalahti

JOHDANTO

Lasten ja nuorten lisääntyvä pahoinvointi on herättänyt huolta jo pitkään. Mielenterveys- ja sosiaalipalveluissa on entistä enemmän asiakkaita, jotka eivät saa tarpeilleen vastinetta perinteisten, keskusteluun perustuvien työmenetelmien keinoin (Pitkänen 2023). Voimakasta ahdistusta kokevan nuoren kyky sanoittaa tai kirjoittaa omia tunnetilojaan voi olla haastavaa. Kuormittavat vuorovaikutustilanteet, epäonnistuneet ihmissuhteet ja haasteet käsitellä niiden aikaan saamia tunteita saattavat jättää jälkeensä arvottomuuden ja epävarmuuden kokemuksia. Aikuisen tuki ja turvallinen ympäristö auttavat nuorta eteenpäin, mutta taitojen puuttuessa luottamuksellista suhdetta toiseen ihmiseen voi olla vaikea rakentaa. Tällöin eläin voi tarjota mahdollisuuden turvalliseen ja hyväksyvään vuorovaikutussuhteeseen, jossa nuoren ei tarvitse pelätä torjutuksi tuleamista. (Mickelsson 2023.)

Sosiaalipedagoginen hevostoiminta on teoriaan perustuva työskentelytapa, jonka tavoitteena on vastata ratkaisukeskeisiin menetelmiin yksilön tai yhteisön haasteisiin (Mickelsson 2023). Sitä käytetään kuntouttavana ja korjaavana työskentelytapana, esimerkiksi aistisäätelyä sekä tunne- ja vuorovaikutustaitoja tukevassa työssä. Sosiaalipedagogisen hevostoiminnan avulla nuori voi turvallisessa ympäristössä harjoitella tunneilmaisua ja kohtaamista sekä toisen ihmisen että eläimen kanssa (Lipponen, Vehmasto, Salonen & Mäki-Opas 2023).

Artikkelissa on kuvattu kirjoittajan omia havaintoja sosiaalipedagogisesta hevostoiminnasta, ja siinä reflektoidaan havaintoja oman asiantuntijuustyön kautta syntyneeseen kuvaan aiheesta. Havainnot on koottu erääseen varsinaissuomalaiseen talliin tehdyllä tutustumiskäynnillä, ja ne on erotettu tekstistä kursivilla.

SOSIAALIPEDAGOGINEN HEVOSTOIMINTA

Aikuinen ja nuori seisovat hevosaitauksen vieressä. Ilmassa tuoksuu sade ja heinä. Nuoren elekieli kertoo jännityksestä, hartiat ovat korvissa ja hengitys nopeaa. Hevonen tulee lähelle ja nuuhkaisee. Nuori ottaa askeleen taaksepäin. Hevonen katselee uteliaana, korvat hörössä kahta ihmistä. Aikuinen rohkaisee nuorta ojentamaan kätensä ja hevonen koskettaa sitä kevyesti huulillaan. Nuori vetää syvään henkeä ja hänen kasvoilleen nousee hymy.

Sosiaalipedagogiikka tarkastelee ihmisen kasvua sosiaalisena ilmiönä. Sen avulla voidaan etsiä ja kehittää keinoja ihmisen osallisuuden ja hyvinvoinnin vahvistamiseksi. Sosiaalipedagogiikka pyrkii ottamaan huomioon aina yksilön omat ominaisuudet, vahvuudet ja aiemmat kokemukset. Pedagogiikan mukaan oppiminen tapahtuu merkityksellisten kohtaamisten sekä vertaisuuden kautta. Sosiaalipedagogisen hevostoiminnan peruselementit ovat sosiaalipedagogian teoriasta nousevat yhteisöllisyys, elämyksellisyys, toiminnallisuus. (Räikkö 2020.)

Sosiaalipedagoginen hevostoiminta on työskentelytapa, jota voidaan käyttää sosiaalisen kasvun ja hyvinvoinnin tukemiseen sekä sosiaaliseen kuntoutukseen. Vaikutukset syntyvät vuorovaikutuksen, kokemuksellisuuden ja osallisuuden kautta. Sosiaalipedagogisessa hevostoiminnassa kasvatus-, sosiaali- tai terveysalan ammattilainen ottaa hevosen mukaan työhönsä asiakkaan hyvinvointitavoitteen saavuttamiseksi (Sosiaalipedagoginen hevostoimintayhdistys 2019). Toiminnan perusajatuksena on vastata lasten ja nuorten sosiaalisen kasvatuksen ja kuntoutuksen tarpeeseen sekä sosiaalisen syrjäytymisen ehkäisyyn ja lievittämiseen. (Hauge, Kvaem, Berget, Enders-Slegers & Braastad 2013, Mickelsson 2023.)

Sosiaalipedagoginen hevostoiminta vaatii ohjaajaltaan soveltuvan sosiaali- ja terveysalan -tutkinon lisäksi hevostoiminnan ja sosiaalipedagogiikan täydennyskoulutuksen, työkokemusta sosiaali- ja terveys alalta sekä vähintään viiden vuoden kokemuksen eläimen kanssa työskentelystä. Tyypillisiä toiminnan muotoja ovat yksilö- ja pienryhmätoiminta, jossa asiakkaille on määriteltä yksilölliset tavoitteet. Työn perustana on asiakkaan tavoitteiden mukaan kuntoutussuunnitelma, kasvatus- tai opetussuunnitelma. Sosiaalipedagoginen hevostoiminta ei ole sellaisenaan erillinen palvelu tai menetelmä, vaan se on ohjaamisen työote ja orientaatio, jota ohjaa toiminnan ohjaajan ammatillinen pohjakoulutus (Hämäläinen & Koistinen 2019, Lipponen & Fagerström 2019, Sosiaalipedagoginen hevostoimintayhdistys 2019.)

Sosiaalipedagogisen ajattelun mukaan yksilön kasvu tapahtuu yhteisöissä ja yhteiselämässä muiden ihmisten kanssa. Sosiaalipedagogisessa toiminnassa onkin tärkeää pohtia teoreettisesti, millaisia ihmisten väliset suhteet ovat, minkälaisessa yhteisössä ihminen toimii ja kuinka yhteisöllisyyttä ja toivotunlaisia suhteita voitaisiin kasvatuksellisesti tukea (Räikkö 2020). Sosiaalipedagogisen ajattelun mukaisesti ohjaaja tarjoaa asiakkaalle hevosten avulla oppimisympäristön, jossa voidaan turvallisesti harjoitella asiakkaan tarpeiden ja tavoitteiden mukaisia taitoja. Nämä taidot auttavat häntä pärjäämään haastavissa elämäntilanteissa. (Lipponen & Vehmasto 2019.) Tavallisesti toiminnan tavoitteet liittyvät tunnetaitoihin, tarkkaavuuden- ja toiminnanohjaukseen sekä vuorovaikutukseen. Toiminnassa harjoiteltavat taidot eivät perustu diagnoosiin, vaan taitojen kehittäminen hyödyntää sellaisenaan asiakkaan psyykkistä hyvinvointia (Hauge ym. 2013, Pitkänen 2023, Scopa, Contalbrigo, Greco, Lanatà, Scilingo & Baragli 2019). Sosiaalipedagogisen hevostoiminnan vaikuttavuus perustuu hevosen ominaisuuksien hyödyntämiseen yhdessä sosiaalipedagogiikan teorian käytännön toteutuksen kanssa.

VUOROVAIKUTUS JA TUNNETYÖSKENTELY HEVOSEN KANSSA

Hevosen karva tuntuu käden alla karhealta ja pehmeältä. Nuori harjaa hevosen kaulaa, jatkaen pitkin vedoin kohti eläimen leveää lapa. Hevonen päästää rentoutuneen hörähdyksen sieraimistaan. Sekä hoivan antaminen että saaminen tuntuvat kummastakin osapuolesta miellyttävältä.

Ison eläimen kanssa työskentely ja pelkkä hevosen lähellä oleminen voi parantaa nuoren itsetuntoa ja vahvistaa minäkuva. Hevosen koskettaminen ja silittäminen mielletään rauhoittavaksi, ylivirittyneisyyttä laskevaksi tekijäksi. Harjaaminen tuottaa yksikertaisuudessaan iloa ja mielihyvää sekä auttaa hahmottamaan eläimen kehon osia ja aktivoimaan eri aisteja. Tulkitsemalla hevosen reaktioita ja muokkaamalla omaa toimintaa niiden perusteella, saa nuori kokemuksen empatian tunteesta. Huolenpidon antaminen harjaamalla on sanatonta hellyyden osoittamista, ja siihen liittyy vahvasti kehollinen viestintä. (Pitkänen 2023.)

Sosiaalipedagoginen hevostoiminta on aina tiimityötä eläimen, ohjaajan ja asiakkaan välillä. Ohjaaja auttaa asiakasta tunnistamaan hevosen tunteita, kehonkieltä ja käytöstä. Hevosen läsnäolo voi saada asiakkaassa aikaan erilaisia tunteita, kuten pelkoa, iloa tai kiintymystä (Lipponen ym. 2023). Työskentelyssä nuori pääsee pohtimaan omia tunnekokemuksiaan ja käyttäytymismallejaan. Hyväksytyksi tuleminen tunne ja itsetunto vahvistuvat, kun nuori saa onnistumisen ja yhteenkuuluvuuden kokemuksia yhteistyössä hevosen ja ohjaajan kanssa. Sosiaalipedagoginen hevostoiminta on työtavaltaan reflektiivistä, ja se edellyttää halua tarkastella ja arvioida omaa toimintaa ja sen seurauksia (Malin 2023).

Toiminta eläimen kanssa vaatii tarkkaavuutta ja toiminnan suunnitelmallisuutta. Hevonen ei viesti eikä ajattele ihmisen tavoin kielellisesti. Hevosilla ei ole käyttäytymiseen liittyviä uskomuksia tai oletuksia, vaan ne toimivat kehomuistin varassa, joka talentaa erityisen tarkkaan turvaan ja vaaraan liittyvät kokemukset. Hevosen hermostollinen säätely vastaa monin tavoin ihmisen hermoston toimintaa. Sosiaalipedagogisessa toiminnassa yhteys ihmisen ja hevosen välille muodostuu pääosin kehollisen viestinnän kautta, jolloin sanattoman viestinnän merkitys korostuu. Eläin viestii kehonkielellään eli liikkeillään, eleillään, ilmeillään ja etäisyydellään (Scopa ym. 2019). Koska eläin ei kommunikoi sanallisesti, hevostoiminta sopii myös sellaisille nuorille, joilla on vaikea ilmaista itseään sanoin (Pitkänen 2023). Suuresta koostaan huolimatta hevonen koetaan turvallisesti eläimeksi, joka on perusluonteeltaan sosiaalinen ja herkkä. (Ahola & Leppikorpi 2022, Mickelsson 2023.)

Anni-Mari Kattilakosken mukaan (2016) ehtona hevostoiminnan onnistumiselle on asiakkaan kiinnostus eläimiä ja hevosia kohtaan. Vakavasta eläinpelosta tai esimerkiksi allergioista kärsiville henkilöille hevostoiminta ei sovellu. Lisäksi asiakkaan tulee olla motivoitunut ja sitoutunut toimintaan. Toisaalta nuoret ovat hyvin usein kiinnostuneita eläimistä ja kokevat eläinten kanssa toimimisen mieluisana. Toiminnallinen ympäristö, elämyksellisyys sekä tekemällä oppiminen motivoivat ja aktivoivat nuoria sekä helpottavat integroitumista yhteiskuntaan.

Tutkimuksissa on noussut esiin käsitys sosiaalipedagogisessa hevostoiminnassa rakentuvista merkityksellisistä vuorovaikutussuhteista. Vuorovaikutussuhteisiin liittyvät erilaiset tunteet, joita hevonen saa aikaan olemuksellaan tai käytöksellään. Toiminnassa tapahtuvalla tunnetyöskentelyllä pyritään vahvistamaan nuoren taitoja selvittää erilaisissa tilanteissa ja asiakkaan kykyä rakentaa positiivisia vuorovaikutussuhteita myös hevostallin ulkopuolella (Lipponen ym. 2023). On myös todettu, että hevostoiminnalla on vaikuttavuutta ongelmien ennaltaehkäisyyn sekä jo syntyneiden ongelmien käsittelyyn (Räikkö 2020).

ELÄIMEN HYVINVOINTI TOIMINNAN EDELLYTYKSENÄ

Eläinten kanssa työskennellessä nousee väistämättä esiin kysymys toiminnan eettisyydestä. Aivan kuten ihminen, myös eläin tarvitsee riittävää lepoa ja palautumista työstään. Hevoselle lajityypillisiä tarpeita ovat sosiaalinen vuorovaikutus ja kommunikointi lajitovereiden kanssa, aktiivisuus sekä lepääminen. Hevosen koulutuksen näkökulmasta tarvittavat perustaidot määrittyvät sen mukaan, mitä taitoja hevoselta toiminnassa edellytetään (Malin 2023). Sosiaalipedagogiseen hevostoimintaan koulutetut ja valikoidut hevoset ovat lähtökohtaisesti rauhallisempia ja hyvin siedättyneitä erilaisiin ärsykkeisiin, mutta pa-koeläimelle tyypillisiä reaktioita neköön eivät voi hallita. Vaikka toiminta on ihmislähtöistä, hevosen hyvinvoinnin tulisi aina olla ensisijaista. (Pitkänen 2023, Scopa ym. 2019.)

Eläimen eettisen käsittelyn, kohtelun ja kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin lisäksi toiminnassa tulee ottaa huomioon asiakkaan asianmukainen kohtelu ja toiminnan turvallisuus (Pitkänen 2023). Eläimen kanssa työskentely ei ole koskaan täysin vaaraton ja tarpeellisten varusteiden tulee olla kunnossa. Toiminnassa käytettävien tilojen ja ympäristöjen tulee olla asianmukaisia ja toimintaan soveltuvia. Sosiaalipedagogista toimintaa toteutettaessa ympäristön tulisi olla tuttu kaikille toimintaan osallistuville, sekä ihmisille että eläimille. Hevosten hyvinvoinnin ja eettisen kohtelun huomioiminen kulkeekin lähtökohtaisesti käsi kädessä toimintaan osallistuvien ja sitä havainnoivien ihmisten turvallisuuden kanssa (Malin 2023).

Sosiaalipedagoginen hevostoiminta on Green Care -toiminnan edelläkävijöitä Suomessa. Green Care on luontoon ja maaseutu-ympäristöön liittyvää ammatillista ja elämyksellistä toimintaa, jolla edistetään ihmisten hyvinvointia ja elämänlaatua. Sosiaalipedagoginen hevostoiminta on yksi vakiintuneimmista Green Care -toiminnan menetelmistä. (Sosiaalipedagoginen hevostoiminta 2019).

POHDINTA

Tutkimusten perusteella sosiaalipedagogisen hevostoiminnan voidaan todeta olevan tehokas sosiaalisen kuntoutuksen muoto (Mickelsson 2023, Räikkö 2020, Hauge ym. 2013). Toiminnalla pystytään vastaamaan monenlaisiin tunne- ja vuorovaikutustaitoihin liittyviin haasteisiin ja soveltamismahdollisuuksia on runsaasti. Lukuisista tutkimuksista huolimatta sosiaalipedagogisen hevostoiminnan hyödyt saatetaan kokea vaikeasti mitattaviksi ja sitä kautta toiminta voi jäädä niin kutsuttujen perinteisten työskentelytapojen jalkoihin. Toiminnan hyödyt tulisi nostaa esille laajemmin, ja sen kautta luoda toiminnalle suurempaa näkyvyyttä.

Mickelsson (2023) totesi tutkimuksessaan, että moniammatillinen yhteistyö kasvatus- ja opetusalan kanssa voisi luoda uusia keinoja vastata lasten ja nuoren kasvaviin tuen tarpeisiin sekä lisätä tietoisuutta toiminnasta. Kasvatuksen ja koulutuksen rinnalla eläinten kanssa työskentelyn on todettu lisäävän ihmisten hyvinvointia. Eläin itsessään ei opeta ihmiselle taitoja, vaan se kannustaa toimimaan sellaisten asioiden parissa, jotka tuntuvat kuormittavilta ja saattavat aiheuttavaa epämukavuutta. Eläinten kanssa työskentely vahvistaa kykyä olla läsnä, keskittyä ja kokea erilaisia tunteita. Etenkin nuoret voivat kokea murrosiän tunnevaihtelut hyvinkin voimakkaina ja hallitsemattomina. Mahdollisuudet hellyyden ja hoivan tarjoamiseen vähenevät nuoren kasvaessa ja irtautuessa vanhemmistaan. Eläin voi tarjota mahdollisuuden hoivan tarjoamiseen ja ilon sekä onnistumisen kokemiseen.

Sosiaalipedagoginen hevostoiminta ja monet muut eläinavusteiset työskentelymenetelmät voivat tarjota tukea ja ratkaisuja erilaisiin vuorovaikutuksen ja tunne-elämän haasteisiin. Toiminta pystyy tarjoamaan sosiaalista kanssakäymistä ja positiivisuuteen kannustavaa vuorovaikutusta, mikä vahvistaa nuoren kokemusta hyväksytyksi tulemisesta ja yhteenkuuluvuudesta.

Varhaisen tuen näkökulmasta eläinten kanssa työskentely pystyy tarjoamaan ihmisille monipuolisen ympäristön haastavien tunnekokemusten käsittelyyn. Avoimeen vuorovaikutukseen perustuva, laitoksessa tai vastaanotolla tapahtuva työskentely voi tuntua nuoresta ahdistavalta ja turvattomalta, jolloin toiminnalle asetettuja tavoitteita on mahdotonta saavuttaa. Sosiaalipedagogisessa hevostoiminnassa asiakas nähdään aktiivisena toimijana toimenpiteiden kohteena olevan roolin sijaan.

Sosiaalipedagoginen hevostoiminta pystyy tarjoamaan toiminnallista, hyvinvointia ylläpitävää ja kuntouttavaa toimintaa nuorille, joille perinteiset terapiapohjaiset menetelmät eivät sovi. Aistiyliherkkyksistä ja keskittymisvaikeuksista kärsiville sekä motorista tukea tarvitseville nuorille talliympäristö tarjoaa monipuolisen oppimisympäristön, jossa on turvallista kokeilla ja vahvistaa myönteistä minäkuva. Sosiaalipedagoginen hevostoiminta ei ole sidottu ikään, joten nuoren itsensä lisäksi koko perheen on mahdollista osallistua toimintaan. Hevonen on laumaeläin ja myös ihmiselle on lajityypillistä kokea tarvetta kuulua joukkoon ja luoda yhteyttä toisten elävien olentojen kanssa. Eläimet tarjoavat aitoa läsnäoloa ja läheisyyttä silloinkin, kun toinen ihminen ei sitä pysty tarjoamaan.

Saappaisiin on tarttunut mutaa ja heinäkorsia. Nuori tömistää likaa saappaistaan ja hypähtää innostuksissaan. Kesälomaan on enää vähän aikaa ja tällä kertaa loma merkitsee yhdessäoloa perheen kanssa. Aikuinen hymähtää nuoren innostukselle ja poimii maahan pudonneen porkkanan. Hevonen kurottaa kaulaansa ja saa ansaitsemansa herkkupalan.

LÄHTEET

Ahola, Minna & Leppikorpi, Linda 2022. Eläinavusteisen toiminnan hyödyt varhaiskasvatuksessa. Opinnäytetyö. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu. Opinnaytetyo_Ahola_Leppikorpi.pdf (theseus.fi). Viitattu 1.4.2024.

Hauge, Hilde, Kvalem, Ingela, Berget, Bente, Enders-Slegers, Marie-José & Braastad, Bjarne 2013. Equine-assisted activities and the impact on perceived social support, self-esteem and self-efficacy among adolescents – an intervention study. <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/02673843.2013.779587>. Viitattu 12.4.2024.

Hämäläinen, Juha & Koistinen, Kari 2019. Sosiaalipedagogisen hevostoiminnan tausta ja synty. Teoksessa Lipponen, Maija & Vehmasto, Elina (toim.) 2019. Sosiaalipedagoginen hevostoiminta – Sosiaalista kasvua, hyvinvointia ja kuntoutumista tukevia palveluita hevosavusteisesti. Luonnonvara- ja biotalouden tutkimus 78/2019. Luonnonvarakeskus. Helsinki. Sosiaalipedagoginen hevostoiminta - Jukuri (luke.fi). Viitattu 30.4.2024.

Lipponen Maija & Vehmasto Elina (toim.) 2019. Sosiaalipedagoginen hevostoiminta. Sosiaalista kasvua, hyvinvointia ja kuntoutumista tukevia palveluita hevosavusteisesti. Luonnonvara- ja biotalouden tutkimus 78/2019. Helsinki. Sosiaalipedagoginen hevostoiminta - Jukuri (luke.fi). Viitattu 2.4.2024.

Lipponen, Maija, Vehmasto, Elina, Salonen, Arto O. & Mäki-Opas, Tomi 2023. Ohjaajien käsityksiä sosiaalipedagogiseen hevostoimintaan osallistuvan hyvinvointiin vaikuttavista tekijöistä ja hevosen roolista asiakastyössä. Teoksessa: Sosiaalipedagogiikka 2023, vol 24. Ohjaajien käsityksiä sosiaalipedagogiseen hevostoimintaan osallistuvan hyvinvointiin vaikuttavista tekijöistä ja hevosen roolista asiakastyössä I Sosiaalipedagogiikka (journal.fi). Viitattu 12.4.2024.

Malin, Milla 2023. Sosiaalipedagoginen hevostoiminta - tukea sosiaalisen kompetenssin kehittymiseen ja koulunkäyntiin? Progradu tutkielma. Turun yliopisto. https://www.utupub.fi/bitstream/handle/10024/174773/Malin_Milla_progradu.pdf;jsessionid=403CFD9101AFD0C01AAA3D2B6E0FEE2A?sequence=1. Viitattu 2.4.2024.

Mickelsson, Ritva 2023. Lessons Learned from Horses: Three Pedagogical Interventions Promoting Well-being of Students with Special Educational Needs. Väitöskirja. Helsingin Yliopisto. <https://helda.helsinki.fi/server/api/core/bitstreams/1d1fbf38-2eff-49a1-86d7-6c36840f947e/content>. Viitattu 12.4.2024.

Nivala, Elina & Ryynänen, Sanna 2019. Sosiaalipedagogiikka: Kohti inhimillisempää yhteiskuntaa. Tallinna: Printon Trukikoda.

Okulov, Seija 2019. Teorialle rakentuva ammatillisuus sosiaalipedagogisessa hevostoiminnassa. Teoksessa Lipponen, Maija & Vehmasto, Elina (toim.) 2019. Sosiaalipedagoginen hevostoiminta – Sosiaalista kasvua, hyvinvointia ja kuntoutumista tukevia palveluita hevosavusteisesti. Luonnonvara- ja biotalouden tutkimus 78/2019. Luonnonvarakeskus. Helsinki.
Sosiaalipedagoginen hevostoiminta - Jukuri (luke.fi). Viitattu 30.4.2024.

Pitkänen, Anna-Kaisa 2023. Eläinten hoivassa. Eläimet mielenterveyden tukena. Tallinna: Raamatutrukikoda.

Räikkä, Pia 2020. Sosiaalipedagoginen hevostoiminta, osallisuuden ja yhteisöllisyyden vahvistajana. Opinnäytetyö: Diakonia-ammattikorkeakoulu. oppari Pia Räikkä .pdf (theseus.fi). Viitattu 1.4.2024.

Scopa Chiara, Contalbrigo Laura, Greco Alberto, Lanatà Antonio, Scilingo Enzo Pasquale & Paolo Baragli 2019. Emotional Transfer in Human–Horse Interaction: New Perspectives on Equine Assisted Interventions. <https://www.mdpi.com/2076-2615/9/12/1030>. Viitattu 12.4.2024.

Sosiaalipedagoginen hevostoiminta ry. 2019. Sosiaalipedagoginen hevostoimintayhdistys ry. Viitattu 1.4.2024.

Inklusiivinen varhaiskasvatus etsii yhtä muotoaan

Sanna Riikonen ja Päivi Silvennoinen

JOHDANTO

Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus ovat nousseet entistä vahvemmin esille niin maahanmuuton yleistymisen kuin varhaiskasvatuksessa 1.6.2023 tulleen velvoittavan toiminnallisen tasa-arvo ja yhdenvertaisuussuunnitelman tekemisen takia. Suunnitelmasa tulee keskittyä varhaiskasvatuksen yksikön toiminnan suunnitteluun niin, että siinä huomioidaan sekä tasa-arvolaki että yhdenvertaisuuslaki joko yhdessä samassa suunnitelmassa tai molemmat erikseen. Varhaiskasvatuksessa tasa-arvo tarkoittaa, ettei sukupuoli rajoita lapsen tai aikuisen tekemistä tai asemaa. Yhdenvertaisuus varhaiskasvatuksessa huomioi kaikki lapset ja aikuiset tasapuolisesti henkilökohtaisista ominaisuuksista tai erilaisista kulttuurisista seikoista huolimatta. (Opetushallitus 2024, Toiminnallinen tasa-arvo ja yhdenvertaisuussuunnitelma.)

Tässä artikkelissa esitellään, miten ajankohtainen ja tärkeä asia inklusiivisen varhaiskasvatuksen toteuttaminen on. Ympäristöjen ja ihmisten moninaisuus tänään näkyy ja kuuluu, mikä koetaan varhaiskasvatuksessa rikkaudeksi ja voimavaraksi. Toiminnallinen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelma varhaiskasvatuksessa auttaa luomaan pohjaa toimintaympäristön muokkaamiselle ja resurssien ohjaamiselle inklusion toteuttamiseksi, jotta kaikilla olisi yhtä hyvä ja turvallinen ympäristö elää ja kasvaa.

INKLUSIIVINEN KOHTAAMINEN VARHAISKASVATUKSESSA

Moninaisuutta vahvistava ja arvostava kohtaaminen perustuu vahvasti Yhdistyneiden Kansakuntien kasvatus-, tiede- ja kulttuurijärjestö Unescon kulttuuriseen moninaisuutta koskevaan yleisjulistukseen (Kulttuurista moninaisuutta koskeva yleismaailmallinen julistus 2010, 7). Julistuksen tavoitteena on pitää yllä rauhaa ja tasoittaa eri kulttuurien eroja sekä nähdä maailma yhtenä kokonaisuutena sisältäen monikulttuurisuuden tasa-arvoisena elementtinä erottelun sijasta. Tätä tärkeämpänä tekijänä lasten oikeuksia puolustaa Yhdistyneiden Kansakuntien Lapsen oikeuksien sopimus (Unicef, Lapsen oikeuksien sopimus), jota jo 196 maata on sitoutunut noudattamaan, Suomi mukaan lukien. Jokaisella on oikeus vaalia omaa kulttuuriaan, siihen oikeuttaa jo Suomen perustuslain 17:s pykälä (1999).

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2022, 16) määritellään varhaiskasvatuksen yhdeksi tavoitteeksi ”antaa kaikille lapsille yhdenvertaiset mahdollisuudet varhaiskasvatukseen, edistää yhdenvertaisuutta ja sukupuolten tasa-arvoa sekä antaa valmiuksia ymmärtää ja kunnioittaa yleistä kulttuuriperinnettä sekä kunkin kielellistä, kulttuurista, uskonnollista ja katsomuksellista taustaa”. Moninaisuus, johon kasvatustieteessä viitataan, sisältää laajemman näkemyksen siitä, miten me kaikki kuulumme saman moninaisuuden käsitteen piiriin. (Muukkonen 2017, Terra 1/2017.) Jokaisen lapsen omat kieli- ja kulttuuriperustat sekä tarvittavat oppimisen, osallistumisen ja tuen saannin mahdollisuudet, koskevat varhaiskasvatuksessa yhdenvertaisesti kaikkia lapsia.

Monimuotoisuus on kasvanut länsimaisissa yhteiskunnissa sekä kansainvälistymisen että perheiden moninaistumisen vuoksi. Lasten parissa toimiessa monimuotoisuudella tarkoitetaan erilaisten taustojen, kulttuurien, kieli- ja oppimistarpeiden huomiointia lasten kasvatuksessa ja opetuksessa. Monimuotoisuuden tukeminen on tärkeää lapsen kokonaisvaltaisen kehityksen ja hyvinvoinnin kannalta. Monimuotoisuuden huomioiminen lasten kanssa voi edistää heidän itsensä ymmärtämistä, toisten kunnioittamista ja yleistä avoimuutta erilaisuutta kohtaan. Monimuotoisuuden tukeminen voi edistää myös sosiaalista oikeudenmukaisuutta ja yhteisöllistä hyvinvointia. Monimuotoisuuden toteutumista voidaan toteuttaa erilaisilla identiteettiä vahvistavilla käytänteillä kuten esimerkiksi oman äidinkielen käyttäminen vaikkapa runon tai tarinan muodossa. Tällaista lähestymistapaa on tutkittu CEAR-projektissa Yhdysvalloissa sosiaalisen oikeudenmukaisuuden ja varhaiskasvatuksen edistämiseen. (Aquilizan 2023.)

Kaikissa kohtaamisissa tärkeää on rakentava ja hyvä vuorovaikutus. Se luo turvallisen ilmapiirin, joka tukee lapsen oppimista ja osallisuuden kokemista. Henkilökunnan ja perheiden välinen vuorovaikutus ja tiedonkulku vaikuttavat myös lasten kokemuksiin sekä lasten ja henkilökunnan välisiin suhteisiin. Se, kuinka yksilöllisesti ja positiivisesti lapsi otetaan huomioon, vaikuttaa myös lapsen tunnetilaan, motivaatioon ja suoriutumiseen tehtävissä. Avoimuus ja yhteisöllisyys, toisten puheenvuorojen kunnioittaminen sekä toisten huomioon ottaminen, auttavat myös lapsia ryhmytyksessä ja riitojen välttämässä. Tähän tarvitaan lisäksi tunne- ja itsesäätelytaitojen harjoittelemista. (Khalifaoui, Garcia-Carrion ja Vilardon-Gallego 2020, 76–77.)

Osallisuuden tukeminen ja itsensä ryhmään osalliseksi tunteminen on tärkeä osa varhaiskasvatusta. Tämä koskee etenkin helpposti toiminnan ulkopuolelle jääviä tai itseään heikosti ilmaisevia lapsia ja perheitä. Vuorovaikutusta on myös se, miten saatua palautetta otetaan vastaan ja tehdäänkö se näkyväksi. Millei (2019, 55–56) pohtii, miten monimuotoisuus vaatii eri tahojen yhteensovittamista. Tämä edellyttää avoimuutta ja ammatillisen identiteetin vahvistamista itselle uusien asioiden äärellä.

TASA-ARVON JA YHDENVERTAISUUDEN MERKITYS

Yhdenvertaisuus tarkoittaa periaatetta, joka edellyttää kaikkien ihmisten yhdenvertaista kohtelua ja mahdollisuuksia tasa-arvoon riippumatta sukupuolesta, iästä, etnisestä alkuperästä, uskonnosta, seksuaalisesta suuntautumisesta tai muista henkilökohtaisista ominaisuuksista (Oikeusministeriö, yhdenvertaisuus). Yhdenvertaisuus perustuu ajatukseen siitä, että kaikilla ihmisillä on oikeus arvokkaaseen elämään ja osallistumiseen yhteiskunnassa ilman syrjintää tai epätasa-arvoa.

Varhaiskasvatuksen ja inklusiivisen arvojen lähtökohta on, että kaikki lapset ovat tasa-arvoisia ja yhdenvertaisia (Opetushallitus 2023, 7). Varhaiskasvatuksessa arvostetaan moninaisuutta ja yhteisöllisyyttä. Varhaiskasvatuksen moninaisuus muodostuu vuorovaikutuksesta erilaisten kulttuuriperintöjen, lasten ja perheiden välillä. Henkilökunnan tulee vahvistaa moninaisuutta tukevaa ja vahvistavaa ilmapiiriä. Varhaiskasvatuksen arvoperustaan kuuluu avoin ja kunnioittava suhtautuminen perheiden monimuotoisuuksiin. Jokaisen lapsen ja hänen perheensä tulee kokea olevansa arvokas. (Opetushallitus 2022, 7, 11, 21.)

Yhdenvertaisuuden toteuttamisen varhaiskasvatuksessa voidaan katsoa kuuluvan varhaisen tuen piiriin, koska sen tavoitteena on syrjinnän poistaminen, tasapuolisten mahdollisuuksien ja osallistumisen edistäminen sekä kiusaamisen ehkäiseminen. Samalla se tukee lapsen minäkuvan, itsetunnon ja identiteetin kehittymistä. Lasten osallisuutta tukemalla tuetaan samalla heidän positiivista kehitystään ja yhteenkuuluvuuden tunnetta oman ympäristön ja ihmisten kanssa. Osallisuuden kokemus voimaannuttaa lasta ja on samalla varhaista tukea ennaltaehkäisemään syrjäytymistä ja muita huono-osaisuuden kokemuksia. (Opetushallitus 2023, 10.)

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (Opetushallitus 2022) kulttuurinen osaaminen, vuorovaikutus ja ilmaisu on nostettu yhdeksi tärkeäksi osa-alueeksi niin lasten kuin henkilökunnan osaamisen näkökulmasta. Kulttuuriset tekijät voivat vaikuttaa yhdenvertaisuuden toteutumiseen. Koskelan (2022, 28–30) varhaiskasvatuksen yhdenvertaisuutta koskevan narratiivisen tutkimuksen mukaan yhdenvertaisuuden saavuttamista hankaloittavat joko lapsen tai lapsen perheeseen kuuluvat seikat. Yhdenvertaisuuden toteutuminen on haastavaa myös isojen ryhmäkokojen takia suhteessa henkilökunnan määrään sekä lasten erityisen tuen tarpeiden ja haastavan käytöksen vuoksi. Lasten tuen tarpeet ovat yksi tekijä, joka aiheuttaa lasten ulkopuolelle jäämistä. (Koskela 2022, 28–30.) Lisäksi yhteisen kielen puute vaikuttaa lapsen ja ammattilaisen vuorovaikutukseen, jolloin lapsen huomiointi jää kielen puutteen takia vähemmälle, mikä taas vaikuttaa yhdenvertaisuuden toteutumiseen. Toisaalta lasten nopea suomen kielen oppiminen edistää yhdenvertaisuuden toteutumista ja auttaa ajan kanssa kuulumaan yhteisöön. (Koskela 2022, 31–32.) Tutkimuksessa nousi esille myös suomalaisen yhteiskunnan kulttuurin homogeenisuus, joka asettaa haasteita yhdenvertaisuuden toteutumiselle. Suomalainen kasvatus ja koulutus on tähän asti muotoutunut yhden kulttuurin perustalle. Kulttuurien lisääntyessä arvot, asenteet ja toimintatavat eivät muutu kovin nopeasti. Varhaiskasvatus on keskeisessä asemassa arvojen välittäjänä yhteiskunnassa. (Koskela 2022, 49.)

Arvola (2021, 58) on väitöskirjatutkimuksessaan todennut, että vieraskieliset ja muun kulttuuriset lapset tarvitsevat tukea useissa eri sosiaalisissa tilanteissa, kuten esimerkiksi toimintakulttuurin ja suomen kielen omaksumisessa sekä metakognitiivisten taitojen oppimisessa. Tutkimuksessa todettiin, että lasten osallisuus syvenee, kun henkilökunta on näissä erilaisissa osallisuutta tukevista tilanteista hyvin tiiviisti ja pedagogisesti läsnä. Tutkimuksessa tuli myös esille, että lasten osallisuutta tukee toisten lasten kanssa oleminen ja leikkiminen ja positiivisten tunteiden kokeminen. Myös perheiden kanssa tehtävä osallisuutta tukeva, yhteinen toiminta sekä pedagoginen johtaminen tukivat yhteisöllisyyden ja osallisuuden kokemuksia.

Erilaisista kulttuureista tulevilla lapsilla ei aina ole samanlaista perimää kasvatuksessa kuin kantasuomalaisilla. Varhaiskasvatuksessa on hyvä tiedostaa ne alueet, joilla monikulttuuristen lasten kehitys ei välttämättä ole samalla tasolla muiden ikätovereiden kanssa. Esimerkiksi lapsen hienomotoriikka, kieli, hahmottaminen ja keskittyminen voivat vaatia erityistä tukea, jotta taidot vahvistuvat. Näiden vahvuuksien tukeminen kohentaa lapsen itsetuntoa, vaimentaa kulttuurisokkia ja helpottaa lapsen esikouluun ja kouluun siirtymistä, joka on yksi varhaiskasvatuksen tehtävä. (Opetushallitus 2010, 42–43.)

Eri kulttuuritaustoista tulevien lasten kohdalla korostuu varhaiskasvatushenkilöstön tietämys kulttuureista. Kasvatuskumppanuuden luominen vaatii varhaiskasvatuksen ammattilaisilta aloitteellista rohkeutta. Tiedon antaminen lapsen vanhemmille varhaiskasvatuksen sisällöstä ja sen kehittävästä vaikutuksesta lapseen ovat tärkeitä asioita tuoda esille heti alussa, jotta yhteistyö kodin ja päiväkodin välillä käynnistyy hyvin. Lapsen vanhemmilta on myös hyvä kysyä, miten he toivovat kulttuurin tulevan huomioiduksi lapselleen. Myös tiedottaminen varhaiskasvatushenkilöstölle omasta kulttuurista on tärkeää lapsen varhaiskasvatuksen edistämiseksi. (Opetushallitus 2010, 34–37.)

Yksi kehitettävä toimenpide varhaiskasvatuksessa olisi vähemmistökulttuurien edustajien palkkaaminen päiväkoteihin ja esikouluun. Vieraiden kulttuurien kohtaamisessa myös lapsen kohdalla on tärkeää muistaa, että erilaisuuksista huolimatta yhteisiä asioita on kuitenkin enemmän ja ihmiset ovat pohjimmiltaan samanlaisia. Tämä antaa turvallisen lähtöpohjan eri taustoista tulevien lasten kanssa työskentelemiseen.

INKLUUSIO VARHAISKASVATUKSESSA

Inklusio on arvo ja toimintaa ohjaava periaate. Se perustuu yhdenvertaisuuteen ja siihen, että kaikilla on samanlaiset oikeudet ja lähtökohdat oppimiselle. (Opetushallitus 2023, 7.) Käytännössä se tarkoittaa, että kaikki otetaan tasapuolisesti huomioon varhaiskasvatuksen toiminnan suunnittelussa ja toteuttamisessa. Lasten tulee tuntee olevansa yhdenvertaisia ja kuuluvansa joukkoon mukaan. Lasten osallisuus ja oma ääni on otettava huomioon toiminnan suunnittelussa.

Inklusio käsittää myös kaiken varhaisen tuen, mitä lapsi tarvitsee. Tuen tarpeiden huomioiminen ja niihin vastaaminen on ensiarvoisen tärkeää lapsen edun toteutumiseksi ja oppimisvalmiuksien vahvistamiseksi. Varsinkin syrjäytymisvaarassa olevien lasten osallisuuden ja yhteisöllisyyden tunteen vahvistaminen on edellytys yhdenvertaisuudelle. (Opetushallitus 2023, 10, 17.) Inklusiivisen varhaiskasvatuksen toteuttamisessa on tärkeää muistaa, että varhaiskasvatuksessa annettavat tuen tasot tai henkilökohtaiset lapsen piirteet eivät saa määrittellä lasta. Kaikki lapset ovat ainutlaatuisia ja yhdenvertaisia.

Inklusiivisuuden johtaminen tapahtuu ekologisen teoriamallin mukaisesti niin kansallisella, paikallisella, toimintayksikön kuin lapsikohtaisella yksilön tasolla. Nämä toimivat vuorovaikutuksessa toistensa kanssa. (Opetushallitus 2023, 20.) Toimintayksiköissä inklusion toteutumiseen vaikuttaa eettinen johtaminen: miten esihenkilö käyttäytyy henkilöstöä ja lapsia kohtaan ja saa henkilöstön sitoutettua eettisten periaatteiden toteutumiseen. Tähän vaikuttavat ja sitä voivat hankaloittaa sekä henkilöstön ammatillisuus ja koulutus että henkilökohtaiset asenteet ja ennakkoluulot. Toimintayksikön valtarakenteet, työyhteisön hyvinvointi sekä yhteiset linjaukset ja inklusion määrittäminen luovat puitteet inklusiivisuuden näkymiseen käytännössä. (Opetushallitus 2023, 23–24.)

MUUTOSTEN TARVE INKLUSION KEHITTÄMISEKSI

Varhaiskasvatus kaipaa uudistusta ja toimintakulttuurin kehittämistä voidakseen tukea tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden toteutumista entistä paremmin. Toimintakulttuuri on laaja kokonaisuus, johon kuuluvat esimerkiksi arvot, työtavat, yhteistyö, vuorovaikutus ja ilmapiiri sekä henkilöstö (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022, 29). Nämä kaikki vaikuttavat siihen, millaista varhaiskasvatusta yksikössä annetaan. Arvola (2021, 72) korostaa sekä pedagogisen johtajuuden, tutkimustiedon että henkilökunnan perehdyttämisen merkitystä. Myös Jansson (2014, 13) peräänkuuluttaa henkilökunnan tarvitsemaa tukea toiminnan kehittämisessä ja muuttamisessa.

Inklusiivinen varhaiskasvatus sisältää moninaisuutta tukevan oppimisympäristön, jonka tekeminen vaatii pedagogista suunnittelua ja osaamista. Oppimisympäristöllä tarkoitetaan niin lasten psyykkisten, fyysisten kuin sosiaalisten tarpeiden tyydyttämistä yhdenvertaisesti ja tasa-arvoisesti (Opetushallitus 2022, 34). Oppimisympäristöiksi luetaan kaikki, missä varhaiskasvatusta annetaan ja se kattaa myös yksikön ulkoisen ympäristön.

Inklusiivisuuden nostamisessa esille tarvitaan työyhteisön yhteistä arvokeskustelua, inklusion määrittämistä ja nykytilan arviointia. Näiden toimien jälkeen voi miettiä, mitä muutoksia ja kehittämistä tarvitaan ja mitä ne toteutuakseen vaativat. Suunnitelmat ja kehittämiskohteet kirjataan ylös, jotta niihin voidaan yhdessä palata ja arvioida toteutumista. Toimintakulttuurin muuttamiseen tarvitaan pedagogista johtajuutta, toiminnan havainnointia ja arviointia. (Opetushallitus 2023, 25.) Tätä työtä helpottamaan Opetushallitus (2018) on julkaissut Reflektointityökalu varhaiskasvatuksen inklusiivisuuden arviointiin -itsearviointityökalun. Se sisältää kysymyksiä kahdeksasta varhaiskasvatuksen osa-alueesta ja toimii pohjana yhteiselle arvioinnille ja keskustelulle. Työkalun tavoitteena on antaa keinoja lasten osallisuuden, osallistumisen ja sitoutumisen vahvistamiseksi. Lisäksi Kansallinen koulutuksen arviointikeskus (Karvi) vastaa varhaiskasvatuksen kansallisesta arvioinnista, ja Valssi on Karvin varhaiskasvatuksen laadunvalvontajärjestelmä (Karvi 2024). Näitä työvälineitä apuna käyttäen vahvistetaan inklusion kokonaisvaltaista toteutumista varhaiskasvatuksessa.

INKLUSIIVISTA TULEVAISUUTTA KOHTI

Inklusiivisen varhaiskasvatuksen tavoitteena on taata tasa-arvoinen ja yhdenvertainen kohtelu sekä riittävä yksilöllinen tuki kaikille lapsille. Näillä toimilla tuetaan lasten terveellistä kasvua kohti kouluikää, nuoruutta ja aikuisuutta. Inklusiivinen varhaiskasvatus edellyttää henkilöstöltä niin pedagogista osaamista kuin ammatillista asennetta kohdata kaikki tasa-arvoisesti ja yhdenvertaisesti. Toimintaympäristöjen kehittäminen ja muokkaaminen vaatii jatkuvaa tarkastelua ja resursointia. Yhteistyö saatavilla olevien verkostojen ja palveluiden välillä on tärkeää. (Opetushallitus 2023, 9.)

Varhaisen tuen vaiheen työ on merkityksellistä ja kauaskantoista niin sosiaalisista kuin taloudellisistakin näkökulmista lasketuna. Inklusion kehittämisellä voidaan puuttua myös ylisukupolvisiin ongelmiin ja häiriöihin. Kun yhteistyö lasten vanhempien kanssa on suunniteltua ja pyritään ottamaan huomioon perhe kokonaisuutena, päästään lähemmäksi päämääriä, joihin varhaisen tuen kehittäminen ja johtaminen on perusteltua.

Alueelliset erot niin varhaiskasvatuksessa kuin sosiaali- ja terveystaloudellisuissa ovat valitettavan suuria. Asuimme missä tahansa, jokaisen lapsen ja perheen tulisi saada tarvitsemansa riittävä tuki ajoissa. Lasten ja perheiden tulisi kokea olevansa tasa-arvoisia ja yhdenvertaisia erilaisista sosioekonomisista ja kulttuurisista taustoista huolimatta. Moninaisuuden kunnioittava kohtaaminen sekä tasa-arvoisen ja yhdenvertaisen kohtelun ja palveluiden saaminen edellyttävät niin poliittisten päätösten, työyhteisöjen toimintakulttuurien kuin jokaisen ammattilaisen oman asenteen tarkistamista.

LÄHTEET

Aquilizan, Angela 2023. National Association for the Education of Young People. Being Brave Advocates: Critical Ethnographic Action Research (CEAR) Project Approach for Social Justice and Advocacy in Early Childhood Education. Verkkojulkaisu. Saatavissa: <https://www.naeyc.org/resources/pubs/vop/dec2023/affirming-identity>. Viitattu 17.2.2024.

Arvola, Outi 2021. Varhaiskasvatus eri kieli- ja kulttuuritaustaisten lasten osallisuuden ja oppimisen mahdollistajana. Turun Yliopiston julkaisu - Annales Universitatis Turkuensis. Sarja - Ser. B osa - Tom.539. Humaniora. Turku 2021. Saatavissa: <https://migrant-integration.ec.europa.eu/sites/default/files/2021-08/ArvolaVarhaiskasvatus.pdf>. Viitattu 21.2.2024.

Jansson, Krista 2014. Kielitietoinen ja monikulttuurinen oppimisympäristö kasvattajan näkökulmasta. Erilaisten menetelmien ja materiaalien hyödyntäminen arjessa. Metropolia ammattikorkeakoulu. Saatavissa: <https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/70376/Kielitie.pdf?sequence=1&isAllowed=y>. Viitattu 4.2.2024.

Karvi 2024. Arvioinnit. Varhaiskasvatus. Valssi - varhaiskasvatuksen arviointijärjestelmä. Saatavissa: <https://www.karvi.fi/fi/arvioinnit/varhaiskasvatus/valssi-varhaiskasvatuksen-laadunarviointijarjestelma>. Viitattu 15.3.2024.

Khalfaoui, Andrea, Garcia-Carrion, Rocio ja Villardon-Gallego, Lourdes 2020. A Systematic Review of the Literature on Aspects Affecting Positive Classroom Climate in Multicultural Early Childhood Education. Early Childhood Education Journal (2021) 49:71-81. Saatavissa: <https://link.springer.com/article/10.1007/s10643-020-01054-4>. Viitattu 9.4.2024.

Koskela, Laura 2022. Yhdenvertaisuuden rakentuminen varhaiskasvatuksen ammattilaisten kertomuksissa. Pro Gradu -tutkielma. Kasvatustieteiden tiedekunta. Oulun yliopisto. Saatavissa: <https://oulurepo.oulu.fi/handle/10024/20264>. Viitattu 3.2.2024.

Kulttuurista moninaisuutta koskeva yleismaailmallinen julistus 2010. Suomen YK-liitto. Saatavissa: https://www.ykliitto.fi/sites/www.ykliitto.fi/files/kulttuurijulistus_lopullinen.pdf. Viitattu 3.4.2024.

Millei, Zsuzsa 2019. Re-orienting and re-acting (to) Diversity in Finnish Early Childhood Education and Care. Tampere University. Varhaiskasvatuksen tiedelehti. Journal of Early Childhood Education Research. Volume 8, Issue 1, 2019, pp.47–58. Saatavissa: <https://journal.fi/jecer/article/view/114104/67303>. Viitattu 4.2.2024.

Muukkonen, Petteri 2017. Terra 1/2017. Vuosikerta 129. Saatavissa: <https://tuhat.helsinki.fi/ws/portalfiles/portal/99000018/moninais.pdf>. Viitattu 18.2.2024

Oikeusministeriö.fi. Yhdenvertaisuus. Saatavissa: <https://oikeusministerio.fi/yhdenvertaisuus>. Viitattu 28.4.2024.

Opetushallitus 2022. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. Määräykset ja ohjeet 2022:2a Saatavissa: https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/Varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet_2022_0.pdf Viitattu 15.3.2024.

Opetushallitus 2018. Reflektointityökalu varhaiskasvatuksen inklusiivisuuden arviointiin. Saatavissa: https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/reflektointityokalu_inklusiivisuuden_arviointiin_2019.pdf. Viitattu 3.4.2024.

Opetushallitus 2023. Inklusion johtaminen. Webinaari 17.3.2023. Erityisasiantuntija Merja Hautakangas ja opetusneuvos Kati Kaplin-Sainio. Perusopetus ja varhaiskasvatus -yksikkö. Saatavissa: https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/Inklusiivisen%20varhaiskasvatuksen%20johtaminen%20_%20Hautakangas%20_%20Kaplin-Sainio.pdf. Viitattu 6.4.2024.

Opetushallitus 2024. Toiminnallinen tasa-arvo ja yhdenvertaisuussuunnitelma. Saatavissa: <https://www.oph.fi/fi/opettajat-ja-kasvattajat/toiminnallinen-tasa-arvo-ja-yhdenvertaisuussuunnitelma>. Viitattu 10.5.2024.

Opetushallitus ja tekijät 2010. Oppaat ja käsikirjat 2010:5. Romanilapsen kohtaaminen esi- ja perusopetuksessa. Saatavissa: www.oph.fi/julkaisut. Viitattu 7.4.2024.

Suomen perustuslaki. 11.6.1999/731.Finlex. Lainsäädäntö. Ajantasainen lainsäädäntö. Saatavissa: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731>. Viitattu 21.1.2024.

Unicef. Lapsen oikeuksien sopimus: tiivistelmä. Ao. Saatavissa: <https://www.unicef.fi/tyomme/lapsen-oikeudet/lapsen-oikeuksien-sopimus/lapsen-oikeuksien-sopimus-tiivistettyina/>. Viitattu 3.4.2024.

Puheenvuoroja varhaisen tuen kehittämistä -julkaisu

Julkaisussa kuvataan erilaisia pohdintoja, oivalluksia ja näkökulmia varhaisen tuen kehittämiseen. Julkaisu on tuotettu Savonian varhaisen tuen asiantuntijaopiskelijoiden ylemmän ammattikorkeakoulututkinnon opintoihin liittyvänä julkaisuna. Julkaisussa kuvataan erityisesti varhaisen tuen asiantuntijoiden ajatuksia varhaisen tuen työprosessien ja työn kehittämisen tarpeista ja kehittämisen kohteista.

Kirja on suunnattu monialaiselle joukolle kuten varhaiskasvatuksen, eri koulutusasteiden opetuksen/ohjauksen, sosiaalialan ammattilaisille ja alan opiskelijoille sekä heille, jotka ovat aiheesta kiinnostuneet.

Kirja on tuotettu Savonia- ammattikorkeakoulun yhteistyönä.